

## ଫୁ-ଲିନାକ୍ର ଇଶ୍କୁଳ

ଜିଏଲଟି ମଧ୍ୟମଗ୍ରାମ  
glt-mad@ilug-cal.org

ଭାବା ଛିଲ ଯେ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ନିଯେ ଆଲୋଚନା ଛ ନୟର ଦିନେଇ ଶେଷ ହବେ, କିନ୍ତୁ ହଲନା । ଏଥିନୋ କିଛୁ ଜିନିଯ ବଲାର ଆହେ ଏହି ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ନିଯେ । ଫାଇଲେର ଅନୁମତି ମାଲିକାନାର ସମ୍ପତ୍ତି-ସମ୍ପର୍କ ନିଯେ କଥା ବଲାର ପର ଆମରା ଯାବ ଏକଟା ଭୋତ ପାର୍ଟିଶନେ ଫାଇଲ ସିସ୍ଟେମ ଗଡ଼େ ଓଠାର ବ୍ୟବହାଗୁଳୋ ନିଯେ । ତାରପର ଯାବ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ନିଯେ ଆମାଦେର ଶେଷ ପ୍ରସଙ୍ଗ, ଫୁ-ଲିନାକ୍ର କାଠାମୋଯ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ହାଯେରାକି ସ୍ଟ୍ୟାନ୍ଡାର୍ଡ ।

|| ଦିନ ସାତ ||

### ୧ || ଫାଇଲେର ସମ୍ପତ୍ତିସମ୍ପର୍କ

ଏକ ନୟର ଦିନେ ସଖନ ଲିଖିଲାମ, ତଥନ କିଛୁତେଇ ବୁଝାତେ ପାରିଛିଲାମ ଅନଭ୍ୟନ୍ତ ଏକଜନ କାଟୁକେ ଆମି ସୁପାରଇଉଜାର ଆର ଇଉଜାର-ଏର ଧାରଣଟା କୀ କରେ ବୋଝାବ । ଓହି ଯେ ଛିଲନା, କାରନେଲ ସ୍ତରେ ଖାପ ଖୁଲାତେ ପାରେ କେବଳ ରୁଟ ବା ସୁପାରଭାଇଜର ବା ସୁପାରଇଉଜାର, ଆର ଇଉଜାର କାଜ କରେ ଏକଦମ ଉପରେର ପ୍ରୟୋଗ ବା ଅୟାପ୍ଲିକେଶନ ସଫଟ୍‌ସ୍ଟାର୍ଟ୍‌ରେର ସ୍ତରେ । ଦେଖୁନ, ସେଇ ଅବଶ୍ଵାଟା ଆମରା ବେଶ ପେରିଯେ ଏସେଇ, ଅନ୍ତତ ଆମାର ତୋ ତାଇ ମନେ ହଚ୍ଛେ । ଏଥାନେ ଏକଟା ବିଚିହ୍ନି ସମୟଗତ ସମସ୍ୟା ଆଛେ, ଚିରକାଳ ଚିଠି ଲେଖାର ସମଯେ ସେଟା ଆମାର ମନେ ପଡ଼େ ଯେତ, ଏକଟା କିନ୍ତୁ ତକିମାକାର ଲାଗତ, ଚିଠିଗୁଲୋଇ କେମନ ଗୁଲିଯେ ଯେତ । ସେଟା ଲେଖକେର ମୁହଁର୍ତ୍ତ ଆର ପାଠକେର ମୁହଁର୍ତ୍ତ । ଲେଖାର ମୁହଁର୍ତ୍ତ ଆର ପଡ଼ାର ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ମଧ୍ୟେ ଦିନ ମାସ ବଞ୍ଚି ଆର କିଲୋମିଟାରେ ଦୂରତ୍ବ । ଚିନ୍ତାର ଆବେଗେର ଅନୁଭୂତିର ମୁହଁର୍ତ୍ତରେ ଦୂରତ୍ବ । ଏହି ଯେ ଆମି ଲିଖିଲାମ ‘ବେଶ’, ଆର ଆପନି ହ୍ୟାତ ଯୋଜନ ଯୋଜନ ଦୂରତ୍ବ ଠେଲେ ଭାବଚେତ୍ନ, ଏକେ ‘ବେଶ’ ବଲେ, ଛ୍ୟା । କିନ୍ତୁ ଆମି ତୋ ଆପନାର ମୁହଁର୍ତ୍ତେ ବାଁଚିହ୍ନା, ତାଇ କିଛୁ କରାର ନେଇ ।

ଏଥନ ଆମରା ଜାନି ଇଉଜାର ବଲାତେ କୀ ବୋଝାଯ, ଯେମନ ଏହି ଯେ ସିସ୍ଟେମେ ଉଦାହରଣଟା ଆମି ଦିଯେ ଚଲେଇ, ଆମାର ସିସ୍ଟେମଟାକେ ଏକଟୁ ବଦଳେ ନିଯେ, ଏଥାନେ ବ୍ୟବହାରକାରୀ ବା ଇଉଜାର ହଲ atithi, manu, piu ଏବଂ dd । ତାଦେର ବାଡ଼ି ବା ହୋମ ଡିରେଷ୍ଟରି ହଲ ସଥାକ୍ରମେ /home/atithi, /home/manu, /home/piu ଏବଂ /home/dd । ମିଲିଯେ ନିନ, ପାଁଚ ନୟର ଦିନେ ଦେଓୟା /etc/passwd ଫାଇଲ ଥେକେ । ଆର ସୁପାରଇଉଜାର ହଲ root, ତାର ହୋମ ଡିରେଷ୍ଟରି ହଲ /root । ଆଗେଇ ତୋ ବଲେଇ, ରୁଟ ଶବ୍ଦଟା ଦୁଟୋ ଅର୍ଥେଇ ବ୍ୟବହାର ହୟ ଫୁ-ଲିନାକ୍ରେ । ରୁଟ ଡିରେଷ୍ଟରି ମାନେ /, ଆର ରୁଟ ଇଉଜାରେର ହୋମ ଡିରେଷ୍ଟରି ମାନେ /root । ଏବଂ ଏହି ସୁପାରଇଉଜାର ହଲ ଏକଟା ଫୁ-ଲିନାକ୍ର ସିସ୍ଟେମେ ସର୍ବଶକ୍ତିମାନ, ଯା ଯା କାଜ କରା ଯାଇ ତାର ପ୍ରତ୍ୟେକଟାତେଇ ତାର ଅପ୍ରତିହତ ଅଧିକାର । ସବ କାଜ ସେ ପାରେନା, ଯେମନ ଏକଜନ ସୁପାରଇଉଜାର ଏକଟା ଡିରେଷ୍ଟରି ଫାଇଲେର ଭିତରଟା ଦେଖିତେ ପାଇନା, ବଲେଇ ଆମରା, ଏକଜନ ସୁପାରଇଉଜାର ଆପନାର ସେଇ ପ୍ରବନ୍ଧକେ କୋନୋ ପ୍ରିନ୍ଟଆଉଟ ନିତେ ପାରେନା ଯା ଆପନି ସାମନେର ବଞ୍ଚି ଲିଖିବେନ, ଏହି ରକମ ।

କିନ୍ତୁ ସୁପାରଇଜାର ନୟ ଅପ୍ରତିହତଗତି, ଇଉଜାରରା ତାଇ ବଲେ କି ବାନେର ଜଳେ ଭେସେ ଏସେହେ ନାକି? ଇଉଜାରେର ଓ ବେଶ କିଛୁ ଅଧିକାର ଆହେ ଗୋଟା ସିସ୍ଟେମେ, ନଇଲେ ଆପନି କାଜ କରବେନ କୀ କରେ? କାରଣ, ଆଗେଇ ତୋ ବଲଲାମ, ସବସମଯେଇ ମେଶିନ ବ୍ୟବହାର କରବେନ ଇଉଜାର ହରେ । ଇଉଜାରଦେର ଏହି ସାଧ୍ୟ ଏବଂ ଅଧିକାରେର ମଧ୍ୟେ ଆବାର ନାନାରକମ ପ୍ରକାରଭେଦ ଆଛେ, ନାନା ଗ୍ରପ ଆହେ ଇଉଜାରଦେର । ଏକଜନ ବ୍ୟବହାରକାରୀ ଯତଗୁଲୋ ଖୁଶି ଗ୍ରହପେରଇ ସଭ୍ୟ ହତେ ପାରେ, ପ୍ରାଥମିକଭାବେ କୋନୋ ସିସ୍ଟେମେ କୋନୋ ନତୁନ ଇଉଜାର ତୈରି ହେଁଯାଇବାର ମେହନ୍ତିର ଏକଟା ମେହନ୍ତା ହୟଇ, ତାର ନିଜେର ନାମେ ଯେ ଗ୍ରହପେର ନାମ, ଏବଂ ଏକଜନହିଁ ସଭ୍ୟ ସେଇ ଗ୍ରହପେର । ଏଟା ସଚରାଚର ସିସ୍ଟେମେର ଡିଫଣ୍ଟ ସେଟିଂ, ତାରପରେ ଯା ଖୁଶି ତୋ ବଦଳେ ନେଇଗ୍ଯାଇ ଯାଇ ।

### ୮.୧ || ଫାଇଲେର ମାଲିକାନା ଏବଂ ଅନୁମତି

ସଖନହିଁ କୋନୋ ଫାଇଲ ତୈରି ହୟ ଏକଟା ସିସ୍ଟେମେ, ଯେ କୋନୋ ଫାଇଲ, ସେଇ ଫାଇଲେର ଏକଟା ବ୍ୟକ୍ତି ମାଲିକ ଏବଂ ଏକଟା ଗ୍ରପ ମାଲିକ ଘୋଷିତ ହୟେ ଯାଇ, ସିସ୍ଟେମ ସେଟା ଦେଗେ ଦେଯ ଫାଇଲେର ଖୁଣ୍ଡାଟିତେ । ଯେକୋନୋ ଫାଇଲେର ଉପର ‘1s - a1’ ମେରେ ଯେଟା ଦେଖା ଯାଇ । ଯେମନ ‘/home/dd’ ଡିରେଷ୍ଟରିର ଭିତର ଏକଟା ସାବଡ଼ିରେଷ୍ଟରିତେ ଏକଟା ‘1s - a1’ କମାନ୍ଦେର ଫଲାଫଲ ଏଥାନେ ତୁଲେ ଦେଓୟା ଯାକ, ‘/dev’ ଡିରେଷ୍ଟରିର ଉପର ‘1s - a1’ କମାନ୍ଦେର ଫଲାଫଲେର ଏକଟା ଅଂଶ ଆଗେର ସେକଣ୍ଡନେଇ ଆମରା ଦିଯେଛିଲାମ ।

```
-rwxr-xr-x 1 dd dd 1764506 2003-12-20 11:23 glt-les00.pdf
-rwxr-xr-x 1 dd dd 227703 2003-12-20 11:23 glt-les01.pdf
-rwxr-xr-x 1 dd dd 202997 2003-12-20 11:23 glt-les02.pdf
-rw-r--r-- 1 root root 294 2003-12-20 11:24 ld.so.conf
-rw----- 1 root root 637 2003-12-20 11:24 lilo.conf
-rw-r--r-- 1 root root 13227 2003-12-20 11:24 modules.conf
```

ଏଥାନେ ‘ls -al’ ଯେ ଛକ୍ଟା ବ୍ୟବହାର କରେଛେ କ୍ରିନେ ତାଲିକା ଫୁଟିଯେ ତୋଳାର ସେଟ୍‌ଟା ଏବାର ବୋକା ଥାକ । ପ୍ରଥମେ ତାଲିକାର ପ୍ରଥମ ମାନେ ‘glt-les00.pdf’ ଫାଇଲଟାକେଇ ଧରନ । ପ୍ରଥମେ ମାଲିକାନା ଦେଖାନୋ ହେଁଯେଛେ ‘-rwxr-xr-x’ ଅଂଶଟାଯ, ତାରପର ‘1’ ଅଂଶଟାଯ ଦେଖାନୋ ହେଁଯେଛେ ଏର ଲିଂକ ବା ସଂଯୋଗେର ସଂଖ୍ୟା କଟା, ତାରପର ‘dd’ ହଲ ଏର ବ୍ୟକ୍ତି ମାଲିକ ମାନେ ଇଉଜାର ‘dd’, ତାରପରେ ‘dd’ ମାନେ ଏର ଫ୍ରପ ମାଲିକ ମାନେ ଫ୍ରପ ‘dd’ । ଏରପର ଏର ସାଇଜ ବାଇଟେ, ‘1764506’, ଏକେ ମେଗାବାଇଟେ ବଦଳେ ନିଲେ ସାଇଜଟା ଦାଁଡ଼ାଚେ ୧.୬୮ ଏମବି । ତାରପର ଫାଇଲଟାକେ ଶେଷ ବଦଳାନୋର ତାରିଖ ଏବଂ ସମୟ, ‘2003-12-20’ ଏବଂ ‘11:23’ । ଶେଷେ ଫାଇଲେର ନାମ ‘glt-les00.pdf’ । ଏର ମଧ୍ୟେ ଅନ୍ୟଗୁଲୋ ତୋ ଜଲେର ମତ ବୁଝାତେ ପାରଛେ, ଶୁଧୁ ଅନୁମତି ଆର ଲିଂକେ ଏଥାନୋ ଏକଟୁ ବ୍ୟଥା ଆଛେ, ସେଟ୍‌ଟା ସମାଧାନ ହେଁ ଯାବେ ଏହି ସେକଶନେଇ ।

<u>-rwxr-xr-x</u>	<u>1 dd</u>	<u>dd</u>	<u>1764506</u>	<u>2003-12-20</u>	<u>11:23</u>	<u>glt-les00.pdf</u>
ଅନୁମତି	ଲିଂକ ବ୍ୟକ୍ତିମାଲିକ	ଫ୍ରପମାଲିକ	ସାଇଜ	ତାରିଖ	ସମୟ	ଫାଇଲନାମ

ଏହି ଅନୁମତି ଅଂଶ ବଲାତେ ଆମରା ଯେଟା ଦେଖିଯେଛି ସେଖାନେ ଛକ୍ଟା ହଲ ଦଶଟା ହାଇଫେନେର, ଏହିରକମ ‘-----’, ଏର ଏକଦମ ବାଁଦିକେରଟା ହଲ ଫାଇଲେର ଚରିତ୍ର ବୋକାତେ, ସେଟ୍‌ଟା ଡିରେଷ୍ଟିର ହଲେ ‘d’, ରେଣ୍ଡାଲାର ଫାଇଲ ହଲେ ଏହି ହାଇଫେନ୍ଟା ଶୂନ୍ୟ ଥାକବେ । କ୍ୟାରେକଟାର ଡିଭାଇସ ହଲେ ଏଟା ହବେ ‘c’, ବ୍ଲକ ଡିଭାଇସ ହଲେ ଏଟା ହବେ ‘b’, ଲିଂକ ହଲେ ‘1’ — ଏହି ତିନଟେକେ ଆଗେର ସେକଶନେର ତାଲିକା ଥେକେ ମିଳିଯେ ନିନ । ଏବାର ତାରପରେ ରାଇଲ ନଟା, ସେଟ୍‌ଟା ଆସଲେ ତିନଟେ ଡ୍ୟାଶେର ତିନଟେ ଫ୍ରପ, ‘--- --- ---’, ଏଥାନେ ଆସତେ ପାରେ ତିନଟେ ଅକ୍ଷର, ‘r’, ‘w’ ଏବଂ ‘x’ । ‘r’ ମାନେ ରିଡ ବା ପଡ଼ାର ଅନୁମତି, ‘w’ ମାନେ ରାଇଟ ବା ଲେଖାର ମାନେ ବଦଳାନୋର ଅନୁମତି, ‘x’ ମାନେ ଏକଜିକିଟ୍ ବା ଚାଲାନୋର ଅନୁମତି । ପ୍ରଥମ ତିନଟେ ହାଇଫେନ ହଲ ବ୍ୟବହାରକାରୀର ନିଜେର, ଦିତୀୟ ତିନଟେ ହାଇଫେନ ହଲ ତାର ଫ୍ରପେର, ସେଖାନେ ଯଦି ଅନ୍ୟ କେତେ ଥାକେ ତାର କୀ କୀ କରାର ଅନୁମତି ଆଛେ, ଆର ଶେଷ ତିନଟେ ହାଇଫେନ ହଲ ଅନ୍ୟଦେର ଜନ୍ୟେ, ମାନେ ଯାରା ଓହି ବ୍ୟବହାରକାରୀ ନଯ, ଏମନକି ତାର ଫ୍ରପେରେ ସଭ୍ୟ ନଯ । ଏହିଥାନେ ଏକଟା ଅକ୍ଷରରେ ନେଇ, ଏର ମାନେ, ଏଟା ଯଦି କୋନୋ ଫାଇଲେର ଅନୁମତି ତାଲିକା ହୁଏ ତୋ ସେହି ଫାଇଲଟା ଲିଟାରାଲି ଶିବଠାକୁରେର ଆପନଦେଶେର ଫାଇଲ, ସର୍ବନେଶେ ଏର ଆଇନକାନୁନ, ଫାଇଲଟାର ଯେ ମାଲିକ ସେ ନିଜେଓ ଫାଇଲଟା ପଡ଼ିବେ ବଦଳାତେ ବା ଚାଲାତେ ପାରବେନୋ, ଶୁଧୁ ଫାଇଲମାଲିକେର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧିକାରେ କ୍ରିନେ ଫାଇଲଟାର ନାମ ଆର ଅନୁମତିର ତାଲିକାର ଦିକେ ନିର୍ନିମେଷ ଚୋଥେ ଚୋଯେ ଥାକତେ ପାରବେ, ତାର ଉପରେ ଶୁ-ଲିନାଙ୍କେ କୋନୋ ବାରଣ ନେଇ । ସଦ୍ୟ ବେରୋନୋ କାରନେଲ ଭାର୍ଶନ ୨.୬ ଅବି ଅନ୍ତତ ନେଇ । ଓହି ଚୋଯେଇ ଥାକତେ ହବେ ତାକେ, ଯତକ୍ଷଣ ନା ସେ ‘chmod’ ବଲେ ଏକଟା କମାନ୍ଡ ଦିଯେ ଫାଇଲଟାର ଏଇସବ ବେଲେପ୍ଲାଗନାକେ ଶାଯେସ୍ତା କରଛେ, ସେହି କଥାଯ ଆସଛି । ତବେ ସେହି କମାନ୍ଡ ନା-ଜେନେ ନିଜେ ନିଜେ ଏହିରକମ ଏକଟା ଫାଇଲେର ମାଲିକ ହେଁଯାଇ କୋନୋ ଉପାୟ ଆମ ଜାନିନା । ଫାଇଲେର ଏହି ବିଚିତ୍ର ଆଚରଣ ଘଟାନୋ ଯାଇ ଏକମାତ୍ର ଓହି କମାନ୍ଡଟା ଦିଯେଇ । ଆର ଏକଟା ଫାଇଲେର ଅନୁମତି ତାଲିକାଟା ଯଦି ଏହି ରକମେର ହୁଏ, ‘rwxrwxrwx’, ତାର ମାନେ, ଏହି ଫାଇଲଟାର ଉପର ବ୍ୟବହାରକାରୀର ନିଜେର, ତାର ଫ୍ରପେର ଏବଂ ଅନ୍ୟଦେର ପ୍ରତ୍ୟେକର ଫାଇଲ ପଡ଼ାର, ଲେଖାର ଏବଂ ଚାଲାନୋର ପ୍ରତିଟି ଅନୁମତିଇ ଆଛେ ।

ଏବାର ଦେଖନ ତୋ, ଆପନି ଏକଟ ଆଗେର ତାଲିକାଟା ଥେକେ, ବା ଆଗେର ସେକଶନେର ତାଲିକାଟା ଥେକେ, ଏହି ଅନୁମତି ବ୍ୟାପାରଟା ପରିଷାର ବୁଝେ ଯାବେନ, ହାଇଫେନ ଥାକା ମାନେ ଅନୁମତିଟା ନେଇ, ଅକ୍ଷର ଥାକା ମାନେ ଆଛେ, ପ୍ରଥମ ତିନଟେ ହାଇଫେନ ନିଜେର, ପରେର ତିନଟେ ଫ୍ରପେର, ଶେଷ ତିନଟେ ଅନ୍ୟରେ । ଏବାର କାଜଟା ଏଥାନେଇ ଶେଷ ନଯ, ଗୋଟା ସିସ୍ଟେମେ ସେଥାନେ ଯେଥାନେ ପାରେନ, ଏହି ଅନୁମତିର ଚକରଟା ବୋକାର ଚେଷ୍ଟା କରନ । ଶୁଧୁ ଏକଟା କଥା ବଲି, ଡିରେଷ୍ଟିର ବେଲାଯ ପଡ଼ାର ବା ଲେଖାର ବା ଚାଲାନୋର ଅନୁମତି ମାନେଟା ଏକଟୁ ବଦଳେ ଯାଇ, ସ୍ଵାଭାବିକଭାବେଇ, ଡିରେଷ୍ଟିର ତୋ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ନା, କୋନୋ ଗାଡ଼ିଓ ନା ଯେ ଚାଲାଲେଇ ହଲ । ଧରନ ଏକଟା ଡିରେଷ୍ଟିର a, ତାର ମଧ୍ୟେ ଏକଟା ଫାଇଲ ଆଛେ b । ଅନ୍ୟଦେର ବେଲାଯ ଏହି a ଡିରେଷ୍ଟିରଟା ପଡ଼ାର ଅନୁମତି ନେଇ, କିନ୍ତୁ ଲେଖାର ବା ଏକ୍ସିକିଟ୍ କରାର ଅନୁମତି ଆଛେ । ଏହି ଅବସ୍ଥା ଅନ୍ୟେରା ସେହି ଡିରେଷ୍ଟିରିତେ ls କରେ b ଫାଇଲଟା ଯେ ଆଛେ ଏଟା ଦେଖିବେ ପାରବେନୋ, କିନ୍ତୁ ଯଦି ଜାନେ ଯେ ଆଛେ ତାହଲେ ସେହି b ଫାଇଲଟା ପଡ଼ିବେ ପାରବେ, ବା ନତୁନ କରେ ଏକଟା c ଫାଇଲ ଲିଖିବେ ପାରବେ ସେହି a ଡିରେଷ୍ଟିରିତେ, ମଜାର କଥା ଲେଖାର ପରେଓ ସେଟ୍‌ଟା ls କରେ ଦେଖିବେ

ପାରବେନା । ଆବାର a ଡିରେଷ୍ଟରିତେ ପଡ଼ାର ବା ଏକ୍ସିକିଉଟ କରାର ଅନୁମତି ଆହେ, କିନ୍ତୁ ଲେଖାର ଅନୁମତି ନେଇ, ଏହି ଅବସ୍ଥାଯ ଅନ୍ୟ କେଟ ଡିରେଷ୍ଟରିତେ ls କରେ କି ଆହେ ଦେଖିତେ ପାରବେ, b ଫାଇଲ୍‌ଟା ପଡ଼ିତେଓ ପାରବେ, କିନ୍ତୁ ଓହି ନତୁନ c ଫାଇଲ୍‌ଟା ଲିଖିତେ ପାରବେ ନା ଓହି ଡିରେଷ୍ଟରିତେ । ଆର, ପଡ଼ାର ବା ଲେଖାର ଅନୁମତି ଆହେ କିନ୍ତୁ ଏକ୍ସିକିଉଟ କରାର ଅନୁମତି ଯଦି ନା ଥାକେ a ଡିରେଷ୍ଟରିତେ, ତଥନ ls କରେ ଫାଇଲ ଦେଖା, ବା b ଫାଇଲ ପଡ଼ା, ବା c ଫାଇଲ ଲେଖା, ସବହି ବନ୍ଧ ।

#### ୮.୨ ।। ଫାଇଲେର ଅନୁମତି ବଦଳାନୋ

ଏବାର କଥା ହଲ, ଯେ ଅବସ୍ଥା ଆହେ, ସେଖାନ ଥେକେ, ଦରକାର ମତ ଆପନି ଏକଟା ଫାଇଲେର ଅନୁମତି ବଦଳାବେନ କି କରେ । ଅନୁମତି ବଦଳାନୋର ଜନ୍ୟେ ଦରକାର ଓହି ଫାଇଲ୍‌ଟାର ଉପର ଆପନାର ମାଲିକାନା । ଆର ସୁପାରଇଉଜାର ବା କଟ ଯେ କୋଣୋ ଫାଇଲେର ମାଲିକାନା ଯେ କୋଣୋ ସମୟ ବଦଳେ ଦିତେ ପାରେ । ଏହି ବଦଳାନୋର ଦୁଟୋ ପ୍ରକିଳ୍ୟା ଆହେ, ଏକଟା ହଲ ଅକ୍ଷର ଦିଯେ, ଅନ୍ୟଟା ହଲ ସଂଖ୍ୟା ଦିଯେ ।

ଅକ୍ଷର ଦିଯେ ବଦଳାନୋ ମାନେ କୋଣୋ ଏକଟା ଫାଇଲେର ମାଲିକେର ସାପେକ୍ଷେ ତିନ ଧରନେର ବ୍ୟବହାରକାରୀର ଜନ୍ୟେ ତିନଟେ ଅକ୍ଷର, ‘u’ ମାନେ ସେ ଇଉଜାର ନିଜେ, ‘g’ ମାନେ ତାର ଗ୍ରହପେର ଯେ କୋଣୋ ବ୍ୟବହାରକାରୀ, ଆର ‘o’ ମାନେ ଆଦାରସ ବା ଅନ୍ୟ ଆର ସବାଇ, ଆର ‘a’ ମାନେ ସବାଇ, ଯାର ମଧ୍ୟେ ‘p’, ‘q’, ବା ‘o’ ମକଳେଇ ପଡ଼େ । ଆର ଅନୁମତି ତୋ ଆମରା ଆଗେଇ ଜାନି — ‘r’ ମାନେ ରିଡ ବା ପଡ଼ାର ଅନୁମତି, ‘w’ ମାନେ ରାଇଟ ବା ଲେଖାର ଅନୁମତି, ‘x’ ମାନେ ଏକ୍ସିକିଉଟ ବା ଚାଲାନୋର ଅନୁମତି । ଆର ଅନୁମତି ଦେଓଯା ମାନେ ‘+’, ଅନୁମତି ତୁଲେ ନେଓଯା ମାନେ ‘-’ । ଏବାର ଧରଳ, ଆମি essay.all.text ନାମେର ଏକଟା ପ୍ରବନ୍ଧ ସବାର ପାଠେ ଧନ୍ୟ ହୋକ ଏଟା ଆମି ଚାଇଛି, ତଥନ ଆମି କମାନ୍ତ ଦେବ ‘chmod’ ।

କମାନ୍ତ ଦେବ, ‘chmod a+r essay.all.text’ । ଯଦି ଚାଇ ଏଟା ହବେ ଏକଟା ସାମାଜିକ ନିର୍ମାଣ, ଡାଲିନିସ୍ଟ ରକମେର ଏକଟା ପ୍ରବନ୍ଧେର ଅୟାସେସଲି ଲାଇନ, ସବାଇ ଲିଖିତେ ପାରକ, ସାମ୍ୟବାଦୀ ଗନ୍ତାନ୍ତ୍ରିକ ଲେଖକ ସଂସ, କମାନ୍ତ ଦେବ ‘chmod a+w essay.all.text’ । ଡିରେଷ୍ଟରିର ବେଳାତେଓ ଏହି ଏକଟି ଭାବେ କାଜ କରତେ ହବେ । ଶୁଧୁ ଡିରେଷ୍ଟରିର ବେଳାଯ ଏକଟା ବାଡ଼ି ଅପଶାନ ଦେଓଯା ଯାବେ ‘-R’ । ଏର ମାନେ ରିକାର୍ଡିଂ ବା ପାରମ୍ପରିକ । ଧରଳ ଆମି କମାନ୍ତ ଦିଲାମ ‘chmod -R g+x my.directory’, ଏର ମାନେ ଶୁଧୁ ଯେ ‘my.directory’ ଡିରେଷ୍ଟରିଟା ଆମାର ଗ୍ରହପେର ସକଳେର କାହେ ଏକ୍ସିକିଉଟିବେଲ ହୋଇ ଗେଲ ତାଇ ନୟ, ଏର ମଧ୍ୟେର ଯାବତୀଯ ଫାଇଲରା, ଛାନା ସାବଡିରେଷ୍ଟରିରା, ତାଦେର ଛାନାରା, ବଂଶପରମ୍ପରାଯ ସକଳେଇ ଏକ୍ସିକିଉଟିବେଲ ହୋଇ ଗେଲ ଆମାର ଗ୍ରହପେର କାହେ ।

ଏହି ଅକ୍ଷର ଦିଯେ ଅନୁମତି ବଦଳାନୋଟା ଆମାର ବେଶ ଜଟିଲ ଲାଗେ, ଏତ କିନ୍ତୁ ମନେ ରାଖିତେ ହୋ । ଏର ଚେଯେ ସହଜ ଲାଗେ ସଂଖ୍ୟା ଦିଯେ ବଦଳାନୋଟା । ସେଖାନେ ‘4’ ମାନେ ପଡ଼ା, ‘2’ ମାନେ ଲେଖା, ‘1’ ମାନେ ଏକ୍ସିକିଉଶନ । ଏବାର ପଡ଼ା ଆର ଲେଖାର ଅନୁମତି ମାନେ ‘4’ ଆର ‘2’, ମାନେ ‘6’, ପଡ଼ା ଆର ଚାଲାନୋର ଅନୁମତି ମାନେ ‘4’ ଆର ‘1’, ମାନେ ‘5’, ଲେଖା ଆର ଚାଲାନୋର ଅନୁମତି ମାନେ ‘2’ ଆର ‘1’, ମାନେ ‘3’, ଆର ସବକଟାର ଅନୁମତି ମାନେ ‘4’ ଆର ‘2’ ଆର ‘1’ ମାନେ ‘7’ । କୋଣୋ ଅନୁମତି ନେଇ ମାନେ ‘0’ । ଏବାର ‘chmod’ କମାନ୍ତଟାର ସଙ୍ଗେ ଏକଟା ତିନ ଅକ୍ଷର ସଂଖ୍ୟା ଆସିତେ ପାରେ, ତାର ପ୍ରଥମଟା ହଲ ଇଉଜାରେର ନିଜେର, ପରେରଟା ହଲ ତାର ଗ୍ରହପେର, ଆର ଶେମେରଟା ହଲ ଆଦାରସ ବା ଅନ୍ୟେର । ଏବାର ଧରଳ ଆମି ସବାଇକେ ସବ ଅନୁମତି ଦିତେ ଚାଇଛି ‘somefile’ ଫାଇଲ୍‌ଟାର ଉପର, ତାର ମାନେ କମାନ୍ତଟା ହବେ, ତିନଟେ ସବର ଜନ୍ୟେଇ ‘7’ । ମାନେ, ‘chmod 777 somefile’ । ଆମି ନିଜେର ଜନ୍ୟେ ପଡ଼ାର ଲେଖାର ଆର ଚାଲାନୋର ଅନୁମତି ଚାଇଛି, ଗ୍ରହପେର ଜନ୍ୟେ ଚାଲାନୋର ଆର ପଡ଼ାର, ଅନ୍ୟେର ଜନ୍ୟେ ଚାଲାନୋର, ତାର ମାନେ କମାନ୍ତଟା ଦୀଂଡାବେ, ‘chmod 751 somefile’ । ଏବାର କରେ କରେ ଦେଖନୁ, କୀ ହୋ । ସତ କରେ ଦେଖିବେନ, ମାଥାଯ ବସିଯେ ଫେଲିତେ ପାରିବେ ଛକ୍ଟା, ତତ ଆପନି ଶୁଳିନାଙ୍କ ଶେଖାର କାଢାକାଢି ଯାଚେଛନ ।

ଖୁବ ଝଞ୍ଚାଟେର ଲାଗଛେ, ନା ? ଲାଗବେ ନା, ବରଂ କୃତଜ୍ଞ ଲାଗବେ, ସଖନ ମନେ ହବେ, ଏଟାଇ ସେହି ନିରାପଦା, ଯା ଦିଯେ ଆପନାର ଶୁଳିନାଙ୍କ ସିସ୍ଟେମେର ଭାଇରାସ-ଅନାକ୍ରମଣିଯତାଟା ଗଡ଼େ ଉଠେଛେ, ସେହି ଇମିଟିନିଟି । ନିଜେ ଭାବାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତ ତୋ, ଭାଇରାସ ତୋ ଏକ ଧରନେର ପ୍ରୋଗ୍ରାମ, ଯାରା ସିସ୍ଟେମେ ତୁକେ, ସିସ୍ଟେମ ବ୍ୟବହାରକାରୀଦେର ଇଚ୍ଛେ ଏବଂ ପ୍ରୋଜନ୍ରେ ବାଇରେ ଗିଯେ ସିସ୍ଟେମେର ଫାଇଲ ବଦଳାତେ ଥାକେ । ଏବାର ଭାବୁନ ତୋ, କେନ ବଲାଇ, ଯେ ଏହି ମାଲିକାନା ଆର ଅନୁମତିର ଛକ୍ଟାଇ ନିରାପଦା ବ୍ୟବହାର । ଧରଳ ଏଟା ଏହି ଜିଏଲଟି ଇଶ୍କୁଳ ପାଠମାଲାର ଟାଙ୍କ ରାଇଲ, କୋଣୋ ଖୁଣିନାଟି ନା, କିନ୍ତୁ ନା, ଜାସଟ ଏହି ଯତ୍କୁ ଜାନେନ ଏର ଭିତିତେଇ ଭେବେ ଓଠାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତ ତୋ କେନ ଏଟାକେଇ ନିରାପଦା ବଲାଇ?

ଓ, ଏକଟା କଥା, ଏହି ଯେ କୋଣୋ ମାଲିକାନା ଏବଂ ଅନୁମତିର ଛକ୍ଟେ ରାଟ ବା ସୁପାରଇଉଜାର କିନ୍ତୁ ପଡ଼େନା, ତାଇ ରାଟ ନିଜେ ଯଦି ସିସ୍ଟେମେର ବେଗଡ଼ିବାଇ ଘଟାତେ ଚାଯ, ସେ ନିଜେଇ ଯଦି ଏକଟା ଭାଇରାସକେ ଚାଲୁ କରେ, ରାଟ ଇଉଜାର ବା ସୁପାରଇଉଜାର ହୋଁ,

ତାହଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ଭାଇରାସ ତଥନ ଭଗବାନ, ହଳ ବଲରାମ ଫ୍ରଞ୍ଚେ । ତବେ, ଝଟ ହୟେ ଅତ ଭାଇରାସ ଚାଲାନୋର ପରିଶ୍ରମେର ଦରକାର କି, ସିଧେ ତୋ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମଟାଇ ଡିଗିଯେ ଦିତେ ପାରେ ସେ, ଏକଦମ ଗୋଡ଼ା ଥେକେ, ଆଗେଇ ବଲେଛି ।

### ୮.୩ ।। ସିସ୍ଟେମ ଏବଂ ଇଉଜାର

ଏବାର, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଇଉଜାରେର ଆଲାଦା ଆଲାଦା ଅନୁମତି ଏବଂ ମାଲିକାନାର ଏହି ଗୋଟା କାଠାମୋଟା ସିସ୍ଟେମ ମାଥାଯ ରାଖେ କି କରେ ? — /etc ଡିରେଷ୍ଟେରିର କରେକଟା ଫାଇଲକେ ଦିଯେ । ତାର କିଛୁଟା କିନ୍ତୁ ଆପନି ଇତିମଧ୍ୟେଇ ଜାନେନ, ପାଁଚ ନମ୍ବର ଦିନେର ଆଲୋଚନାୟ /etc/passwd ଆର /etc/shadow ଫାଇଲଦୁଟେର କଥା ମନେ କରନ୍ । ମନେ କରନ୍, ଲଗ-ଇନ କିଭାବେ ଏଦେର ପଡ଼େ । ଗୋଟା ସିସ୍ଟେମେର ମଧ୍ୟେ ଏକମାତ୍ର ଏହି /etc/passwd ଫାଇଲଟାତେଇ ଥାକେ ପ୍ରତିଟି ନଥୀବନ୍ଦ ଇଉଜାରେର ଖୁଣ୍ଡିନାଟି । କିଛୁ କିଛୁ ଡିସ୍ଟ୍ରିବ୍ୟୁଶନେ, ବିଶେଷ କରେ ସାନ୍ଧା ବଲେ ଏକଟା ସଫଟ୍‌ଓୟାରେର କାର୍ଯ୍ୟାବାଧି, ଏର କିଛୁ ବ୍ୟତ୍ୟା ସଟେ, ତବେ ତା ନିଯେ ଏଖନ ମାଥା ନା-ସାମାଲେଓ ଚଲରେ । ସାତଟା ଫିଲ୍ଡେ ବାଁଧୋ ଏର ଲାଇନ ନିଯେ ଆମାଦେର ଆଲୋଚନା ମନେ କରନ୍, ଏର ମଧ୍ୟେ ଏକଟା ଲାଇନ ଆମରା ତୁଲେ ନିଯେଛିଲାମ, ‘piu:x:503:100:Smita Bhadra:/home/piu:/bin/bash’ — ମନେ ଆହେ ? ଏର ମଧ୍ୟେ, ତୃତୀୟ ଆର ଚତୁର୍ଥ ଜାଯଗଟା ଅବସ୍ଥାନଟା ଆମରା ବୁଝାତେ ପାରିନି, ଓହ ସଂଖ୍ୟା ଦୁଟୋ, ଇଉଜାର ଆଇଡି ଆର ଗ୍ରୂପ ଆଇଡି, ବ୍ୟକ୍ତି-ପରିଚିତି ଆର ଗ୍ରୂପ ପରିଚିତି । ଏଖନ ବୁଝାତେ ପାରଛେ ? ଏ ଦୁଟୋ ହଳ ଦୁଟୋ ସଂଖ୍ୟା, ଯାଦେର ଦିଯେ ସିସ୍ଟେମ ଚେନେ ‘piu’ ନାମକ ଇଉଜାର ଆର ତାର ଗ୍ରୂପକେ, ଯାଦେର ଆମରା ଚିନି ଇଉଜାର ‘piu’ ଆର ତାର ଗ୍ରୂପ ‘Users’ । ଏଖାନେ ଦେଖୁନ ନମ୍ବରଦୁଟୋ ଆଲାଦା, ଏଟା ଶୁ-ଲିନାଙ୍କେର ଅଭାସ ଜାଯଗା ଥେକେ ଏକଟୁ ଆଲାଦା, କାରଣ ଏଖାନେ ସୁଜେତେ ‘ଇଉଜାରସ’ ବଲେ ଏହି ଗ୍ରୂପଟା ତୈରି କରେ ସେଥାନେ ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାରକାରୀଦେର ରାଖା ହୁଏ । ବଲାଲେ ଓ ଅନ୍ୟଭାବେ, ମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ଜନ୍ୟେଇ ଏକଟା ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଗ୍ରୂପ ତୈରି କରେ, ରାଖତେଇ ପାରେ । ସେମନ ଦେଖୁନ ଓହ ଏକଇ ଫାଇଲେର ଏକଇ ଲାଇନେ, ଶୁଧି ଏଟା ଏବାର ସ୍ଲ୍ୟାକଓୟାର ଥେକେ, ଏଖାନେ କିନ୍ତୁ ନସ୍ବର ଦୁଟୋ ଏକ, ଦୁଟୋଇ ‘piu’ । piu:x:1004:1004:Smita Bhadra:/home/piu:/bin/bash — ଏହିଥାନେ ଦେଖୁନ ଇଉଆଇଡି ଆର ଜିଆଇଡି ଦୁଟୋଇ ଏକ । ଏବଂ ରେଡହ୍ୟାଟ ସିସ୍ଟେମେଓ, ଡିଫଣ୍ଟେ ଏଭାବେଇ ହୁଏ, ଆଲାଦା କରେ ଗ୍ରୂପ ବିଷୟେ କୋନୋ ଅପଶାନ ନା ଦିଯେ ଦିଲେ । ସରାସରି ‘useradd’ ବଲେ ଏକଟା କମାନ୍ ଦିଯେ ଝଟ କୋନୋ ନତୁନ ଇଉଜାରକେ ନଥୀବନ୍ଦ ବା ରେଜିସ୍ଟାର କରାତେ ପାରେ ସିସ୍ଟେମେ । ଏହି ‘useradd’ କମାନ୍ଟର ମ୍ୟାନ୍‌ୟାଲ ପେଜ ବା ଇନଫୋ ପେଜ ପଡ଼େ ଦେଖୁନ, /etc/passwd ଫାଇଲେର ଲାଇନେ ଏକଜନ ଇଉଜାରେର ଓହ ସାତଟା ଜାଯଗା ବା ଫିଲ୍ଡେର ପ୍ରତ୍ୟେକଟାକେଇ କିରକମ ଆଲାଦା ଆଲାଦା ଭାବେ ବଦଳେ ନେଇଯା ଯାଇ ରେଜିସ୍ଟାର କରାର ସମରେଇ । ତାର ଇଉଜାରନେମ, ତାର ପାସଓୟାର୍ଡ, ତାର ଗ୍ରୂପ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ପରିଚାର, ତାର ପୁରୋ ନାମ, ତାର ହୋମ ବା ବାଡି କୋଥାଯ ହବେ, ତାର ଶେଲ କି ହବେ । ସେହି ରେଜିସ୍ଟାର୍ଡ ହୟେ ଗେଲ ଏକଜନ ଇଉଜାର, ତାର ନାମ, ଧାର, ଗୋତ୍ର, ବାଡିତେ ପୁରୁର ଆହେ କିନା, ପୁରୁରେ ଘଟି ଡୋବେ କିନା, ଇତ୍ୟାଦି ଚିତ୍ରଣ୍ଣ ଲିଖେ ଫେଲାନେ /etc/passwd ଫାଇଲେ, ତାର ନାଗରିକତ୍ଵ ଜାନା ହୟେ ଗେଲ ସିସ୍ଟେମେର, ତାର ଆଗେ ଅବି ସିସ୍ଟେମେର କାହେ ତାର କୋନୋ ଅନ୍ତିମ ନେଇ । ଏକବାର ରେଜିସ୍ଟାର କରାର ବା ନଥୀବନ୍ଦ ହୟେ ଯାଓଯାର ପରେଓ ଯଦି ଏକଜନ ବ୍ୟବହାରକାରୀର ଖୁଣ୍ଡିନାଟି ବଦଳାତେ ଚାନ, ତାର ଜନ୍ୟେ କମାନ୍ ଆହେ ‘usermod’ । ଆବାର ଏକବାର ବଲେ ଦେବ ମ୍ୟାନ ପେଜ ପଡ଼ାର କଥା ? ଏଖନ ଥେକେ, ସଖାନ୍ତି କୋନୋ ନତୁନ କମାନ୍ ଉଲ୍ଲେଖ ହବେ, ଧରେଇ ନେବେନ ତାର ସଙ୍ଗେ ଏହି ଧ୍ୱବପଦଟା ଲାଗାନୋଇ ଆହେ, ‘ମ୍ୟାନ ପଡ଼ାର ନେଶା କରୋ ମ୍ୟାନ, ଖେଜୁରଗାହେ ହାଁଡ଼ି ବାଁଧୋ ମ୍ୟାନ’ (କାର୍ଟସି ଦୋହାର) ।

ଅନେକ ଟେକ୍ସ୍ଟେଟେଇ ଦେଖେଛି, ରାଶି ରାଶି କମାନ୍ଟର ବ୍ୟବହାରବିଧି ପରପର ଦିଯେ ଯେତେ, ଆମିଓ ଏଖାନେ ଦିତେଇ ପାରତାମ, କିନ୍ତୁ ଆମି ନିଜେ ଶେଖାର ସମଯରେ ତୋ ଦେଖେଛି, ନିଜେଇ ତୋ ଶିଖଛି, ଏହି ଟେକ୍ସ୍ଟେଟ୍‌ଟାର ଚେଯେ ଏକ ମାର୍ଜିନ ଏଗିଯେ, ନିଜେରଇ ମନେ ହୟେ, ଏତ ବୋଗାସ ଆର ବୋରିଏ ଇଞ୍ଚିଲୋ ଲିଖେ ଦେଇଯା, ରାଶିରାଶି ଗୁଣ୍ଟିର ଓହ ରାଶିରାଶିତର ପିଣ୍ଡ, ଓ ଛାଇ ମନେଓ ରାଖା ଯାଇନା । ଏକମାତ୍ର ମନେ ଥାକେ ମ୍ୟାନପେଜ ପଡ଼େ ପଡ଼େ, କରେ କରେ, ଦେଖେ ଦେଖେ । ଶୁ-ଲିନାଙ୍କ ସିସ୍ଟେମ ଆପନାକେ ଯା ଖୁଣ୍ଡିନାଟି କରାର ମଜାଟା କାଜ କରାତେ ଚାଇଲେଇ — ଇଟ ଟେକ୍ସମ ଏ ଓରିଡ ମ୍ୟାନ ଟୁ ସିଂ ଏ ଓରିଡ ସଂ ।

ଏବାର ଆସେ ଚିତ୍ରଦାର ଦ୍ୱାତୀୟ ଫାଇଲ, ସେଟାକେଓ ଚିନି ଆମରା, ତାର ଛାଯା-ଛବି ଦେଖେଛି ଆମରା ପାଁଚ ନମ୍ବର ଦିନେଇ, /etc/shadow ଫାଇଲ । ଆଗେଇ ବଲେଛି, ଆଗେ ପ୍ରବେଶ-ସଂକେତ ବା ପାସଓୟାର୍ଡଟା ଏହି /etc/passwd ଫାଇଲଟାତେଇ ଥାକେ, ପରେ ଏହି /etc/shadow ଫାଇଲଟା ସିସ୍ଟେମେ ଚାଲୁ ହଳ ଏକଟା ବିଶେଷ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟ ଥେକେ । /etc/passwd ଫାଇଲଟା ନିଯେ ସମସ୍ୟା ଏହି ଯେ ସେଟା ଯେ କାରକେଇ ଯେ କୋନୋ ସମଯେ ପଡ଼ତେ ହବେ, ଜନପାଠ୍ୟୋଗ୍ୟ ବା ଓ୍ୟାର୍ଡ୍-ରିଡେବଲ ହତେ ହବେ, ତାର

ମାନେ ଏର ଫାଇଲ ଅନୁମତିର ତିନଟେ ଜାଯଗାତେଇ ‘r’ ଦିଯେ ରାଖିତେ ହବେ । ରୁଟ, ତାର ଗ୍ରୂପ, ଏବଂ ଅନ୍ୟରା ସକଳେଇ, ପ୍ରତିଟି ଇଉଜାର ପ୍ରୋଗ୍ରାମରେ ଯାତେ ପଡ଼ିତେ ପାରେ । ଇଉଜାର ପ୍ରୋଗ୍ରାମଗୁଲୋ ଏଥାନ ଥେକେଇ ସଂଘର୍ଷ କରେ ଯେ ତାଦେର ଚାଲାଛେ ତାର ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଖୁଟିନାଟି, ସଖନ ସଖନ ତାଦେର ଇଉଜାରେର ପୁରୋ ନାମ, ତାର ହୋମ ଇତ୍ୟାଦି ତଥ୍ୟ କାଜେ ଲାଗଛେ । ଏକବାର ‘1s - a1 /dev/passwd’ ମେରେ ଦେଖେ ନିନ, ଆପନାରଟାୟ ଠିକଠାକ ଆଛେ କିନା । ହଲ ? ଦେଖେହେ ? ଗୁଡ, ଏବାର ଭାବୁନ, ଯେ କେଉ, ଯେ କୋଣୋ ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ପୁରୋନୋ /etc/passwd ଫାଇଲଟାୟ ଏନକ୍ରିପ୍ଟେଡ ଚେହାରାୟ ପାସଓୟାର୍ଡଟାକେ ଦେଖିତେ ପାଞ୍ଚେ, ପ୍ରତିଟି ଲାଇନେର ଦ୍ୱିତୀୟ ଫିଲ୍ଡ ଥେକେ । ତାର ମାନେ ଅନ୍ୟ ଯେ କେଉ ଯେ କୋଣୋ ଇଉଜାରେର ଏନକ୍ରିପ୍ଟେଡ ପାସଓୟାର୍ଡ ବା ଧାଁଧାନୋ ପ୍ରବେଶ-ସଂକେତଟା ତୁଳେ ନିତେ ପାରଛେ, ଏବାର ସନ୍ତାବ୍ୟ ପ୍ରତିଟା ସମାହାରକେ ନିଯେ ଟ୍ରାଇ କରେ ଯାଚେ । ଆର ଏକ ଏକଟା ବଢ଼ ସିସ୍ଟେମେ ଶଶ ଇଉଜାର, ତାଦେର ମଧ୍ୟେ ଏମନ କେବଳାରାମ ପାବଲିକ ଦୁ-ଏକ ପିସ ଥାକବେଇ ଯାଦେର ପାସଓୟାର୍ଡ ଆନ୍ଦାଜ କରା ଖୁବ ସହଜ । ନିଜେର ପ୍ରେମିକାର ଜନ୍ମଦିନ ଗୋହେର । ଅରିଜିତ ବଲେଛିଲ ଦୁଟୋ ପାସଓୟାର୍ଡ ଶୁଣେ ଓ ଖୁବ ମଜା ପେଯେଛିଲ, ଏକଟା ସାଯମିନ୍ଦୁର, ଓ ତଥନ କଳକାତା ଲାଗେର ସାର୍ଭାରେର ଓରେବ-ଅ୍ୟାଦମିନ ଛିଲ, ପାସଓୟାର୍ଡଟା ଛିଲ ‘ami ki jani’ । ଆର ଆମାର ସିସ୍ଟେମେ ରୁଟ ପାସଓୟାର୍ଡ, ଆଗେ ଛିଲ, ସେଟୋ ଅବଶ୍ୟ ଅତୋଟା ମଜାର ନା, ‘shikarer sanket’ ।

କିଛି ପାସଓୟାର୍ଡ ଥାକେ ଯାରା ସରାସରି ଡିକଶନାରି ଶବ୍ଦେର ସଙ୍ଗେ ମେଲେ, ଏହି ଧରନେର ପାସଓୟାର୍ଡ ଭାଙ୍ଗାର ଜଣ୍ୟ ଡିକଶନାରି-ଆକ୍ରମଣ ହତେ ପାରେ, ସରାସରି ଏକଟା ଡିକଶନାରି ଧରେ ଇଂରିଜିର ଚାଲୁ ଆଶିହାଜାର ଶବ୍ଦକେ ପରପର ମିଲିଯେ ଯାଚେ, ଏଟାର ଚାଲୁ ନାମିହି ହଲ ‘ଡିକଶନାରି ଅ୍ୟାଟାକ’ । ଏ ଧରନେର ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ବାନାନୋଟାଓ ଏମନ କିଛି ଶକ୍ତଃ ନୟ, ଯେ ନିଜେଇ ପରପର ଦେଖେ ଯାବେ, ଏକେର ପର ଏକ । କେଉ କେଉ ଡିକଶନାରି ଶବ୍ଦେର ଆଗେ ପରେ ଏକଟା କରେ ନସ୍ଵର ଲାଗାଯ, ସେଟାଓ ଖୁବ ସହଜେଇ ନିଜେର ଅ୍ୟାଲଗରିଦିମେ ନିଯେ ଆସତେ ପାରେ ପାସଓୟାର୍ଡ କ୍ର୍ୟାକ କରାର ସଫଟ୍‌ସ୍ଵାରାଗୁଲୋ । ଯେଟା ଏକଜନେର ମାଥାଯ ଆସେ ସେଟା ଆର ଏକ ଜନେର ମାଥାଯ ଆସବେଇ । ଯେମନ ଦେଖୁନ ସ୍ପ୍ରୟାମ ମାନେ ଭାଟ ମେଲ, ଏମନ ଚିଠି ଯା ଅନାକାଞ୍ଚିତ, ଅପ୍ରୋଜନିଯ, ମୂଳତ ବିଭିନ୍ନ ପର୍ନୋ ସାଇଟେର ବିଜାପନ — ଏହି ସ୍ପ୍ରୟାମ ମେଲ ଆଟକାନୋର ଜଣ୍ୟ ଯେମବ ସଫଟ୍‌ସ୍ଵାରାଗୁର ଆଛେ, ତାରା ମେଲେର ସାବଜେଷ୍ଟ ଲାଇନେ ଯେ ଶବ୍ଦଗୁଲୋ ଆଛେ, ମୂଳତ ଯୌନଶବ୍ଦ, ସେଗୁଲୋ ଥାକଲେଇ ସେଇ ମେଲ ଆଟକେ ଦିଚିଲ ଜାଂକ ମେଲ ଫିଲ୍ଟାରେ, ଜଙ୍ଗଲଚିଠିର ଚିରଣିତେ । ଏହି ସ୍ପ୍ରୟାମାରଗୁଲୋଓ ତେମନି, ଏରା ମୂଳତ ସଫଟ୍‌ସ୍ଵାରାଗୁର ଦିଯେ ମେଲ ଆଇଡି ବାନାଯ, ଏକେର ପର ଏକ ସନ୍ତାବ୍ୟ ଆଇଡି-ତେ ମେଲ ଛେଡ଼େ ଯେତେ ଥାକେ, ଆପନି ସାଡ଼ା ଦିଲେନ କୀ ମରିଲେନ, ଏମନକି ପାଠାନୋତେ ଆପନି ଜାନାତେଓ ଯଦି ଯାନ ତୋ, ସ୍ପ୍ରୟାମାରେର କାହେ ଚଲେ ଏଲ ଯେ ଏହି ଆଇଡିଟା ବାସ୍ତବ । ନା-ହଲେଓ ଯେ ବଁଚା ଯାଯ ତା ନୟ । ଏବାର, ଯେହି ସ୍ପ୍ରୟାମ ଫିଲ୍ଟାରଗୁଲୋ ଏହି ତରକିବ କାଜେ ଲାଗାଲ, ଅମନି, ସ୍ପ୍ରୟାମାରରାଓ ତୋ ବସେ ନେଇ, ତାରା ଯୌନଶବ୍ଦଗୁଲୋର ଏକଟା କରେ ଅକ୍ଷର ବଦଳେ ଦିତେ ଲାଗଲୋ, ଉଚ୍ଚାରଣେ ଦିକ ଦିଯେ କାହାକାହି ବା ଆକ୍ରମିତିର ଦିକ ଦିଯେ କାହାକାହି, ‘o’ ବଦଳେ ‘o’, ‘g’ ବଦଳେ ‘z’, ଇତ୍ୟାଦି । ପାସଓୟାର୍ଡ ଭାଙ୍ଗିଯେ ତଥା ସିସ୍ଟେମ କ୍ର୍ୟାକାରରା ପ୍ରାୟଶହି ବେଶ ବୁଦ୍ଧିମାନ ଅଳ୍ପବ୍ୟକ୍ଷ ଛେଲେପୁଲେ ହ୍ୟାଯ, ଦୁନିଆକୋ କୁଛ କର ଦିଖାନାର ମନୋବୈଜ୍ଞାନିକ ସମସ୍ୟା ଭୋଗେ, ନିଜେର ଯୌନ-ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସେର ଅଭାବକେ ବିକିରଣ କରେ ଦୁନିଆକେ ତାର ଦିକେ ତାକାତେ ବାଧ୍ୟ କରାର ମଧ୍ୟେ ଦିଯେ । ଅନେକ ଲୋକେଇ ଏଦେର ଭୁଲ କରେ ହ୍ୟାକାର ଡାକେନ, ‘ହ୍ୟାକାର’ ଶବ୍ଦଟା ଥୁ-ଲିନାକ୍ର ତଥା ଫ୍ରି ସଫଟ୍‌ସ୍ଵାରାଗୁର ଜଗତେ ଏକଟା ସମ୍ମାନେର ଶବ୍ଦ । ଯାରା ସିସ୍ଟେମକେ ବଦଳାଯ, ଭାଙ୍ଗେ, ନତୁନ ଆକାର ଦେଯ । ମୂଳ ଜାଯଗାଟା ଏଥାନେ ନିର୍ମାଣ । ଆର ଅନ୍ୟେ ଇଉଜାର ଅ୍ୟାକାଉନ୍ଟେ ଅନ୍ୟେ ସିସ୍ଟେମେ ଏହି ବୁଦ୍ଧିମାନ ବୋକା ଛେଲେମାନ୍ୟ ନୋକରୋକ — ଏର ନାମ କ୍ର୍ୟାକିଂ । କଥନୋ କଥନୋ ଏର ମଧ୍ୟେ ବାବା-ଅବସ୍ଥାନେର ପ୍ରତି ଏକଟା ବିରପତାଓ ଥାକେ । ବ୍ୟକ୍ତି ପାରିବାରିକ ବା ସାମାଜିକ ସ୍ତରେ । ଭାଇରାସା ବାନାଯ ଏରାଇ, ପନେରୋ ଥେକେ ତିରିଶ ବଚ୍ଚ ବୟସେର, ମୂଳତ, ଏକଟୁ ସମାଜବିମୁଖ ଏକଟା ମାନସିକ ରୋଗେ ଭୋଗା ପୁରୁଷ ଛେଲେପୁଲୋର ।

ଯାହିହୋକ, ଏହି କ୍ର୍ୟାକାରଦେର ହାତ ଥେକେ ପାସଓୟାର୍ଡଗୁଲୋକେ ବଁଚାତେଇ ମୂଳତ, /etc/shadow ଫାଇଲଟା ରାଖା ଚାଲୁ ହ୍ୟା । ଏବଂ ଆବାର ମିଲିଯେ ଦେଖୁନ, ଏହି ଫାଇଲଟା ଆର ରୁଟ ଛାଡ଼ା କେଉ ପଡ଼ିତେ ପାରେନା, ବା ରୁଟ୍‌ଟେର ଅଧିକାର ସମ୍ପନ୍ନ ସିସ୍ଟେମ ଛାଡ଼ା, ଶୁଧୁମାତ୍ର ଓହି ଲଗ-ଇନ-ଏର ସମୟ ମିଲିଯେ ଦେଖେ ନେଇଯା ହ୍ୟା । ମନେ ଆଛେ, ଆମରା ବଲେଛିଲାମ, ଏହି /etc/shadow ଫାଇଲଟା କପି କରେ ଟେକ୍ସ୍ଟ୍ ଫାଇଲ ବାନାତେ ଆମାର କୀ ସମସ୍ୟା ହେବାଇଲା ? ଏର ବାଇରେ ଏହି /etc/shadow ଫାଇଲେର ଗଠନ ପ୍ରକରଣ, ଫିଲ୍ଡ ସାଜାନୋ, ଯତିଚିହ୍ନ କିନ୍ତୁ ଏକଦମ /etc/passwd ଫାଇଲେର ମତହି, ପାଁଚ ନସ୍ଵର ଦିନ ଥେକେ ମିଲିଯେ ନିନ । ଏଥାନେ ଆଟଟା କୋଲୋନ ‘:’ ଦିଯେ ଆଲାଦା କରା ନଟା ଫିଲ୍ଡ ବା ଅବସ୍ଥାନ ଆଛେ, ତାର ଖୁଟିନାଟି ଅର୍ଥଗୁଲୋ ‘man -5 shadow’ କରେ ଦେଖେ ନିନ କନଫିଗ୍ଯାରେଶନ ଫାଇଲଗୁଲୋର ବିବରଣ ଥାକେ ମ୍ୟାନୁଯାଲେର ପାଁଚ ନସ୍ଵର ସେକଶନେ ।

#### ୮.୪ || /etc ଡିରେକ୍ଟୋରିଆରେ ଆରୋ ଦୂଚାରଟେ ଫାଇଲ

/etc/passwd ଏବଂ /etc/shadow ଏହି ଦୁଟୋ ଫାଇଲେର ସଙ୍ଗେ ଆସେ ଆରୋ ଦୂଚାରଟେ ଫାଇଲ, ଏହି /etc ଡିରେକ୍ଟୋରିଆରେ, ଯାରା ଅପାରେଟିଂ ସିସ୍ଟେମେର ଅନୁମତି ଏବଂ କାଠମୋର ମାଲିକାନାଟା ଧରେ ରାଖାର କାଜେ /etc/passwd ଏବଂ /etc/shadow ଫାଇଲଦୁଟୋକେ ସହାୟତା କରେ । ସେମନ, ଏକଟା ହଲ /etc/group, ଏର କାଜ ଓହ ଗ୍ରହପେର କାଠମୋଟାକେ ନିୟମିତ କରା । ବଡ଼ ବଡ଼ ସିସ୍ଟେମେ ତୋ ଏଟା ବେଜାଯ କାଜେ ଲାଗେ, ଛୋଟ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପିସି ସିସ୍ଟେମେ, ସେଥାନେ ଏକାଧିକ ଇଉଜାର ଆଛେ, ମାରୋ ମାରୋ ନିଜେର ରେଲାବାଜି ଦେଖାତେ କାଜେ ଆସେ, କଥନେ କଥନେ ସତିଇ ନିରାପତ୍ତାର ଜନ୍ୟେ ଦରକାର ପଡ଼େ । ଏହି /etc/group ଫାଇଲେ ଥାକେ ଗ୍ରହପେର ବିବରଣ । ଧରନ ଆପନାର ମେଶିନେ ଏକଟା ସିଡ଼ି-ବାର୍ନାର ଆଛେ, ଏବଂ ଆପନି ଚାନନ୍ଦ ଯେ ଯେ କେଉଁ ସେଟାଯ ସିଡ଼ି ପୋଡ଼ାକ, ତଥନ ଆପନି ‘burner’ ନାମେ ଏକଟା ଗ୍ରହ ତୈରି କରତେ ପାରେନ, ତାର କମାନ୍ଡଟା ‘groupadd’, ଓହି ‘useradd’ କମାନ୍ଡେର ମତି । କମାନ୍ଡ ଦିନ — ‘groupadd burner’ । ତବେ, ମନେ ରାଖୁନ, ଓହି ‘burner’ ନାମେର ଏକଟା ଇଉଜାର ଥାକତେ ହେବେ, ନା-ଥାକଲେ ବାନିଯେ ନିତେ ହେବେ । ଏବଂ ବିଶେଷ କିଛୁ ଫାଇଲ ବା ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର ମାଲିକାନା ଦିଯେ ଦିତେ ପାରେନ ଏହି ଗ୍ରହକେ । ସେମନ ଏହି ସିଡ଼ି-ବାର୍ନାରେର ବେଳାଯ ଏହି ଡିଭାଇସ ଫାଇଲଟାର ମାଲିକାନା ଆପନି ଦିଯେ ଦେବେନ ଏହି ଗ୍ରହକେ, ‘chown’ କମାନ୍ଡ ଦିଯେ । ଏବଂ ଏର ପରେ, ଆପନି ଯାକେ ଯାକେ ଏହି ଗ୍ରହପେ ଆନନ୍ଦେ ଚାନ ତାଦେର ନାମ ଢୁକିଯେ ଦିତେ ପାରେନ ଏହି ଗ୍ରହପେର ସଙ୍ଗେ ଫାଇଲେ । ଗ୍ରହ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଗୋଟା ଖୁଟିନାଟି, କୀ କୀ ଗ୍ରହ, କୋନ କୋନ ଇଉଜାର କୋନ କୋନ ଗ୍ରହପେର ମେଷ୍ଟାର — ଏହି ଗୋଟାଟାଇ ଲିପିବନ୍ଦ ଥାକେ /etc/group ଫାଇଲେ । ଆଗେଇ ତୋ ବଲୋଛି, ଏକଟା ଫୁଲିନାଙ୍କ ସିସ୍ଟେମେ ସବ୍ରକ୍ଷି, ସମସ୍ତ କିଛୁକେ ନିଜେର ମତ କରେ ବଦଳେ ନେଓଯା ଯାଯ ଏହି ଫାଇଲଗୁଲୋକେ ବଦଳେ । ତବେ ବଡ଼ ସିସ୍ଟେମେ ଏତ ଏତ ବେଶି ଇଉଜାର ଏବଂ ଏତ ଏତ ଗ୍ରହ ଥାକତେ ପାରେ ଯାଦେର ଏଭାବେ ବଦଳାନ୍ତେ ଖୁବ ଜଟିଲ ହୁଯେ ପଡ଼େ । ତାର ଜନ୍ୟେ ଏକଟା କମାନ୍ଡ ଆଛେ, ‘groupmod’, ଆବାର ଠିକ ‘usermod’ କମାନ୍ଡେର ମତି । କୋନୋ ଏକଟା ଇଉଜାରକେ କାନ ଧରେ ନିଜେର ସିସ୍ଟେମ ଥେକେ ତୁଲେ ବାଇରେ ଫେଲେ ଦେଓୟାର ଜନ୍ୟେ ସେମନ ଆଛେ ‘userdel’, ଗ୍ରହପେର ଜନ୍ୟେ ଆଛେ ‘groupdel’ । ଏବାର ଧରନ, ଆପନି ଆପନାର ପ୍ରବନ୍ଧେର ସଂଖ୍ୟା ଏବଂ ପରିମାଣେ ସେମନ ସୃଷ୍ଟିଶିଳ ଛିଲେନ (ନା ନା, ଗୁଣେର କଥା ବଲୁଛି ନା, ପ୍ରବନ୍ଧେର ଗୁଣଗତ ମାନ ଆମି ନିଜେର ପ୍ରବନ୍ଧ ଛାଡ଼ା ଆର ଦେଖେଛି କୋଥାଯ ? ଭାସଇ ତୋ ବୋଧହୟ, ସେମନ ନିଜେଇ ଲିଖେଛିଲେନ, ବିପୁଳା ଏହି ଧରିବାତି, କାଲା ନିରବଧି, ବଲା ଯାଇନା, ଭାସେର ମତ ଲେଖକ ଆବାରୋ ତୋ ଜନ୍ମାତେ ପାରେ କୋଥାଓ । ଏବ୍ୟାପାରେ ବସ ଲେଖକ ହଲେନ ନିଟଶେ, ତାର ଏକ୍ଷେ ହୋମୋର ଏକଟା ଚ୍ୟାପ୍ଟାରେର ନାମ, ହୋଯାଇ ଆଇ ରାଇଟ ସାଚ ଏକ୍ସଲେନ୍ଟ ବୁକସ ।) ଧରନ ସେରକମିଟ ସୃଷ୍ଟିପରାଯନ ହଲେନ ଆପନାର ଗ୍ରହ ଏବଂ ଇଉଜାରଦେର ନିଯେ, ଗୋଟାଟାଇ ସେଇ ଫେଲେଛେ, ଏବାର ଆପନାର ସେଇ ଗ୍ରହିଣ୍ଟା ପାବେନ କୋଥାଯ ? ଓହି /etc/group ଫାଇଲଟା ତୋ ଆଛେ, କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ଫାଇଲ ହଲେ ତାର ମଧ୍ୟେ ଖୁଁଜେ ଖୁଁଜେ ବାର କରା କୋନ କୋନ ଗ୍ରହପେର ମେଷ୍ଟାର — ସେ ପ୍ରାୟ ଅସନ୍ତବ । ତାର ଜନ୍ୟେ ଏକଟା କମାନ୍ଡ ଆଛେ ‘groups’ । . . . ଖେଜୁରଗାଛେ ହାଁଡ଼ି ବାଁଧୋ ମ୍ୟାନ . . .

/etc ଡିରେକ୍ଟୋରିଆରେ ଶୁଦ୍ଧ /etc/passwd, /etc/shadow, ଆର /etc/group ଏହି କନଫିଗାରେଶନ ଫାଇଲଗୁଲୋଇ ନଯ ଏକଟା ଆସ୍ତ ଡିରେକ୍ଟୋରିଆରେ ଥାକେ ଏହି ଇଉଜାରେର ଖୁଟିନାଟିର କାଜେ, ତାର ନାମ ‘/etc/skel’ । ଏହି ସ୍କେଲିଟନ ବା କଂକାଲଟା ଏକଟା ଟେମପ୍ଲେଟ, ଏକଟା ଛକ, ଏକଟା ଛାଁଚ । ଏହି ଟେମପ୍ଲେଟ ଧାରଣଟା ଗୋଟା କମ୍ପ୍ୟୁଟାର ମନନେଇ ବାରବାର ଆସେ, ଅନେକଟା ସମୟ ଧରେ ଭାବଲାମ ଏକଟା ଜବର ପ୍ରତିତୁଳନାର ଜନ୍ୟେ, ତେମନ କିଛୁ ମାଥାଯ ଏଲନା । ସବଚେଯେ କାଛକାଛି ଆସଛେ ଯେଟା ସେଟା ଏରକମ । ଧରନ ଏକଟା ମେଯେ, ତାର ଏକଟା ଟେମପ୍ଲେଟେର ନାମ କନେ । ତଥନ ତାର ପରନେ ଲାଲ ବେନାରସି, କପାଲେ ଚନ୍ଦନ, ଗାୟେ ଗଯନା, ହାତେ କାଜଲଲତା, ଇତ୍ୟାଦି । ଏବଂ ଏହି ଟେମପ୍ଲେଟଟା ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ବା ଇନ୍‌ସ୍ଟ୍ୟାନଟେନିୟାସ ନଯ । କାରଣ କନେ ସାଜାର ଏକଟା ଦୀର୍ଘ ଶ୍ରମସାଧ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆଛେ, ଗାୟେ ହଲୁଦ, ଚୁଲେ ହେନା, ଠୋଟେ ତାମ୍ବୁଲ-ନା-ହଲେଓ-ରେଭଲନ, ଇତ୍ୟାଦି । ମାନେ ଏହି ଟେମପ୍ଲେଟେ ଢୁକବେ ଏକଟା ମେଯେ, ବେରୋବେ କନେ ହୁଁ । ଆବାର ଓହି ମେଯେକେ ସ୍ଥବନ୍ଦର ରୀଧୁନି ଟେମପ୍ଲେଟେ ଦେଖୁଛି, ତଥନ ତାର ପରନେ ଛାପାଶାଡ଼ି ଗାଛକୋମର କରା, ଚୁଲ ଉଡ୍ଡୋବୁରୋ, ଗାଲେ ଏକଟୁ ମୟଦା, ନାକେ ଘାମ, ଆଞ୍ଚୁଲେ ହଲୁଦ, ହାତେ ଖୁଣ୍ଟି, ଇତ୍ୟାଦି । ଏଖାନେଓ ଏକଟା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆଛେ, ସେ ଏସେହେ ତରକାରି କୋଟା, ମାଛେ ହଲୁଦ-ନୁନ ମାଖାନୋ, ମୟଦା ମାଖା ଇତ୍ୟାଦି ଉପାଦାନେ ତୈରି ଏକଟା ଟେମପ୍ଲେଟେର ଭିତର ଦିଯେ — ଓହି ଏକଇ ମେଯେ ଏଖନ ରୀଧୁନି । /etc/skel ଡିରେକ୍ଟୋରିଆରେ ଥାକେ ଠିକ ଏହିରକମ ଏକଟା ଟେମପ୍ଲେଟ, ଏକଜନ ଇଉଜାରେର ହୋମ ଡିରେକ୍ଟୋରିର । ସେଥାନେର ପ୍ରତିଟି କନଫିଗାରେଶନ ଫାଇଲକେ କପି କରେ ଦେଓୟା ଏକଜନ ନତୁନ ଇଉଜାର ଯୋଗ କରାର ସମୟ ତାର ଇଉଜାର ଡିରେକ୍ଟୋରିତେ । ଏହି ଫାଇଲଗୁଲୋର ମଧ୍ୟେଇ ଦେଓୟା ଥାକେ ବିଭିନ୍ନ ସମୟେ ସିସ୍ଟେମେର ସଙ୍ଗେ ତାର ସମ୍ପର୍କ କୀ ହେବେ, ତାର ଲଗ-ଇନ୍ନେର ପରପରଇ ସିସ୍ଟେମ କୀ କରବେ, ତାର କମାନ୍ଡ ପ୍ରମ୍ପଟ କୀ ହେବେ, ତାର କିଛୁ ଜରାରି ଇଉଜାର ପୋଗ୍ରାମ ଚାଲାନୋର ସମୟେ ସିସ୍ଟେମ କୋନ କୋନ ଡିରେକ୍ଟୋରିର କୋନ କୋନ ଫାଇଲ ଖୁଲବେ,

ତାର ଏକ ଉଠିନଡୋଜ ଚାଲାନୋର ଖୁଟିନାଟି, ଓହ ଇଉଜାରେର ଏନଭାଯର୍ନମେନ୍ଟ ଭ୍ୟାରିସେବଲଗୁଲୋ କି ହବେ, ଇତ୍ୟାଦି । ଏହି ଏନଭାଯର୍ନମେନ୍ଟ ଭ୍ୟାରିସେବଲଗୁଲୋର କଥାଯ ଆମରା ପରେ ଆସିବ ।

### ୯ ।। ଲିଂକ

ଛ ନସ୍ବର ଦିନେର ସେକ୍ଷଣ ୭-ଏର ଡିଭାଇସ ଫାଇଲଗୁଲୋକେ ଆମାଦେର ବୁଝାତେ ଅସୁବିଧେ ହଚ୍ଛିଲ ବଲେ ଆମରା ଗିଯେଛିଲାମ ଫାଇଲେର ମାଲିକାନା ଏବଂ ଅଧିକାରେର ଆଲୋଚନାୟ । ସେଟାର ପ୍ରାଥମିକ ଏକଟା ଧାରଣା ଆମାଦେର ହେଁଲେ, ଏଥିନେ ଓହ ଡିଭାଇସ ଫାଇଲଗୁଲୋକେ ବୋକାର ଏକଟା ସମୟା ରଯେ ଗେଛେ, ତାର ନାମ ଲିଂକ, ଦେଖୁନ ଯେ ଫାଇଲଗୁଲୋର ଲଂ ବା ଦୀର୍ଘ ଲିସ୍ଟିଂ ଶୁଣ ହେଁଲେ ‘୧’ ଦିଯେ, ସେମନ ବ୍ଲକ ଡିଭାଇସେର ‘୧’, କ୍ୟାରେକଟାର ଡିଭାଇସେର ‘୨’, ଡିରେଞ୍ଚରିର ‘୩’ ଏବଂ ରେଣ୍ଟଲାର ବା ସାଧାରଣ ଫାଇଲେର ବେଳାଯ ନିଛକ ‘-’ । ଏହି ଲିଂକ ବ୍ୟାପାରଟାକେ ଏକଟୁ ବୁଝେ ନେଓଯା ଯାକ । ପ୍ରାୟଇ ଏକଟା ଫାଇଲେର ଏକଇ ସଙ୍ଗେ ଦୁଜାଯଗାୟ ବା ଦୁଇୟେର ବେଶି ଜାଯଗାୟ ଥାକାର ଦରକାର ପଡ଼େ । ନାନା ଧରନେର ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ନାନା କାଜେ ନାନା ଜାଯଗାୟ ତାଦେର ଫାଇଲ ଖୋଜେ । ଏବାର କୋନୋ ଏକଟା ବିଶେଷ ଫାଇଲ ଯଦି ଏରକମ ଏକାଧିକ ପ୍ରୋଗ୍ରାମେର ସଙ୍ଗେ ଅସିତ ହୟ ତାହାଲେ ତାର ଏକଇ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଉପସ୍ଥିତିର ଦରକାର ପଡ଼େ । ଏର ମଧ୍ୟେ ଅନେକସବୟ କିଛୁ ଐତିହାସିକ କାରଣେ ଥାକେ, ଆଗେ ଏକସମୟ ପ୍ରଥା ଛିଲ ଏକଟା ବିଶେଷ ଫାଇଲେର ଏକଟା ବିଶେଷ ଜାଯଗାୟ ଥାକା, ପରେ କାଜେର ସୁବିଧେର ଜନ୍ୟେ ଜାଯଗାୟ ବ୍ୟାପାରଟାକେ ଏକଟୁ ବୁଝେ ନେଓଯା ଯାକ । ଏହି ଏକଟା ଜାଯଗାୟ ସତିଇ ନିଜେକେ ରେଖେ, ଅନ୍ୟ ଜାଯଗାୟଟାଯ ବା ଜାଯଗାୟଗୁଲୋଯ ନିଜେର ବଦଳେ ନିଜେର ଏକଟା କାନ ରେଖେ ଆସାର ଦରକାର ପଡ଼େ, ପରେ କାନ ଟାନଲେଇ ଯାତେ ମାଥା ଆସାତେ ପାରେ । ଏହିବ କାନବାଜି ନା କରେ ସରାସରି ଆର ଏକ ଜାଯଗାୟ ଫାଇଲଟା କପି କରେ ଦେଓଯାର ସମୟା ଏହି ଯେ କପି କରା ମାତ୍ରାଇ କପିଟା ତୋ ନିଜେଇ ଏକଟା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଫାଇଲ ହେଁ ଗେଲ, ନିଜେର ଅସ୍ତିତ୍ବ ଏବଂ ଐତିହାସ । ତାର ମାନେ ସିସ୍ଟେମେର ହିଶେବ ରାଖାତେ ହେଁ ଦୁଟୀର ମିଲେର, ଏକଟା ବଦଳାଲେଇ ଅନ୍ୟଟାଯ ତାର ଅନୁରୂପ ବଦଳ ଘଟାତେ ହେଁ । ସିସ୍ଟେମେର ଉପର ଆର କତ ଅତ୍ୟାଚାର କରା ହେଁ ? ଆର ସିସ୍ଟେମ ଯେ ଚାଲାଯ, ମାନେ ସେଇ ଅୟାଡମିସ୍ଟ୍ରେଟର ବା ସୁପାରଇଉଜାର, ତାଦେର ଅବହୃଟା ଭାବୁନ । ଏବାର ଏକଟା ଫାଇଲକେ ଭାବୁନ ଯା ଏକଇ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଡିରେଞ୍ଚରିତେ ଆଛେ, କିନ୍ତୁ ଏକଟା ଜାଯଗାୟ ତାର ଭିତରକାର ତଥ୍ୟ ବଦଳାଲେଇ ଅନ୍ୟ ଜାଯଗାୟଗୁଲୋଯ ବଦଳେ ଯାଯ । ମାନେ ଏକ କଥାଯ ଏଟା ଯେଣ ଏକାଧିକ ଫାଇଲ, ଯାଦେର ଦୁଜନେଇ ତଥ୍ୟେର ଭାଗ୍ୟରଟା ଏକ । ଏହି କାଜଟାଇ କରେ ଲିଂକ, ଏହି ରକମ ଏକଇ ତଥ୍ୟେର ଏକାଧିକ ଫାଇଲ ବାନାନୋର ସୁଯୋଗ ଦେଇ ।

କାଜଟା କରେ ଦେଖା ଯାକ । ଆମରା ଏକାଧିକବାର ‘cat’ ବା କନକ୍ୟାଟେନେଟ, ମାନେ ଯୋଗ କରା ବା ସାଜାନୋ, କମାନ୍ଟ୍‌ଟାକେ ବ୍ୟବହାର କରେଛି କିଛୁଟା ପରିମାଣ ଟେକ୍ସ୍ଟକେ ପେତେ ଦେଓଯାର କାଜେ । କଥିନୋ ପେତେ ଦେଇଲେ କ୍ରିନେ, ଆମରା କନ୍ସୋଲେ ଫାଇଲଟା ପଡ଼େଛି । ସେମନ ‘cat lilo.conf’ ବଲେ ଆମରା ‘lilo.conf’ ଫାଇଲଟାକେ କ୍ରିନେ ପେତେ ନିଯେ ପଡ଼େଛି । ବା ‘cat lilo.conf>lilo.text’ ବଲେ ଆମରା ସେଇ ‘lilo.conf’ ଫାଇଲେର ଟେଷ୍ଟସ୍ଟାକେ ପେତେ ଦେଇଛି ‘lilo.text’ ଫାଇଲେ । ଏବାର ଫାଇଲ ଥେକେ କ୍ରିନେ ପେତେ ଦେଓଯାର ଠିକ ଉପ୍ଟେ ପ୍ରକ୍ରିୟାଯ କ୍ରିନେ ଲେଖା ଆମାଦେର ଟେକ୍ସ୍ଟକେ ଫାଇଲେ ପେତେ ଦିତେ ଦେଖବ ଆମରା ‘cat’ କମାନ୍ଟ୍‌ଟାକେ । ଛୋଟଖାଟୋ ଦୁ-ଚାର ଲାଇନେର ଫାଇଲ ଲିଖିବାର ଜନ୍ୟେ ଏଟା ଏକଟା ଭାଲୋ ଉପାୟ ।

‘cat > onefile’ କମାନ୍ଟ ଲିଖେ ଏନ୍ଟାର ମାରାର ପର, କମାନ୍ଟ ପ୍ରମ୍ପଟ ଆର ଫେରତ ଆସବେ ନା । କମାନ୍ଟ ପ୍ରମ୍ପଟ ଫେରତ ନା-ଆସାର ମାନେ କୀ ସେଟା ମନେ କରନ ପାଁଚ ନସ୍ବର ଦିନ ଥେକେ । ତାର ମାନେ ସିସ୍ଟେମ ଆପନାର କାଜେ ନିଯୋଜିତ, କାଜଟା ଚଲଛେ, ଏଥିନୋ ସମାପ୍ତ ହୟନି, ସମାପ୍ତ ହଲେଇ କମାନ୍ଟ ପ୍ରମ୍ପଟଟା ଫେରତ ଆସତ । ଏବାର ଠିକ ଟାଇପ କରାର ଲାଇନେର ନିଚେଇ କାଳୋ କ୍ରିନେ ଆପନି ଯା ଟାଇପ କରବେଳ ସେଟା ଓହ ‘onefile’ ଫାଇଲେ ଯୋଗ ହେଁ ଚଲେଛେ । ଆପନି ଏକଟା ଲାଇନ ଲିଖେ ଏନ୍ଟାର ମାରଲେ ସେଇ ନିଉଲାଇନ-ଚିହ୍ନଟାଓ ତୁକେ ଯାଚେ ଓହି ଫାଇଲେ, ପରେ ସେ ଓହି ଭାବେ ଲାଇନ ଭେଣେହେ ଦେଖାବେ । ଏହି ଟାଇପ କରା ଟେକ୍ସ୍ଟକେ ଫାଇଲେ ତୋଳାର ପ୍ରକ୍ରିୟାଟା ଚଲତେଇ ଥାକବେ ଯତକ୍ଷଣ ନା ଆପନି ‘କନ୍ଟ୍ରୋଲ-ଡି’ , <Ctrl-D>, ମାରଛେ, ମାନେ ‘କନ୍ଟ୍ରୋଲ’ ସୁଇଚ୍ଟା ଟିପେ ରେଖେ ‘ଡି’ ସୁଇଚ୍ଟା ଟିପିଛେ । ଏବାର ‘କନ୍ଟ୍ରୋଲ-ଡି’ ମେରେ ବେରିଯେ ଏସେ ଆପନି ‘ls’ ମାରଲେଇ ଆପନି ଦେଖିବେ ପାବେଳ ‘onefile’ ଫାଇଲଟାକେ । ଏବାର କମାନ୍ଟ ଦିନ ‘cat onefile’, ଦେଖୁନ କ୍ରିନେ ଫୁଟେ ଉଠେଛେ ହସନ୍ତ ଯା ଆପନି ଟାଇପ କରେଛିଲେ । ପ୍ରଥମ ‘cat’ ଆପନାର ଟାଇପଟାକେ ରିଡାଇରେଷ୍ଟ କରେ ପୌଛେ ଦିଲ କ୍ରିନ୍ ଥେକେ ‘onefile’ ଫାଇଲେ, ଦିତୀୟବାର ‘onefile’ ଫାଇଲ ଥେକେ କ୍ରିନ୍ । ଏହି ‘cat’ କମାନ୍ଟ ଦିଯେଇ ଆବାର ଟେକ୍ସ୍ଟଟର ସଙ୍ଗେ ନତୁନ ଟେକ୍ସ୍ଟ ଯୋଗିବ କରା ଯାଯ । ଆଗେର ବାରେର ‘cat > onefile’ କମାନ୍ଟଟାର ଜାଯଗାୟ ଏବାର ନତୁନ କମାନ୍ଟ ଦିନ

“cat >> onefile”। ଆବାର ଟାଇପ କରେ ଯାନ । ଏକଇ ଭାବେ ‘କଟ୍ରୋଲ-ଡି’ ମେରେ ବୈରିଯେ ଆସୁନ । ଆବାର କରନ୍ତି ‘cat onefile’, ଏବାର ଦେଖୁନ, ଆଗେର ଟେକ୍ସ୍ଟ-ଏର ସଙ୍ଗେ ପରେରଟୁକୁ ଯୋଗ ହେଁ ଗେଛେ । ଏର ନାମ ଅୟାପେନ୍ଡ କରା । ଏଇ ଚିହ୍ନ ହଳ ‘>>’, ଯେରକମ ଚାଲାନ କରାର ବା ରିଡାଇରେଷ୍ଟ କରାର ଚିହ୍ନ ହଳ ‘>’ । ଶୁଧୁ ଫିଲ୍ ଥେକେ ରିଡାଇରେଷ୍ଟ କରେ ଅୟାପେନ୍ଡ କରା ନାୟ, ସରାସରି ଏକଟା ଫାଇଲକେଓ ଅୟାପେନ୍ଡ କରା ଯାଯା । ଏଇମାତ୍ର ବଳା ପ୍ରକ୍ରିୟା ଆର ‘cat > twofile’ କମାନ୍ଡ ଲିଖେ ଏକଟା ଫାଇଲ ଲିଖୁନ ‘twofile’ । ଫାଇଲ ବାନାନୋ ଶେଷ ହେଁଯାର ପରେ, କମାନ୍ଡ ଦିନ ‘cat twofile >> onefile’ । ତାରପର ଗୋଟାଟିକେ ଫିଲ୍କେ ଫୁଟିଯେ ତୋଳାର ଜନ୍ୟ କମାନ୍ଡ ଦିନ ‘cat onefile’ । ଦେଖୁନ, ‘twofile’ ଫାଇଲେର ଟେକ୍ସ୍ଟ ଯୋଗ ହେଁ ଗେଛେ ‘onefile’ ଫାଇଲେର ମଧ୍ୟେ, ପୁରୋନୋ ଟେକ୍ସ୍ଟ-ଏର ପରେ । ‘touch’ ଦିଯେ ଆମରା ସେମନ ଫାଇଲ ବାନାନୋର କାଯଦା ଶିଖେଛିଲାମ, ତେମନି ଶୁଣିଲାଙ୍କେ ଟେକ୍ସ୍ଟ ଫାଇଲ ବାନାନୋର ସହଜତମ କାଯଦାଟା ଆମରା ଏଇମାତ୍ର ଶିଖିଲାମ । ଏବାର ଏଟାକେଇ ଆମରା ବ୍ୟବହାର କରବ ଲିଂକ ବୋବାର କାଜେ ।

### ୯.୧ ।। ସିମ୍ବଲିକ ବା ସଫଟ ଲିଂକ

ପ୍ରଥମେ ଟାଚ କରନ୍ତି ‘onefile’ ନାମର ଏକଟା ଫାଇଲକେ । କମାନ୍ଡ ଦିନ ‘touch onefile’ । ଏବାର କିଛୁ ଆଲାଦା କରେ ନା ବୁଝେଇ ପରେର କମାନ୍ଡଟା ଦିନ, ପରେ ଆମରା ଏର ମାନେଟା ବୁଝିବ — ‘ln -s onefile twofile’ । କମାନ୍ଡ ପ୍ରମ୍ପଟ ତୋ ଫେରତ ଏଲୋ ତାର କାଜ ଶେଷ କରେ, କିନ୍ତୁ ଏହି କମାନ୍ଡେ କାଜଟା କି ହଳ ସେଟା ବୁଝିତେ ହବେ ତୋ, ଡିରେଷ୍ଟେରିର ହାଲହଦିଶ ବୋବାର ଜନ୍ୟ ଆମାଦେର କମାନ୍ଡ ତୋ ଆହେଇ, ‘ls -al’ । ଫିଲ୍କେ ଦେଖୁନ, ପରିଷକାର ଦୁଟୋ ଫାଇଲକେ ଦେଖାଚେ । ତାର ମାନେ ଆମାଦେର ଓହି ନା ବୋବା କମାନ୍ଡଟା ଆମାଦେର ଟାଚ କରା ‘onefile’ ଫାଇଲଟା ଛାଡ଼ାଓ ଏକଟା ନତୁନ ଫାଇଲ ତୈରି କରେଛେ ‘twofile’ ନାମେ, ଏବଂ ଏଦେର ଦୁଜନେର ବାଇଟ ସାଇଜଟା ଦେଖୁନ ତୋ? ଚମକାଲେନ? ଏର ମାନେ କି? ‘onefile’ ଦେଖାଚେ ଶୁଣ୍ୟ, ଅଥାବ ‘twofile’ ଦେଖାଚେ ସାତ? ‘onefile’ ଶୁଣ୍ୟ ଏର ମାନେଟା ତୋ ବୁଝିତେ ପାରାଛି, ଆମରା କିଛୁଇ ରାଖିନି ସେଖାନେ, ଶୁଣ୍ୟ ଫାଇଲ ଶୁଧୁ ନାମସର୍ବସ୍ଵ, ଯାକେ ଜରଫି ଅବସ୍ଥାର ପରେର ଫେରେ ଆମରା ଡାକତାମ ସିନ୍ଧାର୍ଥ, ଚାଯେର ଦୋକାନେ ଗିଯେ ବଲତାମ, ମେନୋଦା ଦୁଟୋ ଚା, ଏକଟା ସିନ୍ଧାର୍ଥ, ମାନେ ଦୁଟୋକେ ତିନଟେ କରୋ । ମଧ୍ୟେ ଏତଗୁଲୋ ବଚରେ କିଶୋର ସିନ୍ଧାର୍ଥ ବଡ଼ ହେଁବେ, ଏଥିନ ବୋଧହ୍ୟ ବଳା ଯାଯା, ଦୁଟୋ ଚା, ଏକଟା ବୁନ୍ଦଦେବ । କିନ୍ତୁ ଫାଇଲ ସାତ ଦେଖାଚେ କେମି? ଫିରେ ଆସବ ଏଟାଯ, ମାଥାଯ ରାଖୁନ ।

ଏବାର, ଆମରା ଜାନି ‘cat’ ଦିଯେ କି କରେ ଫାଇଲେ ଟେକ୍ସ୍ଟ ଭରତେ ହେଁ, ଭରନ୍ତି ଆପନାର ମନୋମତ ଟେକ୍ସ୍ଟ, ଯା ଖୁଣି, କିନ୍ତୁ ସାବଧାନ, ଶୁଣିଲାଙ୍କ ବିଷୟେ କୋନୋ ଖାରାପ କଥା ଲିଖିବେ ନା, ଏଟା ଶୁଣିଲାଙ୍କ ସିସ୍ଟେମେର ଏକଟା ବିଶେଷ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଯେ ଆପନି ଯଦି ପ୍ରକୃତ ବିଶ୍ୱାସ ଥେକେ କୋନୋ ଖାରାପ କଥା ସିସ୍ଟେମେର ବିଷୟେ ଲେଖିବେ ଆପନାର ଫିଲ୍କେ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆପନାର ମନିଟରଟା ସାଉନ୍ଦରଙ୍ଗ ହେଁ ଯାବେ ଆର ମଡ଼ାକାନ୍ନା କାନ୍ଦିତେ ଥାକବେ, ହାର୍ଡିକ୍ସ୍ ପୁରୋ ଫରମ୍‌ଯାଟ କରେ ଫେଲାର ଆଗେ ଅବି । ଟେକ୍ସ୍ଟ ଭରାର ପର ‘କଟ୍ରୋଲ-ଡି’ ମେରେ ବୈରିଯେ ଆସୁନ । ଆମରା ଜାନି, ଏଥିନ ଫିଲ୍କେ ‘cat onefile’ କମାନ୍ଡ ଦିଯେ ଆମରା ଏଇମାତ୍ର ଟାଇପ କରା ଗୋଟା ଟେକ୍ସ୍ଟଟା ଦେଖିତେ ପାବ । କିନ୍ତୁ, ଏକଇ କାଜ କବାର କରତେ ଭାଲୋ ଲାଗେ ମାନୁଷେର? କମାନ୍ଡ ଦିନ, ‘cat twofile’, ଦେଖୁନ ତୋ କି ସଟେଚେ? ଫିଲ୍କେ ଆପନି ଦେଖିବେ ହୁବି ‘onefile’ ଫାଇଲେ ତେକାନୋ ଟେକ୍ସ୍ଟଟା । ହୁଁ, ଠିକ ଏଟାଇ ସ୍ଟାର କଥା ଛିଲ । ଦୁଟୋ ଆଲାଦା ଫାଇଲ, ତାତେ ତଥ୍ୟ ଏକଇ । ଠିକ ଏଟାଇ କରେ ଆମାଦେର ଓହି ନତୁନ କମାନ୍ଡ ‘ln -s’ । ଆସଲେ ‘ln’ ହଳ କମାନ୍ଡ, ଆର ‘-s’ ତାର ଅପଶାନ । ‘ln’ କମାନ୍ଡଟା ଏକଟା ଫାଇଲେର ଲିଂକ ତୈରି କରେ, ମାନେ, ଅନ୍ୟ ଏମନ ଏକଟା ଫାଇଲ ତୈରି କରେ ଯା ପ୍ରଥମ ଫାଇଲେର ତଥ୍ୟଟାଇ ବହନ କରେ, ତାତେ କୋନୋ ବଦଳ ଏଲେ ଲିଂକ ଫାଇଲଟାଓ ବଦଳେ ଯାଯା । ଏବଂ ଏକବାର ‘ls -al’ ମେରେ ଦେଖୁନ ତୋ, ଦୀର୍ଘ ତାଲିକାଯ, ଆମରା ସେମନ ଦେଖିଲାମ, ଏକଦମ ବାଁଦିକେର ଜାଯଗାଟାଯ, ଏକ ଏକଟା ଅକ୍ଷରେର ଏକ ଏକଟା ମାନେ, ଏହି ଦୁଟୋ ଫାଇଲେର, ‘onefile’ ଆର ‘twofile’, ଅକ୍ଷରଦୁଟୋ ଆଲାଦା କି କି? କି ଦେଖିବେ? ସଖନ ‘onefile’, ତଥନ ‘-’, ଆର ସଖନ ‘twofile’, ତଥନ ‘1’ । ଏର ମାନେଟା କି? ମନେ କରନ୍ତି । ତିନ ପ୍ଯାରା ଆଗେଇ ଆହେ । ମାନେ, ‘twofile’ ହଳ ଏକଟା ଲିଂକ, ସିମ୍ବଲିକ ଲିଂକ, ଯାର ନିଜେର ଶରୀରେ ଆସଲେ କିଛୁଇ ନେଇ, ଶୁଧୁ ଏକଟା ଦିକ୍ଚିହ୍ନ, ଦେଖିଯେ ଦେଓଯା ମେହି ଫାଇଲଟାକେ ଯାର ମେ ଲିଂକ । ସଖନ ଆମରା ଏହି ସିମ୍ବଲିକ ଲିଂକ ଫାଇଲକେ କ୍ୟାଟ କରାଛି, ଡଗ କରାଛି, ଯା-ଖୁଣି କରାଛି, ତଥନ ଆସଲେ ତାକେ କିଛୁଇ କରାଛି-ନା, ତାର ଶରୀରେ ପାଓଯା ଲିଂକ ବେଯେ ସିସ୍ଟେମ ପୌଛେ ଯାଚେ ଯାର ଲିଂକ ମେ ମେହି ଫାଇଲେ । ଯା ଯା ଆମରା ଘଟାଛି, ସବଇ ଘଟିଛେ ଓହି ମୂଳ ଫାଇଲେ । ଲିଂକ ଫାଇଲେର ନିଜେର ବଳେ କିଛୁଇ ନେଇ ଶୁଧୁ ଓହି ମୂଳ ଫାଇଲଟାକେ ଦେଖିଯେ ଦେଓଯା ଛାଡ଼ା, ତୋମାରି ଗରବେ ଗରବିନୀ ଆମି, ରନ୍ପସୀ ତୋମାରି ରନ୍ପେ ।

‘`ls -al`’ କମାନ୍ଡେର କାଜ ଆମାଦେର ଏଥିନୋ ଫୁରିଯେ ଯାଇନି, ଏବାର ଏହି ଦୁଟୀର ବାଇଟସାଇଜ ଦେଖୁନ ତୋ? ‘onefile’ କତ ତା ଆମି ବଲତେ ପାରବ ନା, ଯତଟା ଆପନି ଲିଖେଛେ । କିନ୍ତୁ ‘twofile’ କତ ତା ଆମି ନିଶ୍ଚିତଭାବେଇ ଜାନି — ସାତ । କି କରେ? ଏବାର ଆର ଏକଟା ଫାଇଲ ବାନାନ, ଆପନାର କାହେ କୋଣୋ ବ୍ୟାପାର ନା, ଆପନି ତୋ ଟାଚଟ୍ଟ ହେଁ ଗେଛେ, ଛୁଲେଇ ଫାଇଲ । ଶୁଧୁ ଏବାର ତାର ନାମ ଦିନ ‘threefile’, ଏବାର ତାକେ ‘`ln -s`’ କରେ ଆର ଏକଟା ଫାଇଲ ବାନାନ, ତାର ନାମ ଦିନ ‘fourfile’ । ଆବାର ଯଦି ‘`ls -al`’ କରେନ, ଏବାର ‘threefile’ ସଥାରୀତି ପାଞ୍ଚମ ଶୂନ୍ୟ, ‘fourfile’ କିନ୍ତୁ ବାଇଟସାଇଜ ପାଞ୍ଚମ ନଯ, ଆଗେରବାରେର ମତ ସାତ ନା । ଏବାର ‘threefile’ ଫାଇଲେ ଟେକ୍ଷ୍ଟ ଭରନ, ସତ ଭରବେନ ସେଇ ଅନୁଯାୟୀ ତାର ବାଇଟସାଇଜ ବାଡିବେ, କିନ୍ତୁ ‘fourfile’ ସେଇ ଦଶେର ଥେକେ ଏକ କମ ଥେକେ ଯାବେ ଚିରକାଳ । ଏହି ସାଇଜଟା ଆମି ବଲାଛି କୀ କରେ? ବୁଝାତେ ପାରହେନ? ନା-ପାରଲେ ଶୂନ୍ୟ ନମ୍ବର ଦିନେର ଏକଦମ ଶେଷ ଦିକେର ଟେକ୍ଷ୍ଟ-ତଥ୍ୟେର ସାଇଜେର ଜାଯାଗାଟା ଆର ଏକବାର ପଡ଼େ ଆସୁନ, ତାତେଓ ଯଦି ଆପନାର ମାଥାଯ ନା-ଏସେ ତାର ମାନେ ଏତ ସମଯ ଧରେ ବୋକାର ମତ ପଡ଼େ ପଡ଼େ ଆପନାର ବେସାଲ ମେଟୋବଲିକ ରୋଟ କମେ ଗେଛେ । ତାରମ୍ବରେ, ସାବଧାନ ଯଦି ରାନ୍ତିର ହୟ, ହେଡଫୋନ ଲାଗିଯେ, ଏକଟୁ ସୁଖବିନ୍ଦାର ସିଂ ବା ଜ୍ସପିନ୍ଦାର ନରଳା ଶୁନୁନ । ଆଛା, ଆପନାକେ ଏକଟୁ ହେଲ୍ପ କରେ ଯାଇ, ଦେଖୁନ ତାତେ ପାରେନ କିନା — ଏବାରେ ଆରୋ ଦୁଟୀ ଫାଇଲ ବାନାନ, ଓହ ଏକଇ ଭାବେ, ପ୍ରଥମେ ଟାଚ, ତାରପର ଲିଙ୍କ । ଏବାରେ ନାମ ଦିନ ‘fivefile’ ଆର ‘sixfile’ । ଏବାରେଓ, ‘fivefile’ ଅବଭିଯାସନି ପାବେନ ଶୂନ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ‘sixfile’ ପାବେନ ଆଟ ।

ଶୁଧୁ ଫାଇଲିଏ ନା କିନ୍ତୁ, ଏହି ସିମ୍ବଲିକ ଲିଙ୍କ ତୈରି କରା ଯାଇ ଏକଟା ଡିରେକ୍ଟୋରିଓ । ତଥନ ଓହ ସିମ୍ବଲିକ ବା ପ୍ରତୀକୀ ଲିଙ୍କରେ ଉପର ଆମାଦେର ଯେ କୋଣୋ କାଜ ଆସଲେ ଘଟିବେ ସେଇ ଡିରେକ୍ଟୋରିର ଉପର, ଯାର ସେ ଲିଙ୍କ । ଧରନ ଆପନାର ଡିରେକ୍ଟୋର ‘onedir’, ଏର ଏକଟା ସିମ୍ବଲିକ ବାନାଲେନ ‘twodir’ । ଏବାର ଏହି ‘onedir’, ମୂଳ ଡିରେକ୍ଟୋର ମଧ୍ୟେ ଏକଟା ଫାଇଲ ବାନାନ, ଆପନି ବାନାତେ ଜାନେନ, ଫାଇଲ ମାନେ ‘touch’, ଆର ଦୋକାନେ କୋଣୋ ମାଲ ରାଖତେ ଚାଇଲେ ‘cat’ । ଏବାର ‘`ls -al twodir`’ କରେ ଦେଖୁନ ଆପନାର ଏହିମାତ୍ର ବାନାନେ ଫାଇଲେର ଖୁଟିନାଟି ଅବିକଳ ଦେଖିଯେ ଦିଚ୍ଛେ, ଯା ଆପନି ବାନିଯେଇଲେନ ‘onedir’ ଡିରେକ୍ଟୋରିତେ । ଆମାଦେର କାହେ ‘twodir’ ଆସଛେ ମୂଳ ‘onedir’ ଡିରେକ୍ଟୋର ଏକଟା ହୁବୁ ପ୍ରତିଲିପି ହୟ, କିନ୍ତୁ ଏଟା କୋଣୋ ପ୍ରତିଲିପି ନା, ଆମରା ଆସଲେ ‘onedir’ ଡିରେକ୍ଟୋରିକେଇ ଦେଖିଛି, ଶୁଧୁ ଅନ୍ୟ ନାମେ ।

ଏହି ନାମ ନାମେ ଡାକା ଗୋଲାପେର ଗଙ୍ଗ ନିଛକ ଫୁଲ ଭାଲୋବାସା ନଯ, ଏର ନାମ ଜରଫି ବ୍ୟବହାର ଆଛେ । ଦୁ-ଏକଟା ଆମରା ଦେଖିବ । ଅନ୍ୟଗୁଣୋ ଦେଖିତେ ଥାକବେନ, ସିସ୍ଟେମେ କାଜ କରତେ କରତେ । ଯେମନ ଧରନ, ଆପନାର ଦୁଟୀ ସିଡ଼ି-ଡ୍ରାଇଭ ଆଛେ, ଏକଟା ବାର୍ନାର, ଆର ଏକଟା ନିଛକ ରିଡାର । ଆପନି ବାର୍ନାରଟାକେ ଶୁଧୁ ସିଡ଼ି ପୋଡାନୋର କାଜେ ବ୍ୟବହାର କରତେ ଚାନ, ଆର ଏମନି ରିଡାରଟାତେଇ ଭିଟୁସିଡ଼ି ଅଡିଯୋସିଡ଼ି ଇତ୍ୟାଦି ଚାଲାତେ ଚାନ । ଦୁଟୀ ସିଡ଼ିଡ୍ରାଇଭ, ସେଟା ଯଦି କ୍ଷାସି ହୟ ତାହଲେ, ଛନ୍ଦର ଦିନେ ଦେଖେଛି ଆମରା, ତାର ନାମ ‘/dev/scd0’ ଆର ‘/dev/scd1’ । ଏବାର ଯଦି ତାରା ଆଇଡ଼ିଇ ଡ୍ରାଇଭ ହୟ, ତାକେ ପାର ‘/dev/sr0’ ଆର ‘/dev/sr1’ ଫାଇଲେ । ସଚରାଚର ଏର ପ୍ରଥମଟାଇ ହୟ ବାର୍ନାର ଡ୍ରାଇଭ, କାରଣ, ମାଦାରବୋର୍ଡର ମାସ୍ଟାର ସଂଯୋଗେ ବାର୍ନାର ଆର ସ୍ଲେଭ ସଂଯୋଗେ ରିଡାର ନା-ଲାଗାଲେ କିଛୁ ଅସୁବିଧା ହତେ ପାରେ, ତାର ମାନେ ‘/dev/scd1’ ବା ‘/dev/sr1’ ହଲ ସେଇ ଡ୍ରାଇଭ ଯେଥାନ ଥେକେ ଆପନି ଭିଟୁସିଡ଼ି ବା ଅଡିଯୋସିଡ଼ି ଚାଲାତେ ଚାନ । ଏବାର ଧରନ, ଆପନି ଏମଙ୍ଗେଯାର ବା ଯେକୋଣୋ ଇଟୁଜାର ପ୍ରୋଗ୍ରାମ ଚାଲାଇଛେ, ଯାର ଡିଫଳ୍ଟ ସେଟିଂ କରା ଆଛେ — ତୁମ ସିନ୍ମେର ଭିଟୁସିଡ଼ି ଥୋଁଜୋ ‘/dev/cdrom’ ଫାଇଲେ, ସେଥାନେ ଯା ପାବେ ତାକେ ଚାଲାଇ । କୋଣୋ ଅସୁବିଧେ ନେଇ, ଆପନି ଏକଟା ସିମ୍ବଲିକ ଲିଙ୍କ ବାନିଯେ ଦିନ, କମାନ୍ ଦିନ ‘`In -s /dev/scd1 /dev/cdrom`’ ବା, ‘`In -s /dev/sr1 /dev/cdrom`’, ମାନେ ଆପନାରଟାଯ ଯା, ସେଇ ଅନୁଯାୟୀ । ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ଯଥନ ଡିଭାଇସ ଫାଇଲ ଦିଯେ ଏଟା ବୁଝାତେ ଅସୁବିଧେ ହୟ, ବା ସିସ୍ଟେମେର ସଙ୍ଗେ ଆପନାର ପରିଚିତି ଯଥେଷ୍ଟ ନଯ, ତଥନ ଏକଟା ସରଳ ଉପାୟ ହଲ ‘`eject /dev/scd1`’ ବା ‘`eject /dev/sr1`’ ମାରା — ଏକଟା ଏକଟା କରେ ଡିଭାଇସ ଫାଇଲ ଦିଯେ ଦେଖୁନ, କୋନଟାଯ ଆପନାର ଆଜି ସିଡ଼ିରୋ ଦୁଯାର ଖୋଲା ହେଲେ, ସେଟାଇ ଆପନାର ଡିଭାଇସ ଫାଇଲ । ବ୍ୟାସ, ଯେହି ସିମ୍ବଲିକ ଲିଙ୍କଟା ତୈରି ହଲ, କାଜ ଖତମ, ଏଥନ ଥେକେ ସିସ୍ଟେମ ନିଜେଇ ଯଥନ ‘/dev/cdrom’ ଖୁଜିବେ, ଆସଲେ ପାବେ ‘/dev/scd1’ ବା ‘/dev/sr1’ ଡିଭାଇସ ଫାଇଲକେ । ଏବାର ଛନ୍ଦର ଦିନେର ତୁଲେ ଦେଓୟା ପନେରୋଟା ଡିଭାଇସ ଫାଇଲେର ଦୀର୍ଘ ତାଲିକା ବା ଲଂ ଲିସ୍ଟିଂ ଥେକେ ଦେଖୁନ ତୋ ଏହି କାଯଦାଟା ଆପନି ବୁଝାତେ ପାରହେନ କିନା, ତଥନ ଯେଟା ଆମରା ଛେଡେ ଏସେଛିଲାମ? ଲିଙ୍କ ଫାଇଲେର ମାନେ ବୁଝାତେ ପାରହେନ? ପରେ ଦେଖିବେନ, ଯଥନ ଆମରା ମାଉନ୍ଟ ବ୍ୟାପାରଟା ଭାଲୋ କରେ ବୁଝାବ, ମାଉନ୍ଟେର ବ୍ୟାପାରେ ଖୁବ କାଜେ ଲାଗେ ସିମ୍ବଲିକ ଲିଙ୍କ । ଏବଂ ସିସ୍ଟେମେ ଗୋଡ଼ ଥେକେଇ କୋଥାଯ କୋନ ଫାଇଲେର ବା ଡିରେକ୍ଟୋର ସିମ୍ବଲିକ ଲିଙ୍କ ଥାକବେ ତାର ଛକ୍ଟା କରା ଥାକେ ଫୁ-ଲିନାକ୍ରେ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ହାୟେରାକି ସ୍ଟ୍ରେନ୍ଡାର୍ଡର ମଧ୍ୟେଇ ।

## ୯.୨ ।। ସଫଟ ଲିଂକ ଆର ହାର୍ଡ ଲିଂକ

ଫୁ-ଲିନାକ୍ରେ ଏକଇ ଫାଇଲ ଏକଟା ଫାଇଲସିସ୍ଟେମର ଏକାଧିକ ଜାଯଗାୟ ଏକାଧିକ ନାମେ ଥାକତେ ପାରେ, ସେଥାନେ ତଥ୍ୟେର ଭାଣ୍ଡାରଟା ଏକଇ ଶୁଧୁ ନାନା ନାମ ତାଦେର, ଏକେ ବଲେ ହାର୍ଡ ଲିଂକ । ସିମ୍ବଲିକ ଲିଂକେର ସଙ୍ଗେ ଏର ମିଳ ଆଛେ, କିନ୍ତୁ ପାର୍ଥକ୍ୟଓ ଆଛେ । ଦୁଇ ରକମ ଲିଂକ-କେ ଏକସଙ୍ଗେ ପେଡେ ଫେଲା ଯାକ । ଶୁଧୁ, ସାରି, ଏଟାର ଜଣ୍ୟେ ଏକଟୁ ହସହ ଟାଇପ କରତେ ହବେ, ଯାରା ଟାଇପ କରତେ ଖୁବ ଏକଟା ଅଭ୍ୟନ୍ତ ନା, ତାଦେର ଟାଇପ କରାର ସମୟ ଏକଟା କେଳେ ହୁଯ ଏହି ଯେ, ବର୍ଗମାଳାଙ୍ଗୋଳୋ ଠିକଠାକ ଆସେ, କିନ୍ତୁ ଯତିଚିହ୍ନ ଆର ସ୍ପେସଙ୍ଗୋଳୋ ଠିକଠାକ ଖେଯାଳ ଥାକେନା । ଏଥାନେ ଏକଟା ବାଡ଼ତି ଯତିଚିହ୍ନ୍ତି ଖେଯାଳ ରାଖବେନ, ନିଉଲାଇନ ମାନେ ନତୁନ-ଲାଇନ, ସଚରାଚର ଟେକ୍ସ୍ଟ-ଏର ଭିତର ଆମରା ଏନ୍ଟାର ବା କ୍ୟାରେଜ-ରିଟାର୍ ମେରେ ଯା କରି — ସେଥାନେ ଲାଇନ ଶୈୟ କରେ ଏଟା ମାରତେ ହବେ ସେଥାନେ ଆମି ବଲେ ଦେବ ।

ପ୍ରଥମେ ଟାଚ କରେ ‘onefile’ ବାନାନ, ‘touch onefile’ । ଏବାର ଦୂରକମେର ଦୁଟୋ ଲିଂକ ବାନାନ, ପ୍ରଥମଟା ସିମ୍ବଲିକ ବା ସଫଟ ଲିଂକ ‘twofile’, କମାନ୍ଡଟା ତୋ ଇତିମଧ୍ୟେଇ ଜାନେନ, ‘ln -s onefile twofile’ । ଏବାର ଦ୍ୱିତୀୟ ଏକଟା ଲିଂକ ବାନାନ, ‘threefile’, ଏଟା କିନ୍ତୁ ହାର୍ଡ ଲିଂକ, ଏବାରେ କମାନ୍ଡ ଦିନ ‘ln onefile threefile’ । ଏବାର ଏକବାର ‘ls -ail’ ମାରନ୍ତି, ଖେଯାଳ କରନ୍ତି, ଏହି ଅପଶାନଟା ‘-ail’ କିନ୍ତୁ ଆମାଦେର ଅଭ୍ୟନ୍ତ ଅପଶାନ ‘-al’ ଥିକେ ଆଲାଦା, ମଧ୍ୟେର ବାଡ଼ତି ‘\_’ ଅପଶାନଟା କି ଦେଖାଚେ ସେଟା ଆମରା ଏଖୁନି ଦେଖିତେ ପାବ । ଯେ ତାଲିକାଟା ଫୁଟେ ଉଠିବେ ସେଟା ଏହିରକମ, ଶୁଧୁ ବୋକାର ସୁବିଧେର ଜଣ୍ୟେ ପରେର ଦୁଟୋ ଲାଇନ ଆଗେ ପରେ କରେ ଦିଯେଛି, ନାମେର ବର୍ଗମାଳା ଅନୁଯାୟୀ ଏଲ୍‌ଏସ ତୋ ଶ୍ରିଫାଇଲକେ ଟୁଫାଇଲେର ଆଗେ ଏମେଛିଲ ।

```
12623010 -rwxr--r-- 2 dd users 0 2003-12-24 10:49 onefile
12623012 1rwxrwxrwx 1 dd users 7 2003-12-24 10:50 twofile -> onefile
12623010 -rwxr--r-- 2 dd users 0 2003-12-24 10:49 threefile
```

ଏରମଧ୍ୟେ ଏକଦମ ବାଁଦିକେର ଓହି ବାଡ଼ତି ଗାବଦା ନସ୍ବରଟା ଓହି ‘\_’ ଅପଶାନେର ଅବଦାନ । ଆଇନୋଡ ନସ୍ବର । ଆସଛି ଆମରା ସେହି କଥାଯ । ଏଥାନେ ଦେଖୁନ, ସଫଟ ଲିଂକ ବା ‘twofile’-ଏର ଗଲ୍ପଟା ଆମାଦେର ଚେନା, ଠିକ ଏରକମହି ଏସେଛିଲ ଆଗେ, ବାଇଟସାଇଜ ସାତ, ଆର ବାଁଦିକେ ଲେଖା ‘\_’ କିନ୍ତୁ, ହାର୍ଡ ଲିଂକ ବା ‘threefile’ ଦେଖୁନ, କିନ୍ତୁ ମେଳାତେ ପାରନ୍ତେ ? ସବକିନ୍ତୁ ‘onefile’-ଏର ମତ, ଯେନ ନିଜେଇ ଏକଟା ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଵାଧୀନ ଫାଇଲ, ଶୁଧୁ ଏକଟା ଜାଯଗା ବଦଳେ ଗେଛେ ଦେଖୁନ, ଆଜକେର ସେକଶନ ୮.୧ ଥିକେ ମିଲିଯେ ନିନ, ଲିଂକ-ଏର ସଂଖ୍ୟାଟାର ଜାଯଗାଟା ବଦଳେ ଗେଛେ, ଏଥିନ୍ ‘onefile’ ଆର ‘threefile’ ଦୁଟୋର ବେଳାତେହି ଏହି ସଂଖ୍ୟାଟା ଏସେହେ ଦୁଇ । ଆରୋ ଏକଟା ଜିନିଷ ଦେଖୁନ ସମସ୍ତ ଦିକ ଥିକେ ସମସ୍ତ ଅର୍ଥେ ‘onefile’ ଆର ‘threefile’ ହସହ ଏକ । କୀ ମଜା ଦେଖୁନ, ଆମରା ତୋ ପ୍ରଥମେ ବାନାଲାମ ‘onefile’, ତାରପରେ ‘twofile’, ସବାର ଶୈୟେ ‘threefile’ । ସମୟେର ସ୍ଟ୍ରୟାମ୍ପଟା ଦେଖୁନ, ‘twofile’-ଏର ବେଳାୟ ‘10:50’, ଠିକି ଆଛେ, ‘onefile’-ଏର ‘10:49’ ଥିକେ ଏକମିନିଟ ପରେ । କିନ୍ତୁ ଏମନଇ ଗୋଲମେଲେ ଓହି ‘threefile’ ଯେ ସେ କିନ୍ତୁ ତାର ନିଜେର ବାପେର ମାନେ ‘onefile’-ଏର ସଙ୍ଗେ ଏକଇ ଡେଟ-ଅଫ-ବାର୍ଥ ଟାଇମ-ଅଫ-ବାର୍ଥ ଶେଯାର କରଛେ, କେଲେଂକାରିର ଏକଶେଷ । ଆସଲେ ବାପ-ବ୍ୟାଟାର ସମ୍ପର୍କ ନଯ, ସମ୍ପର୍କଟା ଏକଦମ ହସହ ପ୍ରତିରୂପେର । ଏବାର ଆସୁନ ଏକଦମ ବାଁଦିକେର ଆଇନୋଡ ନସ୍ବରେ, ସେଟା କି ବସ୍ତୁ ମନେ ଆଛେ ? ଆଗେର ଛନ୍ଦର ଦିନେ ଏକଟୁ ଆଲୋଚନା ଆଛେ, ଆରୋ ଭାଲୋ କରେ ଆଜାଇ ଆସବେ । ଆମରା ଯାକେ ନାମେ ଚିନି, ସେହି ଫାଇଲଟାକେ ଅପାରୋଟିଂ ସିସ୍ଟେମ ଯା ଦିଯେ ଚେନେ ତାଇ ହଲ ଆଇନୋଡ ନସ୍ବର । ଶୁଧୁ ଏହିଟା ଦେଖୁନ, ‘onefile’ ଆର ‘threefile’-ଏର ଆଇନୋଡ ନସ୍ବରଟାଓ ଏକ, ଯା କିନ୍ତୁ ‘twofile’-ଏର ବେଳାୟ ସତି ନଯ । ଠିକ ଏକଇ ଜିନିଷ ଦେଖୁନ ଅନୁମତିର କାଠାମୋଯ । ‘onefile’ ଆର ‘threefile’ ଏକ ମାନେ ଏକ ମାନେ ଏକ ।

ଏବାର ଦେଖୋ ଯାକ ‘onefile’-ଏ କିନ୍ତୁ ତଥ୍ୟ ଯୋଗ କରେ । ପ୍ରଥମେ ଟାଇପ କରନ୍ତି, ଆଗେଓ କରେଛେ, ‘cat > onefile’, ଏନ୍ଟାର ମାରନ୍ତି । ଦେଖୁନ କମାନ୍ଡ ପଞ୍ଚଟ ହାଓଯା ହେଁ ଗେଛେ, ନିଚେର ଲାଇନେ କାର୍ସରେର ଚୌକୋ ଆଲୋଟା ଦପଦପ କରେ ଆପନାକେ ଡାକଛେ, ଏସେ ଏସେ ଟାଇପ କରୋ । ସତିକାରେର ଲିନାକ୍ରୀ ହେଁ ଓଠାର ପ୍ରମାଣ ହଲ ସ୍ଥବନ ଆପନି ଡାକଟା କାନେଓ ଶୁନତେ ପାରେନ, ତାର ଜଣ୍ୟେ ଦରକାର ରୋଜ ଜିଟାଇପିସ୍ଟ (Gtypist) ନିଯେ ପ୍ରାକଟିସ କରା । ଫୁ-ର ଏକଟା ହି ସଫଟଓୟାର । ଟାଇପ ଶେଖାର ଇଶ୍କୁଳେ ଯା ଶେଖାଯ ତାର ଚେଯେ ତେରୋ ହାଜାର ପାଁଚଶୋ ବାରୋ ଗୁଣ ଭାଲୋ କରେ ଶେଖାଯ । ଆର ବକେ ଦେଓଯାଟା ଯା କିଉଟ୍, ସେ ଆର କହତବ୍ୟ ନଯ । ଓହି ଚୌକୋ ଆଲୋର ଜାଯଗାଟାଯ ଆପନି ହସହ ଟାଇପ କରନ୍ତି, ସ୍ପେସ ମାନେ ସ୍ପେସ, ଅକ୍ଷର ମାନେ ଅକ୍ଷର, ‘onefile is one file’ । ଏବାର ଏନ୍ଟାର ମାରନ୍ତି । ମାନେ ନିଉଲାଇନ, ନତୁନ ଲାଇନେ ଚଲେ ଗେଛେ ଆମନ୍ତର୍ଣ୍ଣୀ କାର୍ସର । ଏବାର ଆପନି ଜାନେନ କୀ କରେ ଫାଇଲଟା ଗୋଟାତେ ହବେ, ‘କଟ୍ରୋଲ-ଡି’ ମେରେ, ମାନେ ‘Ctrl’ ସୁଇଚ୍ଟା ଟିପେ ରେଖେ ‘D’ ସୁଇଚ୍ଟା ମେରେ, ତାରପର ଦୁଟୋଇ ଛେଡେ ଦିଯେ । ଏବାର ଏକବାର ‘cat onefile’ କରେ ଦେଖେ

ନିନ, ହସି ଏହି ଟେକ୍ସ୍‌ଟାଇ ଦେଖାଚେ ସ୍ଥିରେ । ଆପନି ଆପନ ଟାଇପମାଧୁରୀ ମିଶାଯେ ଅନ୍ୟ କିଛୁ ଭରତେଇ ପାରତେନ ଫାଇଲଟାଯ, କିନ୍ତୁ ତାହଲେ ଟେକ୍ସ୍‌ଟ-ଏର ଚିହ୍ନେଟା ଆବାର ବଦଳେ ଯେତ, ହିଶେବଟା ଏଥୁନି ଆମାଦେର ଦରକାର ପଡ଼ିବେ । ତାର ଆଗେ ଏକଟୁ କୁଚୋ କରେ ଟାଇପିଂ ଶିଖେ ଆସା ଯାକ, ବ୍ୟାଶ କି ଭାବେ ଆପନାର ଇତିହାସଟାକେ ଲିଖେ ରାଖେ ଆପନାରଇ ଅଗୋଚରେ, ଆପନାର ଇତିହାସ ମାନେ ଆପନାର ଆଦେଶେର ଇତିହାସ । ସେଇ ଇତିହାସକେ କି କରେ ପ୍ରୋଜେଣ ମାଫିକ ଫେରତ ପାଓୟା ଯାଯ ।

### ୯.୩ ।। ଆଦେଶେର ଇତିହାସ

ଆପନାର କିବୋର୍ଡର ତିନଖାବଳୀ ଚାବିସଂସ୍ଥାନେର ମଧ୍ୟେ ଏକଦମ ଡାନଦିକେରଟା ତୋ ନିଉମେରିକ କିପ୍‌ୟାଡ, ଅବ୍ୟବହାରେର ଧୁଲୋ ଜମେ ଜମେ ଏମନ କାଳୋ ହେଁ ଯାଯ ଯେ ମାସଆଟେକ ବାଦେ ବାଦେ ସଥିନ ସୁଇଚଗୁଲୋ ଖୁଲେ ସାବାନଜଳେ ଭେଜାଇ, ଓଗୁଲୋକେ ଆଲାଦା କରେ ସ୍କ୍ରଚାର୍‌ଟ୍ ଦିଯେ ମାଜତେ ହେଁ । ଏକଦମ ବାଁଦିକେର ମୂଳ ଅଂଶଟା ହଲ ସେଇ ଜାୟଗାଟା ଆମରା ପ୍ରାୟ ସବ ଟାଇପିଂ ଯେଥାନେ କରି, ଉପରେ ସଂଖ୍ୟାର ସାରି, ନିଚେ ବର୍ଣମାଳା ଆର ନାନା ଚିହ୍ନ । ଆର ଏହି ଦୁଇୟେର ମାଝେ ଏକ ଖାଲା ସୁଇଚ । ଉପରେ ଛଟା, ନିଚେ ଚାରଟେ । ନିଚେର ଚାରଟେ ହଲ ଅ୍ୟାରୋ ସୁଇଚ ।

ଏବାର ଆପନାକେ ଅସମ୍ଭବ ଶକ୍ତ ଜଟିଲ ଦୁଃସାଧ୍ୟ ସୁଇଚଟିକେ, ମାନେ ଯେ ଅ୍ୟାରୋଟା ଉପରାନେ ମୁଖ କରେ ଆଛେ, କ୍ରିଚ କରେ ଟିପତେ ହେଁ ଏକବାର କରେ, ଥେମେ ସ୍ଥିର ଦେଖତେ ହେଁ । ଏକବାର କ୍ରିଚ କରେ ଥାକଳେ — ଏଥିନ ସ୍ଥିରେ ଆଛେ ‘cat onefile’ । କ୍ରିଚ କରେ ଥାକଳେ ସ୍ଥିରେ ଆଛେ ‘cat > onefile’ । କ୍ରିଚ କ୍ରିଚ କିମ୍ଚେ ‘ls -ail’ । ଆପନି ଆରୋ କ୍ରିଚୀ ମାନୁଷ ହତେ ଚାଇଲେ ପରପର ପେତେ ଥାକବେନ, ପରପର, ‘ln onefile threefile’, ତାରପର ଆସବେ ‘ln -s onefile twofile’, ତାରପର ‘touch onefile’ । ଏହିଭାବେ ଚଲତେଇ ଥାକବେ । ଆଜ ଯା କରେଛୁ, ତାର ଆଗେ ଯା କରେଛୁ, ତାର ଆଗେ, ତାର ଆଗେ, ଗତଜମ୍ନେ ଓ ଚଲେ ଯେତେ ପାରେ, ଯଦି ଆପନି ତଥନ ଥେକେ ଶୁ-ଲିନାଙ୍କ ଶୁରୁ କରେ ଥାକେନ । ଏବଂ ଗତଜମ୍ନ ଥେକେ ଏହି ଅବି ଏକ ହାଜାରେର ବେଶି କମାନ୍ତ ନା-ଦିଯେ ଥାକେନ । କାରନ କମାନ୍ତ ମନେ ରାଖାର ଏହି ପ୍ଯାଚଟା ହଲ ଏକ ହାଜାରି ମନସବଦାର । ଏର ଜମିଦାରି ଆରୋ ବାଡ଼ାନୋ ଯାଯ, କି କରେ ସେଟା ପରେ ଶିଖିବେ ।

ଏହି ଦୁଃସାଧ୍ୟ କ୍ରିଚକୋଶଲେର ଆରୋ ଏକଟା ଉପାୟ ଆଛେ, ‘କନ୍ଟ୍ରୋଲ-ଆର’, ମାନେ ‘Ctrl’ ସୁଇଚଟା ଟିପେ ରେଖେ ‘R’ ସୁଇଚଟା ମେରେ, ତାରପର ଦୁଟେଇ ଛେଡେ ଦେଓଯା । ଏବାର ଯେ କମାନ୍ତଟା ଆପନି ଖୁଁଜେଛୁ, ଧରନ ‘1s’, ସେଟାକେ ଟାଇପ କରେ ଦିନ, ‘1’ ମାରା ମାତ୍ର ଶେଷ ଯେ କମାନ୍ତେ ଆପନି ‘1’ ଦିଯେ ଶୁରୁ କରେଛେ ସେଟା ଚଲେ ଆସବେ ସ୍ଥିରେ, ତାରପର ‘s’ ମାରା ମାତ୍ର ଶେଷ ଯେ କମାନ୍ତେ ଆପନି ‘1s’ ଦିଯେ ଶୁରୁ କରେଛେ ସେଟା ଚଲେ ଏସେବେ । ଏବାର ଆପନି ଧରନ ଦେଖିଲେନ ଯେ ଏଟା ନଯ, ଏରଓ ଆଗେ ଆପନି ଯେ ‘1s’ ବ୍ୟବହାର କରେଛେ ସେଟା ପେତେ ଚାନ, କୋଇ ବାତ ନେହି, ଆର ଏକବାର ‘କନ୍ଟ୍ରୋଲ-ଆର’ (Ctrl-R)ମାରନ୍, ତାର ଆଗେରଟାଯ ଯେତେ ଚାଇଲେ ଆରୋ ଏକବାର, ଏହି କରତେ କରତେ ଯେହି ଠିକ କମାନ୍ତଟା ପୌଛିଲେନ ତଥନ ଆର ଏକବାର କ୍ରିଚ କରେ ଦକ୍ଷିଣପଥ୍ରୀ ଅ୍ୟାରୋ ସୁଇଚଟା ଟିପୁନ । ଦେଖିଲେନ ଓହି କମାନ୍ତଟା ଚଲେ ଏସେବେ ସ୍ଵାଭାବିକ କମାନ୍ତ ପ୍ରମ୍ପଟେ, ଏଥି ଏନ୍ଟାର ମାରଲେଇ କମାନ୍ତଟା କାଜ କରବେ, ଯେନ ଏହିମାତ୍ର ଆପନି ଟାଇପ କରେ ଦିଯେଛେ । ଏବାର ଧରନ ଦେଖିଲେନ ଯେ କମାନ୍ତଟା ମୋଟାମୁଟି ଠିକ ଆଛେ, ଏକଟୁ ବଦଳାତେ ହେଁ । ବାମପଥ୍ରୀ ବା ଦକ୍ଷିଣପଥ୍ରୀ ତୀରେରା ଆଛେ କି କରତେ । ଓହି ଦିଯେ କାର୍ସର ଏଗିଯେ ପିଛିଯେ ଠିକ ଜାୟଗାଯ ନିଯେ ଆସୁନ, ଟାଇପ କରନ୍ ଯା ଚାନ, ଆର ଡିଲିଟ (Delete) ମାରଲେ କାର୍ସରେ ଥାକା ଅକ୍ଷରଟା ମୁଛେ ଯାଯ, ବ୍ୟାକସ୍‌ପେସ (Backspace ସୁଇଚ ବା ← ସୁଇଚ) ମାରଲେ କାର୍ସରେ ବାଁଦିକେର ଅକ୍ଷରଟା ମୁଛେ ଯାଯ । କଥନୋ କଥନୋ ଏକଟା କମାନ୍ ହତେ ପାରେ ବେଥିକ ଲସା, ଶୁ-ଲିନାଙ୍କେ କମାନ୍ ପ୍ରମ୍ପଟେ ତିନ ଚାର ଲାଇନେର କମାନ୍ ହରହାମେଶାଇ ଘଟେ, ତଥନ ଡାନ ବା ବାଁ ତୀର ମେରେ ମେରେ ପୌଛିଲେନଟା ବାମେଲାର । କମାନ୍ଟଟାର ଏକଦମ ଗୋଡ଼ାଯ ଚଲେ ଯାଓଯା ଯାଯ ‘କନ୍ଟ୍ରୋଲ-ଏ’ (Ctrl-A) ମେରେ, ଏକଦମ ଶେଷେ ଚଲେ ଯାଓଯା ଯାଯ ‘କନ୍ଟ୍ରୋଲ-ଇ’ (Ctrl-E) ମେରେ । କମାନ୍ ଲାଇନେର ଏରକମ ଆରୋ ଅନେକଗୁଲୋ ତରକିବ ଆଛେ, ଖୁବହି ସୁବିଧେଜନକ, ତବେ ସେଗୁଲୋ କାଜେ ଲାଗାନୋର ଆଗେ ଆର ଏକଟୁ କାଜେର ଜଟିଲତା ବେଢେ ଓଠା ଦରକାର ।

ଏହି ଯେ ଆପନାର ଆଦେଶେର ଇତିହାସେର ଏକ ହାଜାରି ମନସବଦାରି, ଏର ଦଲିଲଟା ଏକଟୁ ଶୋ କରେ ନେବ ? ପର୍ଚା ମ୍ୟାପ, ଦାଗ ମ୍ୟାପ ଏସବ ପରେ ଲଡ଼ାନୋ ଯାବେ, ସଥିନ ଆମରା କାସ୍ଟମାଇଜେଶନ ନିଯେ କଥା ବଲବ, କାସ୍ଟମାଇଜେଶନ ମାନେ ଆପନାର କାସ୍ଟମେର ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଥାର ସଙ୍ଗେ ମିଲିଯେ ଆପନାର ମର୍ଜିମାଫିକ କରେ ନେଓଯା, ମାନେ ଆପନାର ପାଁଠୀ କୋଥାଯ କାଟିବେନ, ଲେଜେ ନା ଶିଖେ, ଲେଜ କ-ପିସ, ଶିଖ କି ସାଇଜେର ଚୋକଲାଯ, ମାଂସ କୋଥାଯ ଯାବେ, ବଦରଙ୍କ କୋଥାଯ, ଇତ୍ୟାଦି । ଏର ମୂଳ ଜାୟଗାଟା ହଲ ଏନଭାଯନମେନ୍ଟ ଭ୍ୟାରିଯେବଲଗୁଲୋ, ସେଗୁଲୋ କି — ମନେ କରତେ ପାରିଛେ ? କୋଥାଯ ଏସେହିଲ କଥାଟା ? ଯାକଗେ, ଠିକ

ସମୟେ ମନେ ପଡ଼େ ଯାବେ । ପରେ ଆମରା ଏଣ୍ଟଲୋଯ ଆସବ, ଆମରା ଯଦି ଏହି ଜିଏଲଟି ପାଠମାଳାଯ ସେଇ ଭାବେ ନାଓ ଆସି, ଆପନାକେ ନିଜେ ନିଜେ ଆସତେଇ ହବେ, ପାଠମାଳା ଅର ନୋ ପାଠମାଳା, ନୟତୋ ଆପନାର ସିସ୍ଟେମ ଚିରକାଳଇ ଏକଟା ଡିଫଣ୍ଟ ପାଠୀ ହୁଯେ ଥାକବେ, ଆପନାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଏକାନ୍ତ ଜନାନ୍ତିକ ପାଠୀ ହୁଯେ ଉଠିବେ-ନା, ଚେଂଚାବେ ଏକଦମ ପପୁଲାର ଡେମୋକ୍ରାଟିକ ହାତୁରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାରବେ । ପାଠୀ ନା ଗାଧା ? ଆମରା ତୋ ଶୂନ୍ୟ ନସ୍ତର ଦିନେ ସିସ୍ଟେମକେ ଗାଧା ବଲେ ଡେକେଛିଲାମ ? ଆପନାର ହୋମ ସୁଇଟ ହୋମ ଡିରେଷ୍ଟରିତେ ଦାଁଡ଼ିଯେ ଏକବାର ‘`ls`’ ମାରନ । ଏକଟୁ ଜୋରେ ମାରନ, ମାନେ ଜୋରେ କୀ-ବୋର୍ଡେ ମାରବେନ ନା, ଏକଟୁ ଜୋରାଲୋ ଏଲ୍‌ସ୍ ମାରନ — ‘`ls -a`’, ଯାତେ ଡଟାନନ ଫାଇଲଗୁଲୋକେଓ ଦେଖାଯ, ଡଟାନନ ଫାଇଲଗୁଲୋକେ ମନେ ଆଛେ, ଛୟ ନସ୍ତର ଦିନେର ଏକ ନସ୍ତର ସେକଶନେ ? ଯାଦେର ଗୋଡ଼ାତେଇ ଏକଟା ଡଟ ମାନେ ବିନ୍ଦୁ ମାନେ ?’ ଥାକେ, ଯାଦେର ଏମନିତେ ସିସ୍ଟେମ ଦେଖାଯନା ? ଡଟାନନ କିନ୍ତୁ ଶୁଧୁ ଫାଇଲ ନା, ଗୋଟା ଗୋଟା ଡିରେଷ୍ଟରି ଅନ୍ତି ଡଟ ମୁଖେ ବସେ ଥାକେ । ଆମାର ନିଜେର ସିସ୍ଟେମେ ଏକବାର ମେରେ ଶୋ କରେ ଦି, ଦାଁଡ଼ାନ ।

<b>.AbiSuite</b>	<b>.ICEauthority</b>	<b>.X.err</b>	<b>.Xauthority</b>	<b>.Xdefaults</b>
<code>.Xmodmap</code>	<code>.Xresources</code>	<code>.adobe</code>	<code>.bash_history</code>	<code>.bashrc</code>
<code>.blackboxrc</code>	<code>.cdrdao</code>	<code>.dvipsrc</code>	<code>.emacs</code>	<code>.emacs.d</code>
<code>.esd_auth</code>	<code>.exrc</code>	<code>.fltk</code>	<code>.fonts</code>	<code>.fonts.cache-1</code>
<code>.fonts.conf</code>	<code>.gconf</code>	<code>.gconfd</code>	<code>.gnome</code>	<code>.gnome2</code>
<code>.gnu-emacs</code>	<code>.gtkrc-kde</code>	<code>.kde</code>	<code>.kderc</code>	<code>.kermrc</code>
<code>.links</code>	<code>.mailcap</code>	<code>.mcop</code>	<code>.mcoprc</code>	<code>.mime.types</code>
<code>.mozilla</code>	<code>.mplayer</code>	<code>.muttrc</code>	<code>.padminrc</code>	<code>.profile</code>
<code>.qt</code>	<code>.recently-used</code>	<code>.skel</code>	<code>.sversionrc</code>	<code>.thumbnails</code>
<code>.urlview</code>	<code>.viminfo</code>	<code>.wine</code>	<code>.wmrc</code>	<code>.xcoralrc</code>
<code>.xemacs</code>	<code>.xim</code>	<code>.xinitrc</code>	<code>.xmms</code>	<code>.xserverrc.secure</code>
<code>.xsession</code>	<code>.xsession-errors</code>	<code>.xtalkrc</code>	<code>.y2log</code>	<code>.yast2</code>

ଏହି ତାଲିକାଟା ଏକଟୁ ବଦଳେ ନିଲାମ, ଦେଖାନୋର ସୁବିଧେର ଜନ୍ୟ, ଆର, ‘`ls -a`’ ସବ ଫାଇଲ ଆର ଡିରେଷ୍ଟରିଗୁଲୋକେଇ ଦେଖିଯେଛିଲ, ତାର ଥେକେ ଆମି ଶୁଧୁ ଡଟାନନ ଫାଇଲ ଆର ଡିରେଷ୍ଟରିଗୁଲୋକେ ବାଦ ଦିଯେ ଦିଲାମ, ଯେଣ୍ଟିଲୋ ଆପନି ଏମନିତେଇ ‘`ls`’ ମେରେ ଦେଖତେ ପେତେନ । ଆର ଏର ମଧ୍ୟେ ଡିରେଷ୍ଟରିଗୁଲୋକେ ଆମି ବ୍ଲକ କରେ ଦିଲାମ ବୋବାର ସୁବିଧେର ଜନ୍ୟ ।

ଏବାର, ପ୍ରଶ୍ନ ଆପନାର ଆଦେଶର ଇତିହାସ ଧରେ ରାଖାର ଗଲ୍ଲଟା ଥାକଛେ କୋଥାଯ ? ଏର ଜନ୍ୟ ଏକଟା କମାନ୍ତ ଲାଗେ, ଯାର ନାମ ‘`set`’ । ଏହି ‘`set`’ ଏକବାର ମେରେ ତାରପର ଏନ୍ଟାର ମେରେ ଦେଖୁନ, ଆବାର ସେଇ ଶଚାରେକ ଲାଇନ ହୃଦ୍ଦର୍ଦ୍ଦ କରେ ବେରିଯେ ଯାଓଯାର ଗଲ୍ଲ । ଯେମନ ଆମି ସେଟ ମେରେ ଦେଖିଲାମ, ଆମାର ସେଟ ଖୁବ ଛୋଟୋ, ମାତ୍ର ତିନଶ୍ଚା ବିରାମି ଲାଇନେର, ଆପନାର ସେଟ କତ ଲାଇନେର — ଆପନି ଗୁଣତେ ଜାନେନ ତୋ ? ନା ଜାନଲେ, ଏହି ପାଠମାଳାଟା ଆର ଏକବାର ଗୋଡ଼ା ଥେକେ ପଡ଼ତେ ପଡ଼ତେ ଆସୁନ, ଦେଖୁନ କୋଥାଓ ଆଛେ କିନା ? ଏତ ବାଜେ ବକେଛି କନ୍ସଟ୍ୟାନ୍ଟଲି, ଗୋଟାଟା ଏକଟା ଶବ୍ଦକଙ୍ଗାନ୍ତମେର ମତ ହେଁ ଗେଛେ, କୀ ଆଛେ ଆର କୀ ନେହି, ଅନେକଟା ଆମାର ଲେଖାପଡ଼ାର ଟେବିଲେର ମତ, ଯାତେ ନାକି କୁ-ଲୋକେ ବଲେ, ହାତି ହାରାଲେଓ ଖୁଜେ ପାଓଯା ଯାବେନା । ଏକଦମଇ ବାଜେ କଥା, ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏତ ବଞ୍ଚରେ କୋନୋଦିନ କୋନୋ ହାତି ଓଥାନେ ହାରାଯନି । ଏଥାନେ ସେଇ ସେଟ ମେରେ ପାଓଯା ଶଶ-ଲାଇନେର କରେକଟା ମାତ୍ର ତୁଲେ ଦେଓଯା ଯାକ, ଦେଖୁନ ତୋ ବୁଝାତେ ପାରେନ କିନା । ମନେ ରାଖିବେନ, ଏଟା କିନ୍ତୁ ଆମି, ଇଉଜାର ‘`dd`’, ସେଟ ମେରେଛିଲାମ ଆମାର ସୁଜେ ଅପାରୋଟିଂ ସିସ୍ଟେମେ, ଆର କୋନୋ ଏକଜନ ଇଉଜାର ସେଟ ମାରଲେ କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଏକଟା ଟେକ୍ସ୍ଟ ପାଓଯା ଯେତ ।

```
BASH=/bin/bash
HISTFILE=/home/dd/.bash_history
HISTSIZE=1000
HOME=/home/dd
PATH=/home/dd/bin:/usr/local/bin:/usr/bin:/usr/X11R6/bin:/bin:/usr/games:/opt/gnome2/bin:/opt/gnome/bin:/opt/kde3/bin:/usr/lib/java/jre/bin:/opt/gnome/bin
INFOPATH=/usr/local/info:/usr/share/info:/usr/info
MANPATH=/usr/local/man:/usr/share/man:/usr/X11R6/man:/opt/gnome2/man:/opt/gnome/man
LANG=en_US
LOGNAME=dd
OSTYPE=linux
```

```
PS1="\u@\: \w> '
```

```
PWD=/home/dd
```

```
SHELL=/bin/bash
```

ଏର ଦିତୀୟ ଲାଇନ ଦେଖୁନ, ‘HISTFILE=/home/dd/.bash\_history’, ଏର ମାନେ, ଆଦେଶର ଇତିହାସଟା ରଯେ ଯାଯ ଓହ ‘/home/dd/.bash\_history’ ଫାଇଲେ । ଆର ଏକ ହାଜାରି ମନସବଦାରିର ଆୟତନଟା ଲେଖା ଆଛେ ଏଥାନେ ତୃତୀୟ ଲାଇନେ ‘HISTSIZE=1000’ । ଏବାର ଏକଟା ଜିନିୟ ଖେଳାଳ କରନ୍, ଏର ପ୍ରତିଟା ଲାଇନେ ଏକଦମ ବାଁଦିକେ ଏକଟା କଥା ଲେଖା, କ୍ୟାପିଟାଲ କେମ ବା ବଡ ହାତେର ଲ୍ୟାଟିନ ବର୍ଣମାଲାଯ, ତାର ପର ଏକଟା ସମାନ-ଚିହ୍ନ, ତାରପର ଡାନଦିକେ ଏକଟା କଥା ଲେଖା ଛୋଟ ହାତେର ବର୍ଣମାଲାଯ । କାଠାମୋଟା ଖେଲାଳ କରନ୍, ବାଁଦିକେର ଓହ ବଡ ହାତେର ଲେଖା କଥାଗୁଲୋହ ହଲ ସିସ୍ଟେମ ଭ୍ୟାରିଯେବଲ । ଭ୍ୟାରିଯେବଲ ବଲତେ ବୋବାଯ ଚଲରାଶି, ଯା ଚଲେ ବେଡ଼ାଯ, ବଦଳେ ଯାଯ ଏକ ଅବସ୍ଥା ଥେକେ ଆର ଏକ ଅବସ୍ଥାଯ, ଏକ ଜନ ଥେକେ ଆର ଏକ ଜନେ, ଏକ ସିସ୍ଟେମ ଥେକେ ଆର ଏକ ସିସ୍ଟେମେ । ଏର ଉଣ୍ଟେ ହଲ କଟଟାନ୍ଟ ବା ସ୍ତିରରାଶି । ଯା କଥନୋ ବଦଳାଯ ନା । ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଲୋ ପାଓୟା ଯାଯ ଗଣିତେ, ପଦାର୍ଥବିଦ୍ୟାଯ, ଅର୍ଥନୀତିତେ, ଯେ କୋନୋ ବିଜ୍ଞାନେ । ଆମାଦେର ବାସ୍ତବ ପୃଥିବୀତେବେ ଚଲରାଶି ଆର ସ୍ତିରରାଶି ଆଛେ, ଯେମନ ବ୍ୟକ୍ତରେ କ୍ଷେତ୍ରଫଳ ବାର କରାର ସମୟ ସେ ‘ପ’ ବା ‘ପାଇ’-କେ ପାଇ ଆମରା, ସେଟା ଏକଟା ସ୍ତିରରାଶି ବା କଟଟାନ୍ଟ । କୋନୋ ଅବସ୍ଥା କୋନୋ ଜାୟଗାୟ ଏର ମାନ ବଦଳାବେ ନା । ଇଚ୍ଛ ହଲେ ଏକଦିନ ବିକେଳ ବିକେଳ ବୃହିତିତେ ବା ସକାଳ ସକାଳ ଶନିତେ ଗିଯେ ଏକଟା ବୃତ୍ତ ମେପେ ଦେଖୁନ, ସେଥାନେବେ ଏର ମାନ ସେଇ ଏକଟ ହବେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଅନେକକିଛୁ ଆବାର ଭ୍ୟାରିଯେବଲ ବା ଚଲରାଶି । ଆମାଦେର କାର କତ ଟାକା ଆଛେ ଏଟା ମାନୁଷ ଥେକେ ମାନୁଷେ ବଦଳାଯ, ତାଇ ଭ୍ୟାରିଯେବଲ । ଏକଟା ବାହ୍ୟରେ ଚ୍ୟାପ୍ଟାରେ ଚ୍ୟାପ୍ଟାରେ କତ କରେ ଶବ୍ଦ ଆଛେ ସେଟା ଏକଟା ଚଲରାଶି । ଆବାର କଟା ଆଦେଶ ଅବ୍ଦି ସିସ୍ଟେମ ମନେ ରେଖେ ଦେବେ, ଏଟାଓ ଏକଟା ଭ୍ୟାରିଯେବଲ । ଏଥାନେ ବଲା ଆଛେ ସେ ଏର ସାଇଜ ‘HISTSIZE’ ହବେ ଏକହାଜାର । ଶେଲର ଖୌଜାର ପାଥ ବା ପଥନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବ୍ୟାପାରଟା ମନେ ପଡ଼ୁଛେ, ପାଂଚ ନସ୍ବର ଦିନେର ଆଲୋଚନା ଥେକେ? ‘dd’ ନାମେର କୋନୋ ବ୍ୟବହାରକାରୀ କୋନୋ ଆଦେଶ ଦେଓୟାମାତ୍ର ସେଥାନେ ଯେଥାନେ ଶେଲ ଖୁଁଜେ ଦେଖିବେ, ଓହ ଆଦେଶଟାର ମାନେ କୀ, ସେଇ ପଥନିର୍ଦ୍ଦେଶଟା ଦେଖୁନ ଦେଓୟା ଆଛେ, ‘PATH’ ନାମେର ଭ୍ୟାରିଯେବଲ । ଅନ୍ୟ ନାମେର ଭ୍ୟାରିଯେବଲଗୁଲୋ ନିଜେଇ ଆନ୍ଦାଜ କରାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ । ପ୍ରଥମ ଲାଇନେଇ ଦେଓୟା ଆଛେ, ଆମାର ‘BASH’ ନାମେର ସଫଟ୍‌ସ୍ୟାରଟା, ଯା ଆମାର ଶେଲ, ସେଟାକେ କୋଥାଯ ପାଓୟା ଯାବେ । ଆବାର ଆମାର ଶେଲ ସେ ଓହ ବ୍ୟାଶଇ, ସେଟା ଦେଓୟା ଆଛେ ଏଥାନେ ତୋଳା ଲାଇନଗୁଲୋର ଶେଯ ଲାଇନେ, ‘SHELL’ ନାମେର ଭ୍ୟାରିଯେବଲ । ‘PS1’ ନାମେର ଭ୍ୟାରିଯେବଲଟା ଆସଲେ ଆମାର କମାନ୍ଡ ପ୍ରମ୍ପଟ କେମନ ଦେଖିବେ ବେଳେ ସେଟା ବଲେ ଦିଚ୍ଛେ । ଡାନଦିକେରଟା ଏକଟା ଛକ ବା ଟେମପ୍ଲେଟ, ସେଥାନେ ମାନଗୁଲୋ ଶେଲ ନିଜେଇ ଭରେ ନେବେ, ଶୁଧୁ ଏକଟା ଜିନିୟ ମନେ ରାଖୁନ, ‘’ ଚିହ୍ନଟା ଆସଲେ ବଲେ ଦେଇ ଶେଲକେ ସେ ଏର ପରେର କଥାଟାକେ ତୁମି ଆକ୍ଷରିକଭାବେ ନାହୁ । ପରେ ବୁଝେ ଯାବେନ ପୁରୋଟା । ଏଥାନେ ତୋଳା ଲାଇନଗୁଲୋର ଦିତୀୟ ଲାଇନେ ଲେଖା ‘/home/dd/.bash\_history’ ହଲ ଆମାର ବା ‘dd’ ନାମେର ଇଉଜାରେର ଆଦେଶର ଇତିହାସ ଲିଖେ ରାଖାର ଜାୟଗା । ‘less /home/dd/.bash\_history’ କମାନ୍ଡ ଦିଯେ ଆମି ପାବ ଆମାର ଶେଯ ବ୍ୟବହାର କରା ଏକହାଜାରଖାନା ଆଦେଶର ତାଲିକା । ଆପନି ପାବେନ ଆପନାର ହୋମେର ‘.bash\_history’ ଫାଇଲେ ।

ଏବାର ପ୍ରଶ୍ନ ହଲ, ଭ୍ୟାରିଯେବଲଗୁଲୋର ମାନ ସେ ଏଟାଇ ଏଟା ଶେଲକେ ବଲେ ଦିଲ କେ? ଆମାକେ ତୋ ଶେଲ କୋନୋଦିନ ଫୋନ କରେଛେ ବଲେବେ ମନେ ପଡ଼େନା? ତାହାଲେ? ନିଜେଇ ଖୁଁଜେ ଦେଖୁନ ତୋ? ଏକଟୁ ମନେ କରିଯେ ଦିଇ । ଏହି ଫଲାଫଲଟା ପାଓୟା ଗୋଛିଲ ‘set’ କମାନ୍ଡ ଦିଯେ । ତାର ମାନେ ଆପନି ‘man -k set’ କମାନ୍ଡ ଲାଗାବେନ, ଛନ୍ଦର ଦିନେର ଥେକେ ମନେ କରନ୍ । ବା ସରାସରି ‘man set’ କମାନ୍ଡ-ଓ ଦିତେ ପାରେନ । ଏହି କମାନ୍ଡ ଦିଯେ ଯା ପାବେନ ସେଟା ହଲ ‘bash’-ଏର ମ୍ୟାନ୍ୟାଲ ପେଜ, ମାନେ ‘man bash’ ଦିଯେ ଯା ପେତେନ, କାରଣ, ଏହି ‘set’ ହଲ ସରାସରି ‘bash’-ଏର କାଜ । ଏବାର ମ୍ୟାନ ପେଜ ତୋ ପେଲେନ, ପଡ଼େ ଫେଲୁନ, ଏକାଧିକବାର । ଏହି ବିଶେଷ ସମସ୍ୟାଟାଯ ଆପନି ଖୁଁଜିଛେ କନଫିଗ୍ଏରେଶନ ଫାଇଲଗୁଲୋର ନାମ, ତୋ ଗୁଡ, ଏକଟୁ ଚାଲିଯାତି ଖେଲାର ଚେଷ୍ଟା କରା ଯାକ, ଆପନି ତୋ ଜାନେନ ମ୍ୟାନ ପେଜେ ବା ଲେସେ କୀ କରେ ଖୁଁଜିତେ ହେଁ ଏକଟା ବିଶେଷ ଶବ୍ଦବନ୍ଧ, ‘’ ଟାଇପ କରନ୍, ଦେଖୁନ ଏକଦମ ନିଚେ ସେଟା ଫୁଟେ ଉଠେଛେ, ଏବାର ଟାଇପ କରେ ଦିଲି ‘file’ ଶବ୍ଦଟା । ଏନ୍ଟାର ମାରନ୍ । ପ୍ରଥମ ସେଥାନେ ‘file’ ଆଛେ ସେଥାନେ ଆପନାକେ ନିଯେ ଗେଲ, ଠିକ ଜିନିୟଟା ନା-ପେଲେ ଆବାର ଏକବାର ‘’ ମାରନ୍ । ଏବାର ଆର କିଛୁ ଟାଇପ ନା-କରେଇ ଏନ୍ଟାର ମାରନ୍ । ଓ ଆପନାକେ ଦିତୀୟ ସେଥାନେ ‘file’ ସେଥାନେ ନିଯେ ଗେଲ । ନା-ପେଲେ ଆବାର କରନ୍ । ଆର ଏକଟୁ ହେଲେ କରବ? ଆପନି ପଥନିର୍ଦ୍ଦେଶ ‘file’ ସେଥାନେ ପେଯେ ଯାବେନ ଏହି ତଥ୍ୟଟା — ‘set’ ମେରେ ଆମି ସେ ତାଲିକାଟା ପେଯେଛିଲାମ, ଯାର କରେଇ ଲାଇନ ତୁଲେ ଦିଲାମ, ସେଇ ତାଲିକାଟା ‘bash’ ପାଚେ ଏହି ଚାରଟେ ଫାଇଲ ଥେକେ, ‘/etc/profile’, ‘~/.bash\_profile’, ‘~/.bash\_login’ ଏବଂ ‘~/.profile’ । ଏକଟୁ ଆଗେ ସେ ଡଟାନି

ଫାଇଲ ଆର ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର ଏକଟା ଟେବିଲ ଆମରା ବାନିଯେଛିଲାମ, ତାତେ କି ଏଦେର କାରୋର ନାମ ଆପନି ପେଯେଛିଲେନ? ଶୁଦ୍ଧ ଏକଟାଇ ଜିନିଷ, ଏହି ତେରାବେକା ‘~’ ଚିହ୍ନଟା କୀ ବନ୍ଦ? ଆମରା ଯେ ଯେରକମ ଘରେଇ ଥାକି-ନା କେନ, ଦଶ ବାଇ ଦଶ, ଚୋଦ ବାଇ ଚୋଦ, ଯାଇ ହୋକ, ତାର ଦେଓଯାଳଗୁଲୋ ଯତଇ ସୋଜାସୋଜା ହୋକ, ଏହି ତେରାବେକା ବ୍ରିଭଙ୍ଗମୁରାରି ଟିଙ୍କ-ଇ ହଲ ଆପନାର ହୋମ, ଆମାର ହୋମ, ସବାର ହୋମ | ସଥନଇ କେଉ ‘~’ ଟାଇପ କରେ, ସିସ୍ଟେମ ଜାନେ ସେ କେ, ବୁଝେ ନେଯ ଯେ ଏଟା ତାର ହୋମ, ଯେମନ ଆମାର ବା ‘dd’ ନାମେର ଇଉଜାରେର ବେଳାଯ ଏହି ‘~’ ମାନେ ‘/home/dd’ | ‘atithi’ ଇଉଜାର ହଲେ ‘~’ ମାନେ ‘/home/atithi’ ।

ଆଦେଶେର ଇତିହାସେର ସୂତ୍ରେ ଏକଟୁ ସିସ୍ଟେମ କମ୍ଫିଗାରେଶନ ଜାନା ହଲ ଆମାଦେର, ପରେ ଆବାର ଆସବ ଆମରା ଏଇସବ କଥାଯ, ଏଖନ ଫିରେ ଯାଓଯା ଯାକ ଆମାଦେର ଲିଂକ ନିଯେ ଆଲୋଚନାଯ ।

#### ୯.୪ ।। ହାର୍ଡ ଲିଂକ

ଏଖନ ଆମରା ଜାନି କୀ କରେ ଆଗେର ଆଦେଶ ଫେରତ ଆନେ ସିସ୍ଟେମ, ଏବାର, ସେଇ ଫେରତ ଆନା ଆଦେଶ ଦିଯେ ଆର ଏକବାର ଆମରା ‘1s -al’ କମାନ୍ଡଟା ମାରବ ଏହି ‘onefile’, ‘twofile’, ଆର ‘threefile’-ଏର ଉପର । ଏବାର ଆର ଆମରା ‘1s -ail’ ମାରବନା, କାରଣ ଏହି ତିନଟେ ଫାଇଲେର ଆଇନୋଡ ନସ୍ବରେର ଚକରଟା ତୋ ଆମରା ଇତିମଧ୍ୟେଇ ଜାନି । ଏଖନ ଆମାଦେର ‘onefile’ କିନ୍ତୁ ବଦଳେ ଗେଛେ, ଏକଟୁ ଆଗେଇ ଆମରା ତାତେ ଟେକ୍ଷ୍ଟ ଭରେଛି ‘onefile is one file’ — ଏହି ସମସ୍ତ ଚିହ୍ନଗୁଲୋ ପରପର, ଯାର ମଧ୍ୟେ ଯୋଲଟା ଅକ୍ଷର ଆଛେ, ଫାଁକା ଜାଯଗା ବା ସ୍ପେସ ଆଛେ ତିନଟେ, ଏବଂ ତାରପର ଏକଟା ଅଦୃଶ୍ୟ ଚିହ୍ନ, ଯାର ନାମ ନିଉଲାଇନ ବା ନତୁନ-ଲାଇନ । ‘1s -al’ ମେରେ ଦେଖା ଯାକ ।

```
-rw-r--r--    2  dd  users   20 2003-12-24 10:51 onefile
1rwxrwxrwx  1  dd  users    7 2003-12-24 10:50 twofile -> onefile
-rw-r--r--    2  dd  users   20 2003-12-24 10:51 threefile
```

ଏବାର ଦେଖୁନ ‘onefile’ ଆର ‘threefile’ ଦୁଟୋରଇ ବାଇଟ୍ସାଇଜ ଦେଖାଚେଷ୍ଟ କୁଡ଼ି କରେ, ଆର ବେଚାରା ‘twofile’, ତାର କୋନୋ ବଦଳ ହଲନା ଗା, ଏଟା କି ଏକଟା ବିଚାର ହଲ, ଯାର ସଙ୍ଗେ ସେ ଲିଂକିତ, ନଯ ଏକଟୁ କୋମଲତାର ସଙ୍ଗେଇ, ସଫଟ ଲିଂକ ନା, ସେଇ ‘onefile’ ଫନଫନ କରେ ବେଡେ ଉଠିଲ ଶୂନ୍ୟ ଥେକେ କୁଡ଼ି, ଫୁଟପାଥ ଫାଟିଯେ ମାଥ-ଗଜାନୋ ଦୁର୍ବୋଘାସେର ମତ ଯାରା ବାରବାର ପ୍ରମାଣ କରେ, ସିଟିଲ ସ୍ପିଂ ଇଜ ସ୍ପିଂ ଇଭନ ଇନ ଦି ଟାଉନ । ତାର ସଙ୍ଗେ ଏକଇ ଭାବେ ବେଡେ ଗେଲ ଓହି ଆର ଏକଟା ଲିଂକ ‘threefile’, ନଯ ଏକଟୁ ହାର୍ଡ । ଆର ସେ ‘twofile’ ସେଇ ସାତ ଏକେ ସାତେର ନାମତା? ଦେଖୁନ ତୋ କୁଡ଼ି ସାଇଜଟା କି ଆପନାର ଚେନା ଲାଗଛେ? ଯୋଲ ଆର ତିନ ଆର ଏକ ଯୋଗ କରେ କତ ହୟ ଯେନ? ଏବାର ଦେଖୁନ ତୋ, ଓହି ସାତେର ରହସ୍ୟଟାର କୋନୋ ମାନେ ବୁଝାଚେନେ? ଓହି ସଂଖ୍ୟଟାତେଇ, ସଫଟ ଲିଂକେର ବାଇଟ୍ସାଇଜେଇ, ଲେଖା ନେଇ ତୋ ଗରବିନୀ ନରମ-ଲିଂକିନୀର ପ୍ରାଗେର କାନୁର ନାମ? ‘onefile’ ନାମେ କଟା ଅକ୍ଷର? ଏକଟୁ ଆଗେ ୯.୧ ସେକଶନେ ଆମି ଆପନାର ବାନାନୋ ସଫଟ-ଲିଂକ ଫାଇଲେର ସାଇଜ ବଲେ ଦିଚିଲାମ ମୂଳ ଫାଇଲେର ନାମଟାର ଅକ୍ଷର ଗୁଣ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ଉଦାହରଣେଇ ଗୁଣ ଦେଖୁନ । ସଫଟ ଲିଂକେର ବୁକେ ଶୁଦ୍ଧ ଲେଖା ଥାକେ ତାର ନାମ ଯାର ସେ ଲିଂକ ।

ଆର ‘threefile’ କେନ ବାଇଟ୍ସାଇଜ କୁଡ଼ି ସେଟା ତୋ ଆପନାରା ଆଗେଇ ଜାନେନ, ଏଟା ହଲ ‘onefile’-ଏର ଏକଟା ହବି ପ୍ରତିରଦିପ । ଯେ କାରଣେ, ଲିଂକସଂଖ୍ୟାର ଜାଯଗାଯ, ‘onefile’ ଆର ‘threefile’ ଦୁଜନେଇ ଲେଖା ଆଛେ ଦୁଇ । କୋନୋ ଦିକ ଦିଯେଇ ‘onefile’ ଆର ‘threefile’-ଏର ଭିତର କୋନୋରକମ କୋନୋ ପାର୍ଥକ୍ୟ କରା ଯାଇନା, ଏରା ଦୁଜନେ ତୋ ଆସଲେ ଏକଟାଇ ଫାଇଲ, ଶୁଦ୍ଧ ଦୁଟୋ ଆଲାଦା ନାମ ଦିଯେ ଆମି ବୋବାଚିଛ ଏକଟାଇ ଫାଇଲକେ । ଯେ କାରଣେ ତାଦେର ଆଇନୋଡ ନସ୍ବର ଏକ, ସେଇ ଆଇନୋଡ ନସ୍ବର ଯା ଦିଯେ ସିସ୍ଟେମ ଏକଟା ଫାଇଲକେ ବୋବେ, ଯାକେ ଆମରା ବୁଝି ତାର ନାମ ଦିଯେ । ତାଇ ଆମରା ଯାକେ ‘onefile’ ଆର ‘threefile’ ଏହି ଦୁଇ ନାମ ଦିଯେ ବୁଝାଇ ସେ ଆସଲେ ଏକଟାଇ ଆଇନୋଡ ନସ୍ବର, ସିସ୍ଟେମେର କାହିଁ ଏକଟାଇ ଫାଇଲ । ଦୁଇ ଆଲାଦା ନାମେ ତାକେ ରାଖାର ଫଳେ ଘଟେଇ ଏଟାଇ ଯେ ଏକଟାକେ ଉଡ଼ିଯେ ଦିଲେଓ ଅନ୍ୟ ନାମଟା ରଖେ ଯାବେ, ତାଇ ଆଇନୋଡ ନସ୍ବରଟାଓ, ତାଇ ଫାଇଲଟାଓ, ସିସ୍ଟେମ ତାକେ ଓଡ଼ାତେ ପାରବେନା, ଯତକ୍ଷଣ ନା ତାର ଶେଷ ହାର୍ଡ ଲିଂକଟାଓ ଉଡ଼ିଯେ ଦିଲ୍ଲିଯେ ‘cat threefile’ କରନ, ଦେଖବେନ ଅବିକଳ ମୂଳ ଫାଇଲଟା ଆପନି ପେଯେ ଯାଚେନ ।

ଯେମବ ପରିଷ୍ଠିତିତେ ଆମାଦେର ଲିଂକ ଫାଇଲ ବ୍ୟବହାର କରତେ ହୟ ତାର କୋଥାଓ କୋଥାଓ ସଫଟ ଲିଂକ କରା ଯାଇନା, ହାର୍ଡ ଲିଂକ କରତେଇ ହୟ, ତାର କାରଣ, ଅନେକ ପ୍ରୋଗ୍ରାମଟି ଆଛେ ଯାରା ସିମ୍ବଲିକ ଲିଂକ ବୋବେନା । ଧରନ କପି କରାର ଆମାଦେର

ଯେ କମାନ୍ଡ ‘cp’। ଏହି ‘cp’ କୋଣୋ ସିମ୍ବଲିକ ଲିଂକେର ଉପର ବ୍ୟବହାର କରଲେ ସେ ସିମ୍ବଲିକ ଲିଂକେର ଲିଂକଟାଇ ବୋରୋନା, ନିଟ ଫାଂପା ନାମାବଲୀଟାଇ କପି କରେ ଆନେ, ମୂଳ ଫାଇଲ କପି ହେବାନା । ଏଟା ହାର୍ଡ ଲିଂକେର ବେଳାଯ ହେତୁଯାର କୋଣୋ ଚାନ୍ଦି ନେଇ । ହାର୍ଡ ଲିଂକ ତୋ ଜୀଷ୍ଟ ଆର ଏକଟା ନାମ, ଆର ନାମ ଯାଇ ହୋକ, ସେ ତୋ ବାସ୍ତବ ଏକଟା ଫାଇଲ, ଆର ବାସ୍ତବ ତଥ୍ୟ ନିଯେ ବାସ୍ତବ ଏକଟା ଫାଇଲ ତୋ କପି ହେବେ । ତରେ ‘cp’ କମାନ୍ଡଟାକେଓ ସିମ୍ବଲିକ ଲିଂକ ନିଯେ କାଜ କରାନୋ ଯାଯ, ସେଇ ରକମ ଅପଶାନ ଆଛେ । . . . ଖେଜୁରଗାଛେ . . .

କିନ୍ତୁ ହାର୍ଡ ଲିଂକେର କଠୋରତାଯ କଥନୋ କଥନୋ ବ୍ୟଥାଓ ଲାଗେ ଯଥନ ଜାନା ଯାଯ ଏହି କଠିନ ଯୋଗାଯୋଗ କଥନୋ ଦୁଟୋ ଆଲାଦା ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେ ମଧ୍ୟେ ଘଟିତେ ପାରେନା । ମୂଳ ଫାଇଲ ଆର ଲିଂକ ଦୁଟୋକେଇ ଏକଇ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେ ଥାକିତେ ହବେ । ଦେଖେଛେ, ଗରୁ ତାର ଶିଖେ ଯା ନିଯେଇ ସ୍ଵର୍ଗକ, ତାର ପଥ ଶେଷ ହୟ ଶାଶାନେ, ଆମରା ଫେର ଫେରତ ଏସେହି ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେ, ଯେଥାନ ଥେକେ, ଆମରା ହାର୍ଡ ଡିଙ୍କ ପାର୍ଟିଶନ ଆର ବ୍ଲକ୍‌କେର କାହିଁନିତେ ଯାଓଯାର ଆଗେ, ଆଗେର ଛ ନସ୍ତର ଦିନେ, ଡିଭାଇସ, ଡିଭାଇସ ଫାଇଲ ଆର ନାମ ନିଯେ ଆଲୋଚନା ଶେଷ କରାର ପର, ଅନ୍ୟ କିଛୁ କଥା ବଲେ ନେତ୍ରୋଯାର ଦରକାରେ ଆଜ ଶୁରୁ ଥେକେଇ ଚଲେ ଗେଛିଲାମ ଫାଇଲେର ଅନୁମତି ମାଲିକାନାଯ, ତାରପର ଲିଂକେ । ମଧ୍ୟେ ଏକଟୁ କମାନ୍ଡର ଇତିହାସ ତଥା ବ୍ୟାଶ-ଏର କନଫିଗ୍ରେଶନ ଫାଇଲ ନିଯେଓ କଥା ବଲେ ନିଯେଛି । ଏବାର ଫେରତ ଆସା ଯାକ ଆମାଦେର ମୂଳ ଆଲୋଚନାଯ, ମାନେ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେ ।

## ୧୦ ॥ ହାର୍ଡିଙ୍କ, ପାର୍ଟିଶନ

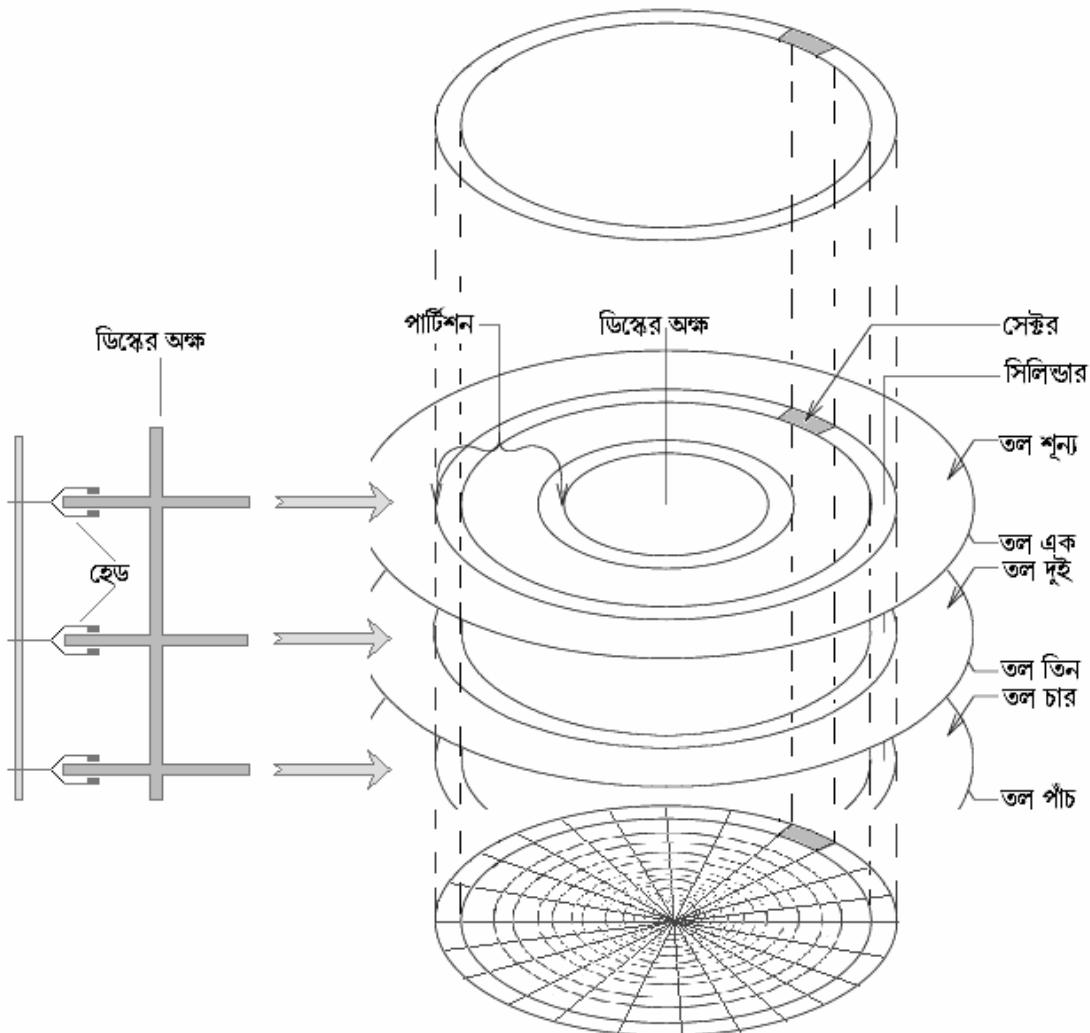
ଶୂନ୍ୟ ନସ୍ତର ଦିନେ ହାର୍ଡ ଡିଙ୍କେର ଭିତରେ ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ଆର ହେଡଗୁଲୋର କାଜ କରାର କାଯାଦଟା ମନେ ଆଛେ? ଏକଟା ଡିଙ୍କ ମାନେଇ କରେକଟା କରେ ପ୍ଲ୍ୟାଟାର । ଥାଲାର ସୋଜା ଆର ଉଣ୍ଟୋ ଆଛେ, କିନ୍ତୁ ପ୍ଲ୍ୟାଟାରେ ଦୁଟୋ ଦିକଇ ସୋଜା ଦିକ, ତାଇ ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ପିଛୁ ଦୁଟୋ କରେ ତଳ ଯେଥାନେ ଚୌଷ୍ଟକ ପଦାର୍ଥର ଉପର ତଥ୍ୟ ଲେଖା ଯାଯ ଚୌଷ୍ଟକ ପଦାର୍ଥର ଉପର ଲେଖାର କାଯଦା ସମ୍ପନ୍ନ ଘୁରତେ ଏବଂ ନଡ଼ିତେ ଥାକା ହେତୁ ଦିଯେ, ମନେ ପଡ଼ିଛେ? ଏବାରେ ସେଟା ଏକଟୁ ଭାଲୋ କରେ ବୁଝି । ଯେଥାନ ଥେକେ ଆମରା ପାର୍ଟିଶନ ଏବଂ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ବୋବାର ଦିକେ ଯାବ । ହୟ ନସ୍ତର ଦିନ ଥେକେ ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗଟା ଶୁରୁ ହେଯେଛେ ଏବାର ଆମରା ତାର ଫିନିଶେର ଦିକେ ଯାଛି, ଛାଯେର ଆଲୋଚନାଗୁଲୋ ଏକଟୁ ମାଥାଯ ଏନେ ନିନ । ଫାଇଲ, ଫାଇଲାମ, ଫାଇଲେର ରକମ । ଡିରେକ୍ଟ୍ରିବ୍ସିସ୍ଟେମ ବା ଡିରେକ୍ଟ୍ରିବ୍ସିଯବସ୍ଥା । ମାନେ ସିଂଡିଭାଙ୍ଗର ମତ କରେ ଶ୍ରରେ ଡିରେକ୍ଟ୍ରିବ୍ ଏବଂ ଫାଇଲେର ରାଖାର ବନ୍ଦୋବନ୍ତ । ବହସମଯ ଚାଲୁକଥାଯ ଏକେଓ ଆମରା ‘ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ’ ବଲି । ତରେ, ଏଟା ସ୍ଥିକୃତ ବ୍ୟବହାର ନଯ । ‘ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ’ ଶବ୍ଦଟାର ସ୍ଥିକୃତ ଏକ ନସ୍ତର ବ୍ୟବହାର ମାନେ ହେଲ ଗୋଟା ଏକ୍ୟବନ୍ଦ ଫାଇଲ ଏବଂ ଡିରେକ୍ଟ୍ରିବ୍ ସମଗ୍ରତା । ‘ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ’ ଶବ୍ଦଟାର ସ୍ଥିକୃତ ଦୁ-ନସ୍ତର ବ୍ୟବହାର ହେଲ ଫାଇଲ ବାନାନୋ ପଡ଼ା ଲେଖା ଏବଂ ରାଖାର ନାନା ରକମ — ସେ ଆଲୋଚନାଯ ଆମରା ଏଥନୋ ଆସିନି, ଶୁଧୁ ଏଦେର ଦୁଚାରଟେ ନାମେର ଉଦାହରଣ ଦେଓଯା ଛାଡ଼ା, ଏକ୍ସଏଫ୍ସ, ଇଞ୍କ୍ରାଟିଟୁ, ଫ୍ଲ୍ୟଟଥାଟିଟୁ, ଇତ୍ୟାଦି । ଏକ ନସ୍ତର ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ଆଲୋଚନାର ସୂତ୍ରେ ଏଲ ପାର୍ଟିଶନ ଏବଂ ଡିଭାଇସ ନିଯେ ଖୁବ ପ୍ରାଥମିକ କିଛୁ କଥା । ତାରପର ଡିଭାଇସ, ଡିଭାଇସ ଫାଇଲ, ତାରପର ଏଲ ଫାଇଲେର ଅନୁମତି ଏବଂ ଅଧିକାରେର ଆଲୋଚନା । ତାରପର ଫାଇଲ ଲିଂକ । ତାରପର ଆମରା ମାଇନ୍ଡଲି ଏକଟୁ କୁପଥେ ଗେଛିଲାମ, ଡାଇଗ୍ରେସ କରେଛିଲାମ ବ୍ୟାଶ ଏବଂ ତାର କନଫିଗ୍ରେଶନେର ପ୍ରସଙ୍ଗେ । ଏବାର ଆବାର ଆମରା ଫେରତ ଆସିଛି ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର କଥାଯ, ପାର୍ଟିଶନଟାକେ ବୁଝେ ଆମରା ଯାବ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ଦୁ-ନସ୍ତର ବ୍ୟବହାରଟା ନିଯେ ଦୁଚାର କଥାଯ, ତାରପର ଶେଷ କରବ ଶୁ-ଲିନାଙ୍କେର ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ହାଯେରାକିବ୍ୟବସ୍ଥାର ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ସ୍ଥିକୃତ ଏବଂ ଗୃହୀତ ଆକାର ନିଯେ କଥାଯ ।

### ୧୦.୧ ॥ ହାର୍ଡିଙ୍କେର ଭୋତ ଜ୍ୟାମିତି — ସେଞ୍ଚର, ଟ୍ୟାକ, ସିଲିନ୍ଡାର, ପାର୍ଟିଶନ

ଏଥାନେ ଏହି ଛବିତେ ଆମରା ତିନଟେ ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ଦେଖିଯେଛି, ତାର ମାନେ ତିନ ଦୁଣ୍ଣେ ଛ-ଖାନା ତଥ୍ୟ ଲେଖାର ତଳ, ପ୍ରତି ତଳେ ତଥ୍ୟ ଲେଖାର ଜନ୍ୟେ ଏକଥାନା କରେ ହେତୁ, ତାର ମାନେ ଛ-ଖାନା ହେତୁ । ଶୁଧୁ ତଳଗୁଲୋକେ ଆମରା ଏକ ଥେକେ ଛୟ ନା-ଗୁଣେ, ଗୁଣେଛି ଶୂନ୍ୟ ଥେକେ ପାଁଚ, ସେଟାଇ ଥ୍ରେଟ୍ ଥିଲା । ଦେଖୁନ ଦେଖାନୋ ଆହେ ପରପର । ଛଟା ତଳେ ମୋଟ ଛଟା ହେତୁ ଏକଇ ତାଳେ ନଡ଼େ, ଏକଇ ସଙ୍ଗେ, ଏକା ଏକା ଆଲାଦା କରେ ନାଡ଼ାନୋ ଯାଇନା । ତାର ମାନେ, ଖେଯାଳ କରନ, ସେ କୋଣୋ ଏକଟା ନଢାଚଡ଼ା ମାନେଇ ଛ-ଖାନା ହେତେର ଏକଇ ସାଥେ ନଡ଼ା, ଏକଇ ଭାବେ, ଏକଇ ଗତିତେ, ଛଟା ଆଲାଦା ଆଲାଦା ତଳେର ଉପର । ଏଦେର ଏହି ଗତିର ଏକିଯ ଥେକେଇ ଗଡ଼େ ଉଠେଛେ ହାର୍ଡିଙ୍କେର ଭୋତ ଭୂମିକେ ବୋବାର ଆମାଦେର ଏକକ, ଯାର ନାମ ସିଲିନ୍ଡାର

ଥ୍ୟ-ଅ୍ୟାନ୍ଡ-ହାଫ-ଇୟାର୍ଡସ-ଇ ତୋ ନାମ, ସେଇ ଗଲ୍ପଟାର କଥା ମନେ ରକମ, ସତତ ଯତଟା ଜମି ଏକମଙ୍ଗେ ତୁମି ଦୌଡ଼ିତେ ପାରବେ, ତତଟା ଜମିଇ ତୋମାର — ଲୋକଟା ତାତେ ଏମନ ଦୌଡ଼ ଦୌଡ଼ିଲୋ ସେ ଶେଷ ଅନ୍ତିମ ଦୌଡ଼ିତେ ଜମିତେଇ ପାଦେ ଗେଲ, ଅତ ଅତ ଜମିର କିଛୁହି ଲାଗଲ ନା, ଲାଗଲ ମାତ୍ର ଥ୍ୟ-ଅ୍ୟାନ୍ଡ-ହାଫ-ଇୟାର୍ଡସ, କତ ଜମି ଆର ଲାଗବେ, ସତ ବଡ ଦୌଡ଼ବାଜେରଇ ହୋକ,

ଲାଶ ତୋ । ହାର୍ଡ ଡିସ୍କ୍‌ର ବେଳାଯ ଶୁଦ୍ଧ ଏହି ଏକା ଏକଳା ଏକଟା ଦୌଡ଼ିବାଜକେ ରିପ୍ଲେସ କରେ ଦିନ ଛ-ଖାନା ଦୌଡ଼ିବାଜ ହେଡ ଦିଯେ । ମାଗେରା ଦୌଡ଼ିଚେଷ୍ଟ ଏକଇ ତାଳେ, ଏହି ଛ-ଖାନା ହେଡେର କମିଉନ । ପତ୍ରୋକେ ଯତଟା କରେ ଦୌଡ଼ିଚେଷ୍ଟ ତାର ପରିମାଣ ସମାନ — ସେଇ ପରିମାଣେର ଛୟାଣ୍ଗ ହଲ କମିଉନେର ମୋଟ ଜମି । ଏକଟା ହେଡେର ଏକଟା ଦୌଡ଼ିର ଛ-ଖାନା ପ୍ରତିରଦିପ ତୈରି ହେଲେ ତିନଟେ ପ୍ଲ୍ୟାଟାରେର ଛଟା ତଳେ ଛଥାନା ହେଡେର ଛଟା ଦୌଡ଼ି । ଆମରା ଏଥାନେ ତିନଟେ ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ଦେଖିଯେଛି ବଲେ ଛଜନେର କମିଉନ, ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ବାଡ଼ା ମାନେଇ ଦୌଡ଼ିବିର ବାଡ଼ା, ସେଇ ଏକଇ ହାରେ ବେଡ଼େ ଯାଓୟା କମିଉନେର ଜମି । ଦେଖୁନ, ଏହି ଯେ କମିଉନେର ଜମିର ଧାରଣାଟା ତୈରି ହେଲେ ଗେଲ, ଏଟାଇ ଆମାଦେର କାଜେ ଲାଗିବେ । ଏହି ଜମିଟା ଠିକ କୀରକମ ହବେ? ପ୍ରତିଟା ପ୍ଲ୍ୟାଟାରେର ପ୍ରତିଟା ତଳେ ଏହି ଭୋଗୋଲିକ ସଂହାନେ ଥାକବେ ଏହି ଜମି । ସେମନ ଦେଖୁନ ଏକଟା ତଳେ ଏକଟା ହେଡେର ଏକ ସେକ୍ଟର ଜମିର ଠିକ ଛ-ଖାନା ପ୍ରତିରଦିପ ଥାକବେ ଛଥାନା ତଳେ । ଏର ଛଟା ଟୁକରୋ ଜମିକେ ମିଳିଯେ ତୈରି ହବେ କମିଉନେର ଜମିର ଏକଟା ସେକ୍ଟର । ମାଇରି, ଛବିଟା ଦେଖେ ବୋବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବି, ହାଉଟ୍ ଡକୁମେନ୍ଟେର ଏକଟା ଛବିର ଏକଟୁ ବ୍ୟବହାର କରେ, ଅନେକ ପରିଶ୍ରମେ, କାଳ ବଡ଼ଦିନେର ରାତିରେ ପୌନେ ବାରୋଟା ଅବି, ଆଜ ଆବାର ଭୋରେ ସୋଯା ଚାରଟେ ଥେକେ ପ୍ରାୟ ତିନହଟା ଗାବିଯେ ଛବିଟା ପାକାନୋ ।



ଏକ ଏକଟା ତଳ ମାନେ ଏକଣ୍ଠଚ କନ୍ସେନ୍ଟିକ ବା ସମକେନ୍ଟିକ ବୃତ୍ତ, ଛବିର ଏକଦମ ନିଚେ ଦେଖୁନ, ଏକଟା ତଳକେ ଆମରା ଦେଖିଯେଛି । ଏହି ସମକେନ୍ଟିକ ବୃତ୍ତଗୁଲେ ହଲ ଟ୍ରାକ, ପରପର କ୍ରମନୁସାରୀ ସଂଖ୍ୟା ଦିଯେ ଚିହ୍ନିତ । ଶୂନ୍ୟ ନସ୍ଵର ତଳେ ଠିକ ଯେଥାନେ ଆହେ ଏକ ନସ୍ଵର ଟ୍ରାକ, ତାର ଠିକ ଖାଡ଼ିଆଡ଼ି ଉପରେ ବା ନିଚେ ରାଯେଛେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତିଟା ତଳେରଇ ଏକ ନସ୍ଵର ଟ୍ରାକ । ପ୍ରତିଟି ନସ୍ଵରେର ଟ୍ରାକେର ବେଳାତେଇ ଏଟା ସତି । ତାର ମାନେ, ପ୍ରତି ନସ୍ଵରେର ଟ୍ରାକ ଆହେ ଛ-ଖାନା, ଠିକ ଖାଡ଼ିଆଡ଼ି ଉପରେ-ନିଚେ, ତିନଟେ ପ୍ଲ୍ୟାଟାରେର ଛଟା ତଳେ । ଯଦି ପ୍ଲ୍ୟାଟାରେର ସଂଖ୍ୟା ବେଶି ହୁଏ, ପ୍ରତି କମିଉନେ ଏକଇ ନସ୍ଵରେର ଟ୍ରାକଓ ବାଡ଼ିବେ ।

ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ଚାରଟେ ହଲେ ଏକଇ ନସ୍ବରେ ଆଟଟା ଟ୍ୟାକ ଥାକବେ ଏକ ଏକଟା କମିଉନେ, ପାଂଚଟା ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ଥାକଲେ ଦଶଟା — ଏହି ଭାବେ ସଂଖ୍ୟାଟା ବାଢ଼ିବେ । ଏବାର ଖାଡ଼ାଖାଡ଼ି ପ୍ଲ୍ୟାଟାରଗୁଲୋକେ ପରପର ଏକଇ ସଙ୍ଗେ ଭାବୁନ, ଯେତାବେ ଆମରା ଛବିତେ ଭାଙ୍ଗ ଦାଗ ଦିଯେ ଦେଖିଯେଛି, ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ପ୍ଲ୍ୟାଟାରେ ପ୍ରତିଟି ଏକଇ ନସ୍ବରେ ଟ୍ୟାକକେ ଏକମଙ୍ଗେ ନିଯେ ଏକ ଏକଟା କମିଉନକେ ଆମରା ଏକଟା ଖାଡ଼ ସିଲିନ୍ଡର ବା ଚୋଙ୍ ଆକାରେ ଭାବତେ ପାରି । ଏକ ଏକଟା ସିଲିନ୍ଡର ତୈରି ହୁଚେ ଠିକ ଯେକଟା ପ୍ଲ୍ୟାଟାର ଆଛେ ତାର ଦିଶ୍ଚଣ ସେକ୍ଟର ନିଯେ, ଆମାଦେର ଛବିର ବେଳାୟ ଛଟା । ଏକଟା ସେକ୍ଟର ବେଯେ ଏକଟା ହେଡ ନଡ଼ିଛେ ମାନେ ଗୋଟା ସିଲିନ୍ଡର ବେଯେ ଛଟା ହେଡ ନଡ଼ିଛେ । ମାଥାଯ ରାଖିବେ, ଏଟା କିନ୍ତୁ ଏକଟା ଭୌତିକ ଚୋଙ୍, ଆମରା ଆମାଦେର ଚିନ୍ତାୟ, ବୁବାର ସୁବିଧେର ଜନ୍ୟ ବାନିଯେ ତୁଳାଇ । ବାସ୍ତବ ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷଟା ଆଦୋ ଏରକମ ଚୋଙ୍ଦାର ନଯ ।

ଏବାର ଆମରା ଗୋଟା ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷଟାକେ ଭେବେ ଫେଲତେ ପାରି ଏହିରକମ କିଛୁ ସିଲିନ୍ଡରେ ସମାହାର ହିଶେବେ । ମୋଟ କଟା ସିଲିନ୍ଡର ତାହଲେ ହତେ ପାରେ ଏକଟା ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷ ? ଠିକ ଯେକଟା ଟ୍ୟାକ ବା ସମକେନ୍ଦ୍ରିକ ବୃତ୍ତ ଆଛେ ଏକ ଏକଟା ତଳେ ସେଇକଟାଇ ସିଲିନ୍ଡରେ ସମାହାର ବଲେ ଭାବା ଯାବେ ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷଟାକେ । ଗୋଟା ଡିକ୍ଷଟା କିନ୍ତୁ ସୁରହେ ଏକଇ ସଙ୍ଗେ, ଆମାର ମେଶିନେର ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷର ବେଳାୟ ମିନିଟେ ପାଂଚ ହାଜାର ଚାରଶାହୀ ବାର କରେ, ଆରୋ ଦାମି ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷର ବେଳାୟ ଗତିଟା ଆରୋ ବେଶି । ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷଟା ଘୋରାର ମାନେ ସୁରହେ ତାର ମଧ୍ୟେ ଛଥାନା ତଳ, ଆର ତାଦେର ଉପର ଦିଯେ ନଡ଼ିଛେ ଛଥାନା ହେଡ, ଏକଇ ସଙ୍ଗେ ଛଜନ ଛଟା ତଳେ ଛଟା ଆଲାଦା ଆଲାଦା ଟ୍ୟାକ ବେଯେ, ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ଟ୍ୟାକେରଇ ତାର ନିଜେର ତଳେ ଏକଇ କ୍ରମିକ ନସ୍ବର । ପ୍ରତିଟା ଟ୍ୟାକକେ ଆବାର ଭାବା ହୟ ଛୋଟ ଛୋଟ ଟୁକରୋଯ ଯାଦେର ନାମ ସେକ୍ଟର । ଛବିତେ ଦେଖୁନ ଆମରା ଏକଟା ସେକ୍ଟରକେ ଦେଖିଯେଛି । ସଚରାଚର ଏକ ସେକ୍ଟର ମାନେ ପାଂଚଶୀ ବାରୋ × (ପ୍ରତି ଟ୍ୟାକେ ସେକ୍ଟରର ସଂଖ୍ୟା) × (ପ୍ରତି ତଳେ ଟ୍ୟାକେର ସଂଖ୍ୟା) × (ତଳେର ସଂଖ୍ୟା) = (ପାଂଚଶୀ ବାରୋ) × (ପ୍ରତି ଟ୍ୟାକେ ସେକ୍ଟରର ସଂଖ୍ୟା) × (ପ୍ରତି ତଳେ ଟ୍ୟାକେର ସଂଖ୍ୟା) × (ପ୍ଲ୍ୟାଟାରେ ସଂଖ୍ୟା × ଦୁଇ) । ସଚରାଚର ଆମରା ଡିକ୍ଷ ନିଯେ କଥା ବଲି ଯଥନ, ଏହି ସିଲିନ୍ଡର ଆର ସେକ୍ଟରର ନିରିଖେଇ ବଲି । ତଳ, ଟ୍ୟାକ ଏହିସବ ରୋଜକାର କଥାଯ ଆସେନା ।

ଛୟ ନସ୍ବର ଦିନେ ଯାଦେର ନିଯେ ଆମରା ଅନେକ କଥା ବଲେଛି ତାଦେର ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ଆକାର ବୁଝାତେ ଗିଯେ, ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷର ପାର୍ଟିଶନଗୁଲୋକେ ଆବାର ଭାଗ କରା ହୟ ଏହି ସିଲିନ୍ଡରେ ସୀମାନା ବରାବର । ପ୍ରଥମ ଦିକେ, ଇନ୍‌ସ୍ଟଲେଶନେର ସମୟ, ଅନେକକେଇ ଦେଖେଛି ଚଟେ ଯେତେ, କେନ ଆମି ଠିକ ଯେ ସାଇଜେର ପାର୍ଟିଶନ ହବେନା ? ଯେଟା ହୁଚେ ସେଟା ଦେଓୟା ଫିଗାରଟାର ଖୁବ କାହାକାହି, କିନ୍ତୁ ହୁବୁ ସେହିଟା ହବେନା କେନ ? ହୟନା ଠିକ ଏହି ଜନ୍ୟେ । ଆମି ଯତ ମେଗାବାଇଟେର ପାର୍ଟିଶନ ଚାଇଛି, ଠିକ ସେଟା କରତେ ଗେଲେ ହୟତ ଏକଟା ସିଲିନ୍ଡରକେ ଭେବେ ଫେଲତେ ହୁଚେ । ଏକଟା ସିଲିନ୍ଡରେ ଠିକ ଯତଟା ତଥ୍ୟ ଆସତେ ପାରେ, ହିଶେବ କରେ ବାର କରେ ନିନ, ଏବାର ତାର କୋନୋ ସଠିକ ମାଲିଟପଲ ବା ଗୁଣିତକେ ଦିନ ଆପନାର କାଞ୍ଚାର ପାର୍ଟିଶନେର ଆକାର, ଦେଖିବେ ଏକଦମ ଖାପେ ଖାପେ ସେଟାଇ କରଛେ । ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରତିଟି ପାର୍ଟିଶନ ଶୁରୁ ହବେ ହୁବୁ ଏକଟା ସିଲିନ୍ଡର, ଆବାର ଶେଷ ହବେ ହୁବୁ ଏକଟା ସିଲିନ୍ଡର । ପାର୍ଟିଶନଟାର ଭିତରକାର ଆର ବାଇରେକାର ପରିଧି, ଛବିଟାର ସଙ୍ଗେ ମିଲିଯେ ବୋକାର ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଏକଟା ନିର୍ଦିଷ୍ଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଲିନ୍ଡରର ବୃତ୍ତେ, ଗୋଟାଟା ନିଯେ, ଆବାର ଶେଷ ହବେ ଆର ଏକଟା ନିର୍ଦିଷ୍ଟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସିଲିନ୍ଡରର ବୃତ୍ତେ, ଗୋଟାଟାକେ ନିଯେ ।

କିନ୍ତୁ ଏଥାନେ ମୁଦୁ ଘାପନା ଆଛେ ଏକଟା, ପାର୍ଟିଶନେର ସିଲିନ୍ଡରଗୁଲୋର ମାପଜୋକ ରାଖାର ଜନ୍ୟେ ଯେ ପାର୍ଟିଶନ ଟେବିଲ, ତାତେ ଜାଯଗା ଥାକେ ମାତ୍ର ବଲ ଲିଖେ ରାଖାର ଜନ୍ୟେ ଜାଯଗା ଥାକେ ମାତ୍ର ଦଶ ବିଟ । ଦଶ ବିଟ ଜାଯଗା ମାନେ କଟଟା ତଥ୍ୟ ରାଖା ଯାଯ, ହିଶେବ କରେ ବଲୁନ ତୋ ? ଯଦି ନା-ପାରେନ, ତୋ ମନେ କରେ ବଲୁନ, ଶୁଣ୍ୟ ନସ୍ବର ଦିନେ ଗାଣିତିକ ତଥ୍ୟର ମାପଜୋକରେ ସୂତ୍ରେ ଆମରା ଆଲୋଚନା କରେଛି, ନା-ପାରଲେ ଦେଖେ ନିନ, ମୋଟ ତଥ୍ୟ ରାଖାର ସୀମା ୧୦୨୪ । ମାନେ ୧୦୨୪-ଟା ଅବି ଆଲାଦା ଆଲାଦା ସଭାବନାକେ ହାଜିର କରା ଯାଯ । ତାଇ, ଏକଟା ପାର୍ଟିଶନେର ଓ ସିଲିନ୍ଡର ସଂଖ୍ୟାର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ସୀମା ଓହେ ୧୦୨୪ । ଏହି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ହୁଯେଛେ ଏଲବିଏ (LBA — Logical/Large/Linear-Block-Addressing/Array) ଏସେ । ସେଥାନେ ଏହି ଭୌତ ସିଲିନ୍ଡରର ଧାରଣାଟକେ ବଦଳେ ନେଓୟା ହୟ ଏକଟା ଯୁକ୍ତନିର୍ମିତ ବା ଲଜିକାଲ ଛକେ । ଏକଟା ଏକମାତ୍ରିକ ଖଜୁରେଖ ବଲକେ ସାରି ବଲେ ଭାବା ହୟ ଗୋଟା ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷଟାକେ । ଠିକ ଏକଟା ସରଲରେଖା ଯେମନ ପରପର ବିନ୍ଦୁ ଆସତେ ଥାକେ, ଗତିଟା ଘଟତେ ପାରେ କେବଳ ଏକଟା ମାତ୍ରାତେଇ, ରେଖା ବରାବର, ସେରକମ ଗୋଟା ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷର ଭୌତ ଧାରଣକ୍ଷମତାଟକେ ଭେବେ ନେଓୟା ହୟ ପରପର ବଲକେ ଏକଟା ସାରି ହିଶେବେ, ଡିକ୍ଷେର ଭୌତ ଜ୍ୟାମିତିତେ ଆର ଯାଓୟାଇ ହୟନା । ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷର ଧାରଣକେ ଭାବାର ଏକକି ହୟେ ଗେଛେ ସିଲିନ୍ଡର, ତାଇ ଏଲବିଏ ଛକେ ସାଜିଯେ ନେଓୟା ବ୍ଲକଟେବିଲ୍ ଓ ସିଲିନ୍ଡର ଦିଯେଇ ଦେଖୋ, କିନ୍ତୁ, ଏହି ଏଲବିଏ ଆକାରେ ଛକେ

ফেলা একটা হার্ডডিস্কের একটা সিলিভারের শুরু বা শেষের সঙ্গে আদত ভোত হার্ডডিস্কের একটা ভোত সিলিভারের শুরু বা শেষের কোনো সম্পর্কই নেই। বায়োস রম চিপে যে আদেশগুলো ভরা থাকে, যার কথা আমরা আলোচনা করেছি এক আর দুই নম্বর দিনে, সেই আদেশগুলোর মধ্যে একটা বিশেষ আদেশস্তর বাড়িয়ে নেওয়া হয়, যার নাম ‘INT13H’, যাতে সরাসরি বায়োস হার্ডডিস্কটাকে আর ভোত ডিস্ক হিশেবে না-ভেবে, একটা যৌনিক ছকে আবদ্ধ ব্লকের সারি হিশেবে নিতে পারে। এতে হার্ডডিস্কের একটা ভোত পার্টিশনের ১০২৪ সিলিভারের সীমা, এবং স্মৃতি ধরে রাখার ৫২৮ মেগাবাইটের সীমা অতিক্রম করতে পারা যায়।

#### ১০.২।। পার্টিশন — প্রাথমিক ধারণা

আমরা জানি, একটা হার্ডডিস্ককে ফর্মাট করা মানে কী — তাকে কাঁচা ভোত চৌম্বক পদার্থের একটা সমাহার থেকে ফাইল তথা ডি঱েক্টরিসিস্টেম বানানোর মত জায়গায় নিয়ে আসা। যেকোনো অপারেটিং সিস্টেমের মত গু-লিনাক্স সিস্টেমেও একটা হার্ডডিস্ক ব্যবহার করার আগে তাকে ব্যবহারযোগ্যতায় আনতে হয়, মানে ফর্মাটিং করতে হয়। এই ফর্মাটিং করেই অপারেটিং সিস্টেম কাঁচা হার্ডডিস্কটাকে নিজের তথ্য রাখার এবং পড়ার উপযোগী করে তোলে, কোনো ট্র্যাকে ত্রুটি থাকলে সেটাকে চিহ্নিত করে, যাতে পরবর্তী সময়ে তথ্য লেখার বা পড়ার সময়ে তাদের বাদ দিয়ে রাখা যায়। এর প্রাথমিকতম ফর্মাটিং-টা করা অবস্থাতেই আইডিই বা স্কাসি হার্ডডিস্কগুলো আমাদের কাছে আসে। আমরা ফর্মাটিং বলতে সচরাচর যে ক্রিয়াটা করি তার মানে মূলত ফাইলসিস্টেম বানানো। এর প্রথম স্টেপ হল পার্টিশন বানানো বা গোটা হার্ডডিস্কটাকে ছেট ছেট টুকরোয় ভাগ করা। পার্টিশনটা তৈরি হয়ে যাওয়ার পর থেকে সেটাকে অন্য পার্টিশনগুলো থেকে স্বতন্ত্র এবং স্বাধীনভাবে ব্যবহার করা যাবে, যেন সেটা নিজেই আলাদা একটা হার্ডডিস্ক। ছন্দন দিনের ৬ নম্বর সেকশনের ওই টেবিলটা মনে করুন, যেখানে একই সঙ্গে একই হার্ডডিস্ক ‘/dev/hda’-তে দুটো পার্টিশন ‘/dev/hda1’ আর ‘/dev/hda5’, সেখানে ফাইলসিস্টেম উইন্ডোজ ফ্যাটথার্টিচু আর ‘/dev/hda6’ হল তিনি নম্বর পার্টিশন যেখানে ফাইলসিস্টেম রাইজারএফএস। এবং ভাবুন, দুটো আলাদা অপারেটিং সিস্টেম এদের ডি঱েক্টরি এবং ফাইলকাঠামো তৈরি করেছে, প্রথম দুটোর বেলায় উইন্ডোজ আর তৃতীয়টার বেলায় স্ল্যাকওয়ার। এবং যখন কোনো একটা অপারেটিং সিস্টেমে বুট করা হয় তখন উইন্ডোজ তার বুট করার ফাইলগুলোকে তুলে নেয় ‘/dev/hda1’ থেকে আর স্ল্যাকওয়ার তুলে নেয় ‘/dev/hda6’ থেকে। এখানে পরপর তিনটে আলাদা আলাদা স্টেপ খেয়াল করুন। স্টেপ এক, যখন কাঁচা ডিস্ক থেকে তাকে ফাইল সিস্টেম বানানোর জায়গায় আনা হচ্ছে, পার্টিশন বানানো হচ্ছে, সেটা গোটা হার্ডডিস্ককে ব্যবহার করেও করা যেতে পারে, আবার তার একটা অংশকেও করা যেতে পারে, এই উদাহরণের মত। স্টেপ দুই, যেখানে, একটা বিশেষ অপারেটিং সিস্টেম সেই পার্টিশনে নিজের ফাইলসিস্টেম গড়ে তুলছে, এই ফাইলসিস্টেম মানে তার নিজের ডি঱েক্টরি হায়েরার্কি এবং সেখানে ফাইলগুলোকে, এবং ফাইল রাখার বন্দেবস্তুটাকে। এই কাজটা করা যেতে পারে নানা ধরনের ফাইলসিস্টেম ব্যবহার করে, মানে, ফাইল লেখার এবং রাখার স্বতন্ত্র প্রক্রিয়ায়, যেমন, রাইজারএফএস, এক্সএফএস, ইঞ্জাটিথি, উইন্ডোজ-ফ্যাটথার্টিচু, ডস-ফ্যাটসিস্ক্রিপ্টিন, ইত্যাদি। স্টেপ তিনি, এক বা একাধিক পার্টিশনকে মিলিয়ে তৈরি হচ্ছে এক একটা আলাদা আলাদা অপারেটিং সিস্টেমের এক একটা আলাদা আলাদা ইউনিফায়েড ফাইল সিস্টেম। এতে কখনো, কোনো একটা ঐক্যবদ্ধ সিস্টেমের ক্রমানুসারী বা হায়েরার্কিকাল ফাইলব্যবস্থায় সবগুলো হার্ডডিস্কের সবগুলো পার্টিশনকেই নিয়ে আসা হতে পারে, যেমন আমার মেশিনের সুজে। আবার তা নাও হতে পারে, যেমন, স্ল্যাকওয়ারে, সুজের মূল পার্টিশনটাকে মাউন্ট করা হয়না, সুজে পার্টিশনটায় ফাইল বানানোর ব্যবস্থার নাম এক্সএফএস, যা কাজে লাগাতে গেলে অন্য একটা ড্রাইভার কারনেলে রাখার দরকার পড়ে, স্ল্যাকওয়ারে তা চাইলে করা যায়, আমি ইচ্ছে করেই করিনি, একবার দেখবার জন্যে কয়েকদিনের জন্যে করেছিলাম। কিন্তু এনভিডিয়া, যা আমার মাদারবোর্ড, ইন্টিগ্রেটেড ভিডিও কার্ড সাউন্ড কার্ড সহ, ‘A7N266VM’, তার ড্রাইভারে কিপিংৎ বেদনা আছে, ঠিক ভাবে কারনেলে কম্পাইল হতে চায়না, অনেক অ্যাডজাস্ট করতে হয়, সুজে যেটা নিজেই করে দেয় — স্ল্যাকওয়ার একবার ব্যবহার করে দেখুন, ভাবি মজা, প্রতিটি কনফিগারেশন আর অ্যাডজাস্টমেন্ট একদম নিজে হাতে ফাইল লিখে লিখে করতে হয়। আবার উইন্ডোজ যে ফাইলসিস্টেম দেখতে পায়, এবং ব্যবহার করে শুধু ফ্যাটথার্টিচু পার্টিশনদুটো, অন্য কোনো লিনাক্স পার্টিশন উইন্ডোজ ফাইলসিস্টেমে দেকেনো। একটা ইউনিফায়েড ফাইলসিস্টেমের সমগ্রে কোন কোন পার্টিশন কী ভাবে চুকবে, আমরা একটু বলেছি তাই নিয়ে, পরে মাউন্টের প্রসঙ্গে আসবে — এটা নির্ভর

করে আমার ইচ্ছে এবং আমার অপারেটিং সিস্টেমের কারনেলের উপর, এইমাত্রই তো দেখলেন ম্যাকওয়ারের কারনেলের প্রসঙ্গে।

পার্টিশন কী বারবার তার উদাহরণ দেখেছি আমরা, এবার এর সংজ্ঞটা নিয়ে একটু ভাবা যাক। একটা ভৌত হার্ডডিস্ককে যখন আমরা একাধিক লজিকাল টুকরোয় ভেঙে নিচ্ছি, তার এক একটাকে ডাকছি পার্টিশন বলে। লজিকাল বলতে যৌক্তিক এই অর্থে যে অপারেটিং সিস্টেমের একটা আস্ত অটুট হার্ডডিস্কের সঙ্গে কাজ করার যে যুক্তি বা লজিক সেটা এবার চালু থাকবে ওই পার্টিশনগুলোর উপরেও। মানে তাদের ভৌত একটাকে নিয়েই তারা এখন যৌক্তিকভাবে অনেক হার্ডডিস্ক হয়ে উঠবে। একটা পার্টিশন তৈরি হয় কন্টিগ্যুস রাকদের নিয়ে। ব্যাক মানে যে একক দিয়ে একটা হার্ডডিস্কের তথ্য রাখার সামর্থ্যকে মাপছি আমরা, সেই গোড়া থেকেই। এই রাকগুলোকে হতে হবে কন্টিগ্যুস বা একত্রে সম্বন্ধ, মানে একই জায়গায়। একটা হার্ডডিস্কের এখানে কিছু ব্যাক, ওখানে কিছু ব্যাক, তাদের নিয়ে পার্টিশন তৈরি করা যায়না। এই একত্রে সম্বন্ধ রাকগুলোকে মিলিয়ে তৈরি পার্টিশনটাকে অপারেটিং সিস্টেম একটা স্বতন্ত্র হার্ডডিস্ক হিশেবে গণ্য করে। হার্ডডিস্কের কোন অংশকে নিয়ে, কোন কোন ব্যাক নিয়ে, একটা পার্টিশন তৈরি হচ্ছে, তার খুঁটিনাটিগুলো লেখা থাকে পার্টিশন টেবিলে।

আমরা একাধিক পার্টিশন করি, করতে হয় আমাদের, এর একটা বড় কারণ হল তথ্যের নিরাপত্তা, আগেই তো বলেছি, উইন্ডোজে থাকাকালীন, যখন ভাইরাসের ভয়ে কুঁকড়ে থাকতে হত সবসময়, কোনো বন্ধু কোনো মেল অ্যাটাচমেন্ট পাঠালেও খোলার আগে দিন দশেক ফেলে রাখতাম, যদি কোনো মতুন ভাইরাস থাকে, তাহলে তার ভাইরাস নিখিক আপডেট বেরিয়ে যাওয়ার সময়টা দিতে, সবচেয়ে বেশি ভাইরাস তো আসে ওই অ্যাটাচমেন্টগুলো থেকেই, আরো যদি এমএসওয়ার্ড ফাইল অ্যাটাচমেন্ট হয়, তার মধ্যেকার মাইক্রোগুলোয় — ওইসময় তো বলেছি, একটা বাড়তি পার্টিশন রাখতেই হত, একটার অত্যাবশ্যক তথ্য অন্যটায় চালান করে দাও, তারপর গোটা ড্রাইভটা ফরম্যাট করে ফেলো। শুধু এই ভাইরাসভীতি নয়, ধরুন অন্য কোনো কেলোও যদি ঘটে একটা পার্টিশনে, হঠাতে করে রাশিরাশি ব্যাড সেক্টর এসে সব যেঁটে গেল, তখন অন্য পার্টিশনটায় রাখা ফাইলগুলো বেঁচে যাবে। সেইজন্যে রেগুলার মূল কাজের পার্টিশনটার জরুরি ফাইলগুলোর ব্যাকআপ নিতে হয় অন্য আর একটা পার্টিশনে। আমার দুটো হার্ডডিস্কেরই জরুরি ফাইলগুলো একটা হার্ডডিস্কের থেকে অন্যটার কোনো পার্টিশনে ব্যাকআপ করার জন্যে একটা শেল-স্ক্রিপ্ট বানিয়ে রেখেছি, এক দিন দু দিন অন্তর অন্তর সেটা চালিয়ে দিয়ে চলে যাই, শেষ লাইন ‘poweroff’, ও নিজেই কাজ শেষ হলে মেশিন অফ করে দেয়।

পার্টিশন বাড়ানোর আর একটা কারণ হার্ডডিস্কের জায়গা আরো ভালো করে ব্যবহার করতে পারা। এটা খুব দরকার পড়ে যাদের অনেক ছোট ছোট সাইজের ফাইল ব্যবহার করতে হয়, যেমন বড় বড় নেটওয়ার্ক মেশিনগুলোয়, কোটি কোটি কুকি থাকে — বিভিন্ন ওয়েবসাইটের পরিচয়পত্র, সেইসব ফাইলগুলো খুব গুড়িগুড়ি সাইজের হয়। এবার তাদের জন্যে যদি ব্যাক সাইজ স্বাভাবিক চার কিলোবাইটের মাপেই রাখা হয় তাহলে প্রতিটা ওই জীবানু সাইজের ফাইলের জন্যেই নষ্ট হতে থাকে চার কিলোবাইট করে জায়গা, কারণ, একটা ব্যাকে একটার বেশি ফাইল রাখেনা সিস্টেম। এই জন্যে ওই ছোট ছোট ফাইল ব্যবহারের বিশেষ পার্টিশন বানানো যায় যাদের ব্যাক সাইজ স্বাভাবিকের চেয়ে অনেক কম।

অনেকসময় পার্টিশন বানাতে হয় খুব বেশি কমপ্ল্যান বা হরলিকস খাওয়া ব্যবহারকারীদের শায়েস্তা রাখার জন্যেও। ধরুন হার্ডডিস্কের পাঁচ গিগাবাইট ভূমি আছে সেই পার্টিশনে যেখানে আমার সিস্টেমের ‘/home’ ডিরেক্টরি। আগেই তো বলেছি, ঁ-লিনাস্সে আলাদা আলাদা ডিবেক্টরি আলাদা আলাদা পার্টিশনে মাউন্ট করার ব্যবস্থা করা যায়। আগেই দেখিয়েছি, ‘/home’ ডিরেক্টরির মধ্যে চারটে সাবডিরেক্টরি আছে, ‘/home/atithi’, ‘/home/dd’, ‘/home/manu’, আর ‘/home/piu’। এবার ধরুন ‘piu’ নামের ওই ইউজার ও ভুলভাল সব ফাইল এনে এনে, গানের কিস্বা সিনেমার বা অক্ষের গাবদা গাবদা সব ডায়াগ্রাম, ভরেই চলেছে নিজের হোম মানে ‘/home/piu’ ডিরেক্টরিতে। ফাইলগুলো ভুলভাল, বুবাতেই পারছে, ইউজার ‘dd’ আনলে যা হতনা। এবার, ‘/home/piu’ বেড়েই চলেছে। বাড়তে বাড়তে এমন একটা সময় চলে এল যে অন্য ইউজারদের আর সাধারণ ফাইলগুলো লেখার জায়গাটুকুও রইলনা। এধরনের বেআকেলে ব্যবহার সামলানোর একটা সহজ উপায় হল ‘/home/piu’ ডিরেক্টরির জন্যে একটা আলাদা পার্টিশন করে দেওয়া, ধরুন পাঁচ গিগাবাইটের চার ভাগের এক ভাগ মানে সোয়া এক জিবি সাইজের। এবং পষ্ট বলে দেওয়া, নে,

এবার কী করবি কর, তোর জায়গা মোট এত, যা রাখতে পারিস রাখ। এখনো করিনি এটা, আমার মত উদার লোক আর হয়না বলে।

একথানা আসমুদ্রাহিমাচল পার্টিশনের জায়গায় বাংলা বিহার উড়িষ্যা টাইপের ছোট ছোট পার্টিশনে ফাইল অনেক কম টুকরো হয়, যাকে বলে ফ্রাগমেন্টেশন। ফ্রাগমেন্টেশন বাড়লে ডিস্ক থেকে ফাইল পড়ার বা ডিস্কে ফাইল লেখার সময় বেড়ে যায়, মানে সিস্টেম শ্লথ হয়ে পড়ে। এই সমস্যাটা অবশ্য ফ্যাটথার্টিউতে যে ধরনের, গু-লিনাস্সের ফাইলসিস্টেমগুলোয়, রাইজার বা এক্স বা ইএক্সট্রিথি, আদৌ সেটা নয়, পরে দেখবেন। আর, একাধিক পার্টিশনের একটা জরুরত তো আগেই বলেছি, একাধিক অপারেটিং সিস্টেম রাখা। আমার সুজে স্ল্যাকওয়ার আর উইন্ডোজ এই তিনটে অপারেটিং সিস্টেমের জন্যে অন্তত তিনি পিস পার্টিশন তো লাগবেই।

পার্টিশন এরকম বাড়িয়েই তোলা যায়, শুধু মাথায় রাখতে হয়, পার্টিশন বানানোর সময় একটার জন্যে ঘোষিত ভূমি যেন অন্যটার মধ্যে না ঢুকে যায়, পার্টিশন বানানো বদলানো বা নাড়াচাড়ার জন্যে যে সফটওয়ার প্যাকেজগুলো থাকে, যেমন ‘fdisk’, ‘cfdisk’, ‘parted’ ইত্যাদি, সেগুলোয় এটা হওয়ার কথাও নয়, তবে একাধিক সফটওয়ার দিয়ে আলাদা আলাদা সময়ে পার্টিশনগুলোর আকারারাকৃতি বদলালে কখনো কখনো সমস্যা আসতে দেখেছি। এগুলো সবই ক্ষি সফটওয়ার, ‘parted’ তো আবার পিছনে ‘fdisk’-কেই ব্যবহার করে, এনকার্সেস ব্যবহার করে ছবিতে দেখায় কনসোলেই। আমার দু একবার সমস্যা হয়েছে বাণিজ্যিক সফটওয়ার পার্টিশন-ম্যাজিক আর ‘fdisk’-এর মধ্যে। তবে ‘sfdisk’ সত্যিই খুব জাঁদরেল, একটু বেশি ক্রিপ্টিক বা সাক্ষেত্কৃত যদিও, একটু বেশি ভালো করে ম্যানপেজ পড়ে নিতে হয়। আর অনেক ডিস্ট্রিবিউশনের ভিতরে নিজেদের অনেক প্যাকেজ দেওয়া থাকে যা দিয়ে পার্টিশনগুলোর যেটাই ব্যবহার করুন আগে বার তিনেক গোটা ম্যানপেজ পড়ে নেবেন, নয়তো ফেঁটে ফেলাটা অবশ্যস্তবী, আর পাকস্ট্রীলৈ র টাইটানিয়াম না-থাকলে ম্যানপেজ এক বাবে হজম করা যায়না, এবং তথ্য হিশেবে বলে রাখি, একমাত্র আইনস্টাইন ছাড়া আর কারুর ভিসেরায়, এখনো, টাইটেনিয়াম পাওয়া যায়নি।

আমরা ম্যান আর ইনফো নিয়ে কথা বলেছি আগে। এখন আর একটু এগোনোর সময় এসেছে — এবার সিস্টেম হাউটু পড়ার সময় এসেছে, যে ডিস্ট্রিবিউশন আপনি ব্যবহার করছেন তাতে হাউটু-গুলো কোথায় আছে দেখে নিন। খোঁজার একটা সহজ ক্ষমতা আছে ‘whereis’, এছাড়া ‘find’ তো আছেই। ‘find’ ব্যবহারের অপশনগুলো আগে শিখে নিন ম্যানপেজ পড়ে। যেমন, যদি আপনি ক্ষমতা দেন, ‘find / -name howto’ — এর মানে গোটা ‘/’ ডিরেক্টরির সমস্ত সাবডিরেক্টরি বেয়ে সার্চ করবে, কোথায় কোন ফাইল বা ডিরেক্টরির নামে ‘howto’ শব্দটা আছে। এখানে আপনি রেগুলার এক্সপ্রেশনও দিতে পারেন। ধরুন ‘\*howto\*’ ইত্যাদি। এই ‘find’ ক্ষমতাটা কাজ করে বাস্তব ডিরেক্টরিতে নেমে নেমে বাস্তব ফাইলগুলোকে খুঁজে খুঁজে, তাই সময় একটু বেশি লাগে। ‘find’-এর চেয়ে অনেক দ্রুত কাজ করে ‘locate’। ‘locate’ বাস্তব ফাইল বা ডিরেক্টরিগুলো খোঁজে না, খোঁজে একটা ডেটাবেস। সেই ডেটাবেসটা আগে বানিয়ে নিতে হয় ‘updatedb’ ক্ষমতা দিয়ে। এই ক্ষমতাটা দিতে গেলে রুট হয়ে নিতে হয়। আপনি যদি অন্য কোনো ইউজার হয়ে ঢুকে থাকেন তাহলে ‘su’ ক্ষমতা দিন। তখন ও রুট পাসওয়ার্ড চাইবে, পাসওয়ার্ড দিয়ে দেওয়ার পর ‘updatedb’ ক্ষমতাটা কাজ করবে। ডেটাবেসটা তৈরি হতে কিন্তু বেশ একটু সময় লাগে। যদি অন্য কাজের তাড়া থাকে তাহলে কাজটা করুন ব্যাকগ্রাউন্ডে। ‘updatedb &’ দিলে ও কাজটাকে পিছনে গোপনে গোপনে করতেই থাকবে, আপনাকে ডিস্টাৰ্ব করবে না। ‘Ctrl-F1’ থেকে ‘Ctrl-F6’ টিপে অন্য কোনো ভৌতিক টার্মিনাল বা ‘tty’-তে গিয়েও কাজটা করতে পারেন, ভৌতিক বা ভার্চুয়াল টার্মিনালের কথা মনে আছে? আর এই ডেটাবেস আপডেট করার কাজটা বেশ রসদকাঙ্গী, সিপিইউ-র উপর চাপ ফেলে, তাই ব্যাকগ্রাউন্ডে হওয়ার সময় অন্য কাজকে ডিস্টাৰ্ব করতে পারে। যদি চান যে এই কাজটা ব্যাকগ্রাউন্ডে চলুক এবং আপনার অন্য কাজের সঙ্গে খুব ভালোমানুষের মত নাইসলি ব্যবহার করুক, তাদের কাজকে শ্লথ না-করে, না আটকে-রেখে, তাহলে ক্ষমতা দিন ‘nice -19 updatedb &’। এবার, ডেটাবেস তো তৈরি হয়ে গেল, হাউটু খুঁজবেন কী করে? ক্ষমতা দিন ‘locate howto’। সাবধান, আবার সেই রাশি রাশি লাইন হড়ে হড়ে করে নেমে যাচ্ছে পলক ব্যাপকতে। তার জন্যে কী করার আগেই তো বলেছি, এক হল লেস দিয়ে একটু একটু করে পড়া, বা রিডাইবেস্ট করে একটা ফাইল বানানো, সেটাকে পড়া, খুঁজে দেখা। খোঁজার ক্ষমতা ‘grep’ মনে আছে তো? এবার এই গোটা প্যারাগ্রাফে নতুন নতুন যে

ଜିନିଯ ଏଲୋ, ଚାରଟେ ଏସେହେ, ଏଦେର ଆପନି ମ୍ୟାନ ବା ଇନଫୋ ଦିଯେ ଜେନେ ନିନ । ଶୁଧୁ ଓହଁ ‘&’ ବ୍ୟାପାରଟା ପାବେନ ବ୍ୟାଶେ, ବା ବ୍ୟାଶ-ଫ୍ରିପିଟିଂ ନିଯେ ହାଉଟୁଟେ, ଯେ ହାଉଟୁ ଖୋଜାର ଜନ୍ୟେ ଆମରା ଡେଟାବେସ ଆପଡେଟ କରଲାମ । କୋଣୋ କୋଣୋ ଡିସ୍ଟ୍ରିବିଉଶନେ ସମ୍ମତ ଲିନାକ୍ସ ହାଉଟୁ ଏକସାଥେ, ଯା ଟୋଟାଲ-ହାଉଟୁ ନାମେ ପରିଚିତ, ସେଟା ଦେଓୟା ଥାକେ, ସେମନ ସୁଜେ ବା ମ୍ୟାନଙ୍ଗ୍ରେକ । ସୁଜେତେ ଏର ପାଥଟା ହଳ ‘/usr/share/doc/howto/en/html/’ । ମ୍ୟାନଙ୍ଗ୍ରେକେ ଯଦୂର ମନେ ହଛେ ହାଉଟୁର ବାନାନଟା କ୍ୟାପିଟାଲ କେସେ । କୋଣୋ କୋଣୋଟାଯ ପ୍ୟାକେଜ ଭିନ୍ନିକ ହାଉଟୁ ଦେଓୟା ଥାକେ, ମୋଟଟା ଥାକେନା, ସେହିରକମ ଅବଶ୍ୟ ଆପନି ଏଟା ନାମିଯେ ନିନ ‘www.tldp.org’ ବା ‘www.linuxdocs.org’ ବା ଏଫଟିପି କରେ ନାମିଯେ ନିନ, ‘anonymous’ ହୟେ, ‘ftp://www.ibiblio.org/pub/Linux/docs/HOWTO’ ଥେକେ । ‘tar.bz2’ କରା ଯେ ଫାଇଲଟା ସେଟା ସବଚେଯେ ସାଇଜେ ଛୋଟ ହୁଏ । ଆମରା ଯାରା ଡାଯାଲଆପ କାନେକଶନେ କାଜ କରି ତାଦେର ପକ୍ଷେ ସବଚେଯେ ଭାଲୋ । ଫାଇଲନାମେର ଏକ୍ସଟେଣ୍ଶନ ‘tar.bz2’ ମାନେ କୋକଡାନୋ ସିନ୍ଦୁକ, ଏର ଥେକେ ଭେତ୍ରେ ମୂଳ ଫାଇଲଗୁଲୋ ବାର କରାର କମାନ୍ ହଳ ‘tar xvjf’, ତବେ ତାର ଆଗେ ଏକଟୁ . . . ଖେଜୁରଗାଛେ . . . ଗେଯେ ନେଓୟା ଭାଲୋ । ଏହି ହାଉଟୁର ମୋଟ ଭାଣ୍ଡରଟା ରୋଜଇ ବାଡ଼ଛେ ଏବଂ ବଦଳାଛେ, ଆମାର କାହେ ଶେଷ ଯେଟା ନାମାନୋ ଆହେ ତାତେ ଚାରଶୋ ଉନ୍ସତ୍ତରଟା ହାଉଟୁ ଆହେ । ପିଡ଼ିଏଫ ବା ଡକୁମେନ୍ଟ ଫାଇଲେ ବଦଳେ ନିଲେ ଯାର ବୈଶିରଭାଗେରଇ ଆକାର ‘A4’ ପଥଞ୍ଚ ପାତାରେ ବେଶି । ଆପନି ବୁବାତେ ପାରହେବ, ସିସ୍ଟେମ କତ ଦୂର ଅନ୍ତି ତାର ସକଳ ନିଯେ ବସେ ଆହେ ସର୍ବତ୍ୟାଗେର ଆଶାଯ — ଆପନାକେ ଦିଯେ ଉଜାଡ଼ ହବେ ବଲେ । ଭେବେ ନିନ ତାକେ ଭିତ୍ତାରି ବାନାନୋର ମତ ଆପନି ଯଥେଷ୍ଟ ଗୋରୀ ତୋ ? ଏହି ହାଉଟୁତେଇ ଆପନି ପେଯେ ଯାବେନ, ଏହିମାତ୍ର ଯେ ‘tar’ ଆର ‘bzip2’-ର କଥା ବଲାମ, ବା ଯେ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଆମାଦେର ଆସା ଏହି ହାଉଟୁ-ର କଥାଯ — ମାନେ ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷେର ପାର୍ଟିଶନ ନିଯେ ନାଡ଼ାଚାଡ଼ା, ଆପନି ଏହି ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷ ଆର ପାର୍ଟିଶନ ନିଯେଇ ପାବେନ ଚୋଦିଥାନା ହାଉଟୁ । ଏର ପରେଓ ଆପନାର ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷ ଏବଂ କାରନେଲେର ସମ୍ପର୍କେର ଡିଟେଇଲସ ଯଦି ଜାନତେ ଚାନ ତାହଲେ ଏକଟା ଭାରି ଭାଲ ଉଠ୍ସ ହଳ ଆପନାର ସିସ୍ଟେମେର ଭିତରେଇ ଥାକା ‘/usr/src/linux/Documentation/’ । ଏର ମଧ୍ୟେ ଦେଖୁନ, ଆଇଡିଇ ଏବଂ କ୍ଷାସି ସମ୍ପର୍କେ ଦୁଟୋ ଆଲାଦା ଡକୁମେନ୍ଟ ଦେଓୟା ଆହେ । ଆର ସାମଗ୍ରିକ ଭାବେ ଡିଭାଇସ ନିଯେଓ ଆହେ । ଏବାର ଫେରତ ଯାଓୟା ଯାକ ପାର୍ଟିଶନେର କଥାଯ ।

### ୧୦.୩ ।। ପାର୍ଟିଶନେର ରକମଫେର

ଆଗେଇ ବଲେଛି ଆମରା ଏକଟା ପାର୍ଟିଶନେ କେବଳ ଏକରକମେର ଫାଇଲବ୍ୟବଶ୍ଵା ଥାକତେ ପାରେ । ସେହି ଫାଇଲ ଲେଖା ପଡ଼ା ଓ ରାଖାର ସିସ୍ଟେମ ଇଏସ୍‌ଟ୍ରିଟିଥି ହୋକ, ରାଇଜାରେଫ୍‌ଏଫ୍‌ୱେସ୍ ହୋକ, ଏକ୍‌ଏଫ୍‌ୱେସ୍ ହୋକ, ବା ସୋଯାପ ପାର୍ଟିଶନେର ନିଜସ୍ବ ସୋଯାପ ଫାଇଲ ବ୍ୟବଶ୍ଵା ହୋକ । ବା ଶୁ-ଲିନାକ୍ସ-ଏର ବାଇରେ ଯେବେ ଫାଇଲ ବ୍ୟବଶ୍ଵାର ପାର୍ଟିଶନକେ ମାଉନ୍ଟ କରେ ନେଓୟା ଯାଯ କୋଣୋ ଡିରେକ୍ଟୋରିଟେ, ସେହି ମାଇକ୍ରୋସଫ୍ଟେର ଫ୍ୟାଟ୍‌ଥାର୍ଟିଟୁ ବା ଏନ୍‌ଟିଏଫ୍‌ୱେସ ବା ସାନ ମାଇକ୍ରୋସିସ୍ଟେମେର ଇଉଏଫ୍‌ୱେସ ହୋକ, ବା ଏରକମ ଆର କିଛୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧରନେର ପାର୍ଟିଶନେର ନିଜେର ଏକଟା କୋଡ ଥାକେ । ସେମନ ଇଏକ୍‌ଟିଟୁ ପାର୍ଟିଶନେର କୋଡ ‘0x83’, ସୋଯାପ ପାର୍ଟିଶନେର କୋଡ ‘0x82’, ଇତ୍ୟାଦି । କୋଣ ପାର୍ଟିଶନେର କୀ କୋଡ ଏଟା ଜାନାର ସହଜ ଉପାୟ ହଳ ‘fdisk’-ଏ ଢୁକେ ‘1’ ମାରା ମାନେ ପାର୍ଟିଶନ କୋଡେର ଲିସ୍ଟ ଦେଖାତେ ବଲା ।

ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷକେ କଟା ପାର୍ଟିଶନେ ଭାଙ୍ଗ ଯାବେ, ଇନ୍ଟେଲ ବା ଇନ୍ଟେଲ ଧାଁଚେ ନିର୍ମିତ ମେଶିନେର ବେଳାୟ, ଏର ଏକଟା ସୀମା ଗୋଡ଼ା ଥେକେଇ ଛିଲ, ମୂଳ ପାର୍ଟିଶନ ଟେବିଲଟା ଲେଖା ହତ ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷକେ ବୁଟ ସେଞ୍ଚରେ ଏବଂ ତାତେ ଜାଯାଗା ଛିଲ ମାତ୍ର ଚାରଟେ ପାର୍ଟିଶନେର ନାମ ଲେଖାର । ଏହି ଧରନେର ପ୍ରାଥମିକ ପାର୍ଟିଶନକେ ବଲେ ପ୍ରାଇମାରି ପାର୍ଟିଶନ । ଏଦେର ସଂଖ୍ୟା ହତେ ପାରେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଚାର । କିନ୍ତୁ ସ୍ଵାଭାବିକଭାବେଇ ଏହି କଟା ପାର୍ଟିଶନେ କୁଳୋନୋ ସମ୍ଭବ ନା-ହଲେ ତଥନ ପାର୍ଟିଶନ ବାଡାବ କୀ କରେ ? ତାର ଜନ୍ୟେ ଏଲ ଲଜିକାଲ ବା ଯୌନ୍ତିକ ପାର୍ଟିଶନ । ଯେଥାନେ ଏକଟା ଓହି ଚାରଟେ ପ୍ରାଥମିକ ଭୌତ ପ୍ରାଇମାରି ପାର୍ଟିଶନେର କୋଣୋ ଏକଟାକେ ଆବାର ଭେତ୍ରେ ଫେଲା ହଚେ କତକଣ୍ଠଲୋ ଛୋଟତର ପାର୍ଟିଶନେ । ତାଦେର ଆମରା ଡାକଛି ଲଜିକାଲ ପାର୍ଟିଶନ ବଲେ । ଏତେ କରେ ଓହି ଚାର ପାର୍ଟିଶନେର ସୀମାଟାକେ ଭାଙ୍ଗ ଗେଲ । ଯେ ପ୍ରାଇମାରି ପାର୍ଟିଶନେର ମଧ୍ୟେ ଏବାର ଆମି ଛାନା ପାର୍ଟିଶନଗୁଲୋକେ ଗଜାଛି, ତାକେ ଏଥନ ଡାକବ ଏକ୍‌ଟେନ୍ଡେଡ ବା ପରିବର୍କିତ ପାର୍ଟିଶନ ବଲେ । ଏର ଆଲାଦା କରେ କୋଣୋ ଫାଇଲାଓ, ଏହି ଏକ୍‌ଟେନ୍ଡେଡ ପାର୍ଟିଶନ ଧରେ ରାଖେ ଏର ଭିତରେର ଲଜିକାଲ ପାର୍ଟିଶନଗୁଲୋକେ । ଏହି ଧରନେର ପାର୍ଟିଶନେର କୋଡ ହଳ ‘0x05’ । ଏଥାନେ ଲଜିକାଲ ପାର୍ଟିଶନ ଆର ପ୍ରାଇମାରି ପାର୍ଟିଶନେର ଆର ଏକଟା ତଫାତ ବଲେ ରାଖା ଭାଲ । ମୂଳ ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷ କୋଣୋ ଏକଟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପରିମାଣ ଭୂମିକେ ଆମି ଚାଇଲେ ଛେଡେଓ ରାଖିତେ ପାରି, କୋଣୋ ପାର୍ଟିଶନ ନା ବାନିଯେ, ପରେ ବାନାବ ପ୍ରୋଜେକ୍ଟମତ । ତାହି ପ୍ରାଇମାରି ପାର୍ଟିଶନଗୁଲୋକେ ଯେ କନ୍ଟିଗ୍ୟାସ ବା ପରପର ସଂଲଗ୍ନ ହତେଇ ହବେ ଏମନ କୋଣୋ ବାଧ୍ୟତା ନେଇ । କିନ୍ତୁ ଏକଟା ଏକ୍‌ଟେନ୍ଡେଡ ପାର୍ଟିଶନେର ମଧ୍ୟେ ଲଜିକାଲ ପାର୍ଟିଶନଗୁଲୋକେ ଠିକ ପରପର ବା କନ୍ଟିଗ୍ୟାସ ହତେଇ ହବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ଲଜିକାଲ ପାର୍ଟିଶନେର ମଧ୍ୟେଇ ପରବତୀ ଲଜିକାଲ ପାର୍ଟିଶନେର ଏକଟା ପରେନ୍ଟାର ବା ଚିହ୍ନକ ଥାକେ । ଏହି କରେ

পরপর অনন্ত সংখ্যক লজিকাল পার্টিশন থাকতে পারে। কিন্তু গু-লিনাঙ্গের নিজস্ব কিছু নিয়ে আছে এখানে, একটা স্কাসি হার্ডডিস্কে গু-লিনাঙ্গে মোট পার্টিশন থাকতে পারে পনেরোটা অব্দি, আর আইডিই হার্ডডিস্কে থাকতে পারে তেব্যটি অব্দি।

প্রাথমিক ফাইলসিস্টেম পার্টিশনগুলো ছাড়া অন্য যে পার্টিশন থাকে সেটা হল সোয়াপ পার্টিশন, সোয়াপ ফাইল লেখার জন্যেই তুলে রাখা জমিজিরেত, এক কথায় সোয়াপস্পেস বা পরিবর্ত্তুমি। এক আর দুই নম্বর দিনের আলোচনাগুলো মনে করুন — কম্পিউটারে যখনি আমি কোনো প্রোগ্রাম চালাচ্ছি, একটা প্রসেস চালু হচ্ছে, আর এই প্রসেসের জন্যে কম্পিউটারের সিপিইউ ধার্য করে দিচ্ছে র্যাম ব্লকের একটা নম্বর, ঠিক যেভাবে আমরা দেখিয়েছি দুই নম্বর দিনে, যে ব্লক গুলোকে ডাকা হয় পেজ বা স্মৃতির পাতা বলে, আগেই বলেছি। এই পাতায় যে কোডটা তুলে ফেলা হয়, সেটা খুব আশু ভবিষ্যতেই কাজে লাগবে সিপিইউ-র। সিপিইউ-র ভিতরকার রেজিস্টারগুলোকে কাজে লাগিয়ে সিপিইউ সেখানে বারবার পড়বে আর লিখবে, এক নম্বর দিনের আলোচনায় দেখিয়েছি আমরা। এই কোডগুলোকে ডাকা হয় ‘ওয়ার্কিং সেট’ নামে, সত্যিই তো ওগুলো ভারি কাজের জিনিস। গু-লিনাঙ্গ ধরে নেয় যে সদ্য কাজে লাগানো জিনিসগুলো আবার শিল্পির কাজে লাগবে, তাই তাদের র্যাম মেমরির কোড-পেজে তুলে ফেলে। কিন্তু যদি একইসঙ্গে অনেকগুলো প্রসেস চলতে থাকে — মাণ্টপ্লেক্সিং-এর কথা মনে আছে? অনেকগুলো প্রসেস একত্রে চলাকালীন কারনেল চেষ্টা করে র্যামকে যথাসাধ্য মুক্ত করে তুলতে, যাতে পরপর একের পর এক কাজকে সে র্যামে নিয়ে আসতে পারে। এই র্যামের ভার লাঘব করার জন্যেই থাকে সোয়াপ ফাইল, আগেই বলেছি। কাজের দিক থেকে বলতে গেলে, র্যামকে আসলে বাড়িয়ে তোলে সোয়াপ স্পেস বা পরিবর্ত্ত ভূমি, র্যামের পরিবর্তে এই ভূমিতেই অস্থায়ী ভাবে লেখা হয় র্যামের ওই কোডপেজগুলো। যদিও এখানে সবচেয়ে বড় গাঁড়াকলটা হল আইও, ইনপুট/আউটপুট। এই ‘আইও’ লিখতে গেলেই আমার মনে হয় আমাদের জিএলটির সেই সভ্যের কথা যে মুহূর্মুহূ ‘আইও আইও’ করে, কিন্তু এই লেখাটার সঙ্গে তার বিন্দুমাত্র সম্পর্কও নেই, কারণ বাংলাই জানেনা, দাঁড়ান, ওর পুরো নামটা এখানে লিখে দি, যাতে পড়তে গিয়ে আপনাকে অন্তত একবার ‘আইও’ বলে উঠতেই হয় — পোনথিরানাভকারাসু বিশালাক্ষ্মি মুরগেশন, আমরা ডাকি আরাসু বলে। যাইহোক এই ইনপুট আউটপুটের শাখাতাই এই র্যামপেজ সোয়াপফাইলে বারংবার প্রয়োজনমত লিখে ফেলার এবং পরে যখনই কাজ পড়বে পড়ে ফেলার ব্যাপারে একমাত্র বাধা। র্যামে কোনো কিছু লেখা যে অবিশ্বাস্য দ্রুততায় করতে পারে সিপিইউ সেটা কখনোই হার্ডডিস্কে সোয়াপ ফাইলের বেলায় সম্ভব নয়, তাই সোয়াপ ফাইল র্যামকে বাড়িয়ে তোলে বটে, কিন্তু র্যামের তুলনায় বড় বেশি ধীরে কাজ করে। অনেক প্রসেসের ভিতর অনেক ভাগে ভাগ হতে হতে মেমরি যখন লম্ফর টিমটিমে হলুদ আগুনের মত কোনোক্রমে মরে না গিয়ে বেঁচে থাকার মত পরিমাণের হয়ে পড়ে, তখন কারনেলকে বাধ্য হয়ে একটা প্রসেসের কাজের জিনিস মানে ওয়ার্কিং সেটের কোড-পাতাগুলো সরিয়ে ফেলতে হয়, আর একটা প্রসেসের ওয়ার্কিং সেট মেমরি পাতায় তোলার আগে। সরিয়ে নিয়ে রাখে ওই সোয়াপ ফাইলে। একে বলে থ্যাশিং, মানে এক অর্থে কেলিয়ে বার করে দেওয়া। কিন্তু আগেই তো বলেছি বারবার, সিপিইউ আর র্যামের হটলাইন বেয়ে তথ্য যে স্পিডে লেখা-পড়া হয়, তার ধারেকাছেও আসেনা সোয়াপফাইলের হার্ডডিস্কের আইও। তাই, যতই সোয়াপফাইল র্যামকে বাড়িয়ে তুলুক, পর্যাপ্ত র্যাম ইজ পর্যাপ্ত র্যাম, তার জয়গা কদাচ সোয়াপ ফাইল নিতে পারেনা। গু-লিনাঙ্গে সচরাচর র্যাম আর সোয়াপ ফাইল যোগ করে ভারচুয়াল বা ভৌতিক মেমরির আকার ধরা হয়। তার মানে ধরুন যদি দুশোচাকান্ন মেগাবাইট র্যাম হয়, আর পাঁচশো চালিশ মেগাবাইট সোয়াপস্পেস রাখা হয়, তাহলে ভৌতিক স্মৃতির আকার দাঁড়াচ্ছে সাতশো ছিয়ানবাই এমবি। সচরাচর ধরে নেওয়া হয় যে র্যাম যা হবে তার দ্বিগুণ হওয়া উচিত সোয়াপ স্পেস। র্যাম খুব বেশি বা খুব কম হলে এই হিশেবটা নাটকীয়ভাবে বদলে যায়। তবে এই হিশেবটারও আভ্যন্তরীন যুক্তি কী আমি জানিনা, তবে চলে কথাটা, এবং আমিও মোটামুটি মেনে চলি।

এবার প্রশ্ন ওঠে ঠিক কী কী রকমের কটা পার্টিশন আমার লাগবে। আমরা আগেই যা বলেছি, মাস্টার বুট রেকর্ড বা এমবিআরটা লেখা থাকে হার্ডডিস্কের একদম প্রথমতম ভূমিটায়। এই মাস্টার বুট রেকর্ডকে লজিকাল পার্টিশনে লেখা যায়না, তাই যদি আমরা ওই হার্ডডিস্ক থেকে একটাও অপারেটিং সিস্টেম বুট করতে চাই, তাহলে অন্তত একটা প্রাইমারি পার্টিশন লাগবেই। ওই হার্ডডিস্ক থেকে বুট করতে চাইলে শুধু একটা প্রাইমারি পার্টিশন থাকতে হবে তাই নয়, আরো থাকতে হবে একটা বা একাধিক সোয়াপ পার্টিশন। এবং এর সঙ্গে ইচ্ছে হলে প্রয়োজন হলে লজিকাল

ପାର୍ଟିଶନ ଥାକତେଇ ପାରେ, ଏର କୋନୋ ଶର୍ତ୍ତ ନେଇ । ଆର, ସେଇ ଡ୍ରାଇଭ ଥେକେ ଯଦି ବୁଟ କରା ନା ହୟ ତାହଙ୍କେ ସେଟୋ ଗୋଟାଟା ଏକଟା ପାର୍ଟିଶନ ନା ଏକାଧିକ ପାର୍ଟିଶନ, ପାର୍ଟିଶନଟା ପ୍ରାଇମାରି ନା ଲଜିକାଲ ନା ସୋଯାପ ତାର କୋନୋଟାରଇ କୋନୋ ଶର୍ତ୍ତ ନେଇ । ଏର ପରେଓ କିଛୁ କଥା ଆଛେ ଯେଣୁଳୋ ସେଇ ଅର୍ଥେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ନା ହଲେଓ ମେନେ ଚଲାଟାଇ ପ୍ରଥା । ସେମନ ଧରନ ଆପନାର '/boot' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆ ଯେ ପାର୍ଟିଶନେ ମାଉନ୍ଟ ହୟ, ମାନେ ଆପନାର ବୁଟ ପାର୍ଟିଶନ, ସେଥାନ ଥେକେ ସିସ୍ଟେମ ବୁଟ କରାର ସମୟ ତାର କାରନେଲ ଏବଂ କାରନେଲ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ଫାଇଲ ପତ୍ରର ପଡ଼େ, ସେଇ ପାର୍ଟିଶନଟାଓ ପ୍ରାଇମାରି ପାର୍ଟିଶନ କରାଟାଇ ପ୍ରଥା, ଏତେ କୋନୋ ମେଜର ଘାପଳା ଘଟିଲେ ପରିସ୍ଥିତିଟା ସାମଲାନୋ ସହଜ ହୟ । ଆମି ନିଜେଓ ଏଟା ସବଜାୟଗାୟ ମାନିନି, ଅନ୍ତର ଶଖାନେକ ଜାୟଗାୟ, ନିଜେରଟା ଛାଡ଼ାଓ ଇନ୍‌ସଟଲେଶନ କରେଛି ତୋ ବଟେଇ, ଏଦେର ଅନେକଗୁଲୋତେଇ ଅନେକ ବିଚିତ୍ର କନଫିଗ୍ରେଶନ ବହସମଯ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଭାବେ, କରତେ ହେଯେଛେ, ସେମବ ବଲଲେ ବିଶ୍ଵଦ୍ୱାତାବାଦୀ ଲିନାକ୍ରୀରା ବାଡ଼ି ଏସେ ଆମାଯ କେଲିଯେ ଯାବେ । ତାରା ତୋ ପ୍ରାୟ ସବସମଯାଇ ବଲେ ଏହି ପାର୍ଟିଶନଟାକେ ଇଞ୍ଜିଟ୍ରୁ ପାର୍ଟିଶନ କରତେ, କିନ୍ତୁ ଆମାର ନିଜେର ସିସ୍ଟେମେ ତୋ ଗୋଡ଼ା ଥେକେଇ, ସେଥାନ ମ୍ୟାନଡ୍ରୋକ କରତାମ, ଏଥିନ ସୁଜେତେଓ, ବୁଟ ପାର୍ଟିଶନଟା ସବସମଯେଇ ଏକ୍‌ଏଫ୍‌ସ୍, ଯା ସବଚେଯେ ବିପଞ୍ଜନକ ବଲେ ପରିଚିତ । ଏଥିନୋ କୋନୋ ମେଜର କେଳୋ ଘଟେନି । ତବେ, ଯାରା ବହସ୍‌ବହାରକାରୀର ମେଇନ୍‌ଫ୍ରେମ ସିସ୍ଟେମ ଚାଲାଯା, ବହସ ଧରନେର ଜଟିଲତା, ତାଦେର ତୋ ମାଇନ୍‌ର କେଳୋ ବଲେଇ କିଛୁ ନେଇ, କେଳୋ ମାନେଇ ମେଜର । ତାରା ଏସବ ଛାବଲାମି କରାର ସାହସ ପାଇନା । ଆମାର ଆର କୀ, ଅନ୍ୟ ହାର୍ଡିଙ୍କ୍ରେ ବ୍ୟାକାଟାପ ଆଛେ, ସେଠି ଗେହେ ତୋ ଭି ଆଚ୍ଛା, ରିଇନ୍‌ସ୍ଟଲ କରେ ନାଓ କାକା । ଆର ଗୋଟା '/home' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆଇ ଟାର-ବିଜେଡ୍‌ଟୁ କରା ଥାକେ । ଜାସ୍ଟ ଆନ୍‌ଟାର କରୋ, ଏବଂ ଫେର ହସ୍ତ ଆଗେର ମତ । ତାରପରେ ଆର ଏକଟା ପ୍ରଥା ଆଛେ, ସେଟୋ ଲିଲୋର । ଅନ୍ୟ କୋନୋ ବୁଟଲୋଡାର ଯଦି କେଉଁ ବ୍ୟବହାର କରେ, ଯେମନ ଗ୍ରାବ, ବା କୋନୋ ଥାର୍ଡ ପାର୍ଟି ପ୍ଲାକେଜ, ତାହଙ୍କେ ସେଟୋ ପ୍ରୋଜେକ୍ ନାହିଁ । ଲିଲୋ ଦିଯେ ବୁଟ କରଲେ ବୁଟ ପାର୍ଟିଶନଟା ପ୍ରଥମ ୧୦୨୪ ସିଲିନ୍ଡରର ମଧ୍ୟେ ରାଖାଇ ପ୍ରଥା । ଅନେକସମଯାଇ ତା ହେଯନା, ଆଲତୋ ଏକଟୁ ବକେ ଦେଇ ସିସ୍ଟେମ, କୋନୋ ଗନ୍ତଗୋଲ ଘଟିତେ ତୋ ଦେଖିନି ତେମନ । ଭାଲୋ ନା, ଏସବ ଭାଲୋ ନା, ବଲେଛେ ଶାକ୍‌ମୂନି, ଚଲୋ ଭାଲୋ ହେଇ, ଜମକାଲୋ ହେଇ, ବଡ଼ଦାର ବାତେଲା ଶୁଣି ।

ଏବାର ଦେଖୁନ ତୋ, ଆମାର ମେଶିନେର ହାର୍ଡିଙ୍କ୍ରେ ପାର୍ଟିଶନଗୁଲୋର ଖୁଟିନାଟି, ଯେଟା ପାଓଯା ଯାଏ, 'fdisk -l' କରେ, ଯେ ତାଲିକାଟାକେ ବେଶ ଅନେକଟା ଛାଟିକାଟ କରେ ଛଯ ନସ୍ବର ଦିନେର ଛଯ ନସ୍ବର ସେକଶନେ ଦିଯେଛିଲାମ, ଏଥିନ ସେଟୋ ପୁରୋଟା ପଡ଼େ ବୋକାର ମତ ଆଲୋଚନା ଆମାଦେର ହେଯେଛେ, ଦେଖୁନ ତୋ ଆପନି ବୁଝାତେ ପାରେନ କିନା । ଓଇଥାନେ ଦେଓଯା ତାଲିକାଟାଯ ଆମି ସରାସରି ଏକ୍‌ଟେନ୍‌ଡେଡ ପାର୍ଟିଶନେର ଲାଇନ୍‌ଦ୍ରୋଟୋ ଡିକ୍ରିପ୍ୟୁସନ କରିବାକୁ ଉପରେ ଦିଯେଛିଲାମ, ଆର ଡିକ୍ସ, ସିଲିନ୍ଡର, ବୁଟ ଆର ଟ୍ୟାକେର ଖୁଟିନାଟିଗୁଲୋ ଦିଇନି । ଶୁରୁର ସିଲିନ୍ଡର ନସ୍ବର, ଶେଷେର ସିଲିନ୍ଡର ନସ୍ବର ଦିଇନି, ବୁଝାକେର ସଂଖ୍ୟା ଦିଇନି । ଏବଂ ବୋକାର ସୁବିଧେର ଜନ୍ୟେ ଜୁଡ଼େ ଦିଯେଛିଲାମ ମାଉନ୍ଟପରେଟିଗୁଲୋ । ଦେଖୁନ ତୋ ଏବାର ଗୋଟାଟା ବୁଝାତେ ପାରେନ କିନା? ଏକଟୁ ଆଧିକ୍ରମିତ ଏକଟୁ ଖେଜୁରଗାଛେ ଚଢ଼ିତେ ପାରେନ ।

```
Disk /dev/hda: 40.0 GB, 40060403712 bytes
255 heads, 63 sectors/track, 4870 cylinders
Units = cylinders of 16065 * 512 = 8225280 bytes
```

Device	Boot	Start	End	Blocks	Id	System
/dev/hda1	*	1	1020	8193118+	b	Win95 FAT32
/dev/hda2		1021	4870	30925125	f	Win95 Ext'd (LBA)
/dev/hda5		1021	2448	11470378+	b	Win95 FAT32
/dev/hda6		2449	4870	19454652	83	Linux

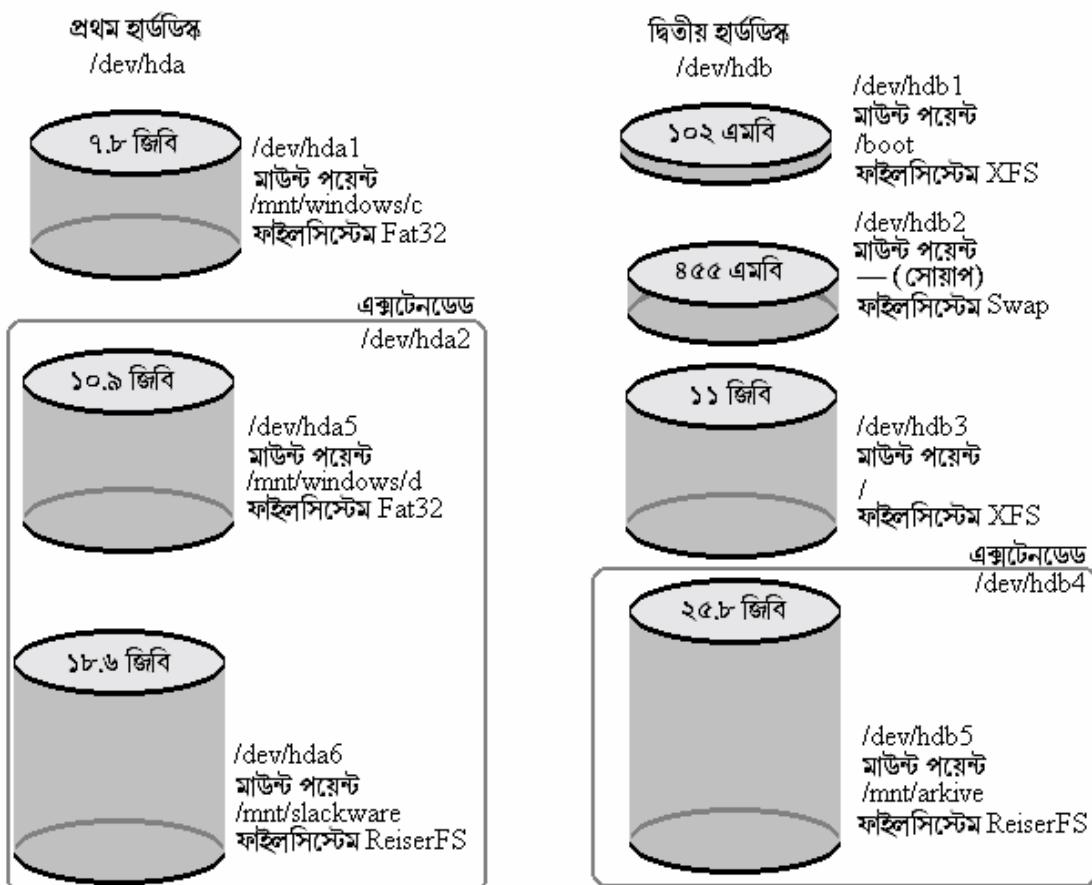
```
Disk /dev/hdb: 40.0 GB, 40060403712 bytes
255 heads, 63 sectors/track, 4870 cylinders
Units = cylinders of 16065 * 512 = 8225280 bytes
```

Device	Boot	Start	End	Blocks	Id	System
/dev/hdb1	*	1	13	104391	83	Linux
/dev/hdb2		14	71	465885	82	Linux swap
/dev/hdb3		72	1508	11542702+	83	Linux
/dev/hdb4		1509	4870	27005265	5	Extended
/dev/hdb5		1509	4870	27005170	83	Linux

ଏই ଗୋଟା ତାଲିକାଟାକେ ମିଲିଯେ ପଡ଼ୁନ, ଆଗେର ଦିନେର ମାନେ ଛ ନସ୍ବର ଦିନେର ଛ ନସ୍ବର ସେକଶନେ ଦେଓୟା ପାର୍ଟିଶନେର ତାଲିକାଟାର ସଙ୍ଗେ । ଦେଖୁନ ତୋ ଦୁଟୋ ଟେବିଲକେ ମେଲାତେ ପାରଛେ କିନା ? ଶୁଧୁ ଏକଟା ଜିନିଯ ବଲୁନ ତୋ, ଛ ନସ୍ବର ଦିନେର ଛ ନସ୍ବର ସେକଶନେର ଓହ ତାଲିକାଯ, '/dev/hda1'-ଏର ପରେଇ କେନ 'dev/had5', ଆର '/dev/hdb3'-ଏର ପରେଇ କେନ '/dev/hdb5', ସେଟା କି ଆପନି ବୁଝାତେ ପେରେହେ ? ନା-ପେରେ ଥାକଣେ ଆଗେର ସେକଶନଟା ଆରୋ ଏକବାର ପଡ଼ୁନ । ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଟା ପ୍ରଥମ ପ୍ରଥମ ଫୁ-ଲିନାକ୍ସ ଆସା ଅନେକେଇ କରେ ।

#### ଦୁଟୋ ହାର୍ଡିଙ୍କେର ପାର୍ଟିଶନ ଏବଂ ତାଦେର ସାଇଜ

ସୁଜେ ସିସ୍ଟେମେ ତାଦେର ମାଉନ୍ଟ ପାରେନ୍ଟ — ଛ ନସ୍ବର ଦିନେର ଛ ନସ୍ବର ସେକଶନେର ତାଲିକାର ସଙ୍ଗେ ମେଲାନ

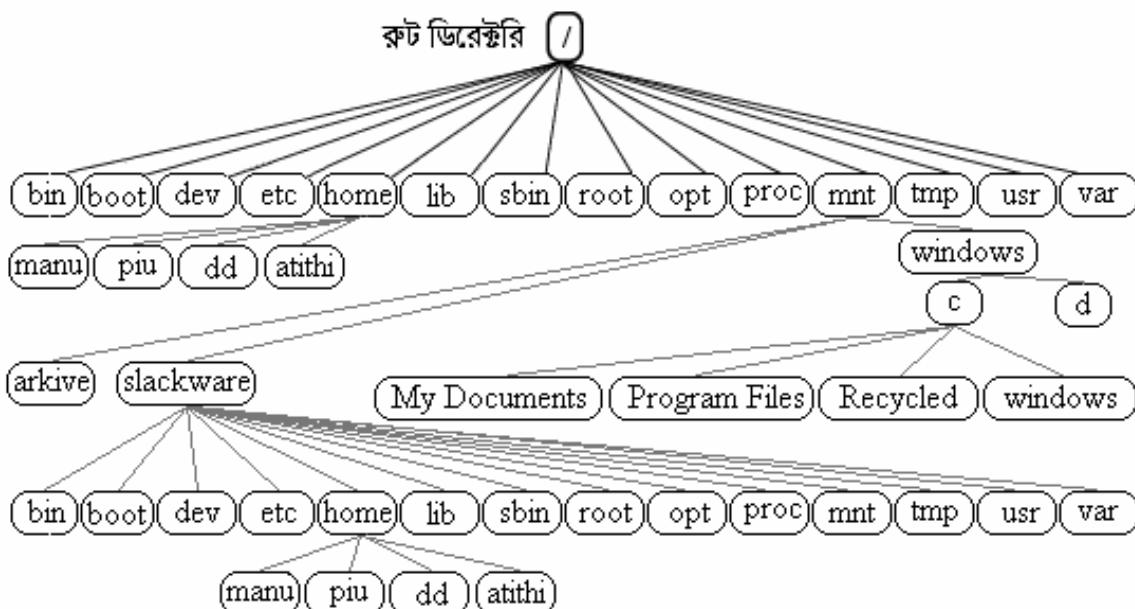


ଏବାର ଆମାର ହାର୍ଡିଙ୍କେର ପାର୍ଟିଶନଗୁଲୋର ଏକଟା ଛକ ଛବିତେ ଦିଇ, ଦେଖୁନ ତାତେ ଆପନାର ବୁଝାତେ ଏକଟୁ ସୁବିଧେ ହୁଯିବା କିମ୍ବା । ଏକଟୁ ଆଗେର ତାଲିକାଟା ଆର ଆଗେର ଦିନେର ତାଲିକାଟାକେ ମିଲିଯେ ଛବିଟା ଦେଖୁନ । ଛବିତେ କିନ୍ତୁ ଆମରା ପରିମାପ୍ୟୋଗ୍ୟତା ବା କ୍ଷେଳ ରାଖିନି, ନିଜେ ଏଁକେ ଦେଖାନ ତୋ ଏକହି ସାଥେ ପାଶାପାଶି ଏକଟା 102 ଏମବି ଆର ଏକଟା 25.8 ଜିବି ପାର୍ଟିଶନ, ମାନେ ଏକଟା ଅନ୍ୟଟାର ୨୫୯ ଗୁଣ ?

#### ୧୧। ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ

ପାର୍ଟିଶନ ତୋ ହଲ, ଏବାର ? ସେହି ପାର୍ଟିଶନଭୂମି ତୋ ଏଥିନ ଶୁନ୍ୟ । ଏବାର ସେଥାନେ ରାଜ୍ୟ ଜେଲା ମହକୁମା ପାଡ଼ା କାରୋମ କରତେ ହବେ, ଚୋର ଏବଂ ନେତା ବାନାତେ ହବେ, ମନ୍ତ୍ରାଳୟ ଏବଂ ପୁଲିଶ, କାର ଆଦେଶ କୋଥା ଥେକେ କୋଥାଯ ଯାଯ, କୋନ ରୁଟେ, ସେହି ଗତିପଥଗୁଲୋ ବାନାତେ ହବେ, ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ । ଆର ଏହି ଯେ କୋନୋ କିଛୁ ତାଦେର ଉପର କରେ ଦେଓୟାର ଜନ୍ୟେ, ବାରବାର ଶୁନ୍ୟ କରେ ଭରେ ଦେଓୟାର ଜନ୍ୟେ, ନିର୍ବିକ ଜନଆଧିକେର ଭାର, ଶ୍ୟାଡୋ ଅଫ ଦି ସାଇଲେନ୍ଟ ମେଜରିଟିଜ, ସେହି ଆଡିକ୍ଷନ୍ମେମରି ବାଇଟକୁଳ ତୋ ଆଛେଇ, ଆସମୁଦ୍ରିମାଚଲ ଜନଗନମନ୍ତର ମତ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ପାର୍ଟିଶନେଇ ଏକଟା କରେ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ତୈରି କରତେ ହବେ । ଆମରା ଆଗେଇ ବଲେଛି ଏକଟା ଶୁଣିନାମ୍ବ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ମଧ୍ୟେ ଏକାଧିକ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ତୁକେ ଆସତେ ପାରେ, ଏସେ ଥାକେ । ଯାଦେର ପ୍ରତ୍ୟେକର ଆବାର ନିଜସ୍ତ କାଠାମୋ, ନିଜସ୍ତ ଶିକ୍ଷା, ନିଜସ୍ତ ଡାଲପାଲା ଥାକେ, ସବସମଯେ ଏଟା ଆଲାଦା କରେ ଖେଳାଲ ଥାକେଣା । କାରଣ, ତାଦେର ସବାଇକେ ମିଲିଯେ ଏକଟା ଐକ୍ୟବନ୍ଦ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ତୈରି କରା ହୁଏ, ତାର ଏକ ଏକଟା ଅଂଶେ ଏରା ବିରାଜ କରେ । ସେମନ, ଆମର ସିସ୍ଟେମେ '/mnt' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର କଥା ବଲେଛି, ମେଥାନେ '/mnt/arkive', '/mnt/slackware', '/mnt/windows' ଏହି ତିନଟେ ସାବଡ଼ିରେକ୍ଟ୍ରିଆର ଆଛେ । ଛନ୍ଦର ଦିନେର ଆମାଦେର ପୁରୋନୋ ପରିଚିତ ଛୁଟିକେଇ ଏକଟୁ ବଦଳାନୋ ଚେହାରାଯ ଆର ଏକବାର ଦେଖା ଯାକ, ଏବାର ଶୁଣୁ ଇଉଜାର 'dd'-ର ହୋମ ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର '/home/dd'-ର ଭିତରକାର ଡିଟେଲସଟା ହେଲେ ଦିଯେଛି, ଆର ତାର ଜୀବନଗାୟ '/mnt/slackware' ଏବଂ '/mnt/windows' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର ଡିଟେଲସଟା ଏକଟୁ ଏନ୍ତେ ଜାସ୍ଟ ଏକ ସେପ ନିଚେ ଅନ୍ତିମ ଅନ୍ତିମ ।



ମୂଳ ଐକ୍ୟବନ୍ଦ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର '/' ଏଥାନେ ସୁଜେର । ଏଥାନେ ଦେଖୁନ, '/mnt/slackware' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର ଭିତରେ ସାବଡ଼ିରେକ୍ଟ୍ରିଆର କାଠାମୋଟା ଥାଏ ମୂଳ '/' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର ଭିତରକାର କାଠାମୋର ସଙ୍ଗେ ଏକ । କିନ୍ତୁ ତଫାତ ଆହେ, ସୁଜେ ଆର ସ୍ଲ୍ୟାକଓୟାରେର, କିନ୍ତୁ ଜଟିଲତା ଏଡାତେ ଆମି ସେଟା ବାଦ ଦିଯେଛି । ସ୍ଲ୍ୟାକଓୟାରେର '/home' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର ଭିତର ଆବାର ସେହି ଏକଟି ଚାରଜନ ବ୍ୟବହାରକାରୀର ହୋମ ଡିରେକ୍ଟୋରି । ଛନ୍ଦର ଦିନେର ତାଲିକାଟା ଦେଖୁନ, ସୁଜେ ସିସ୍ଟେମେ '/mnt/slackware' ଡିରେକ୍ଟୋରିଟା ମାଟନ୍ତ ହୁଏ '/dev/hda6' ପାର୍ଟିଶନେ । ଏହି '/dev/hda6' ପାର୍ଟିଶନଟାଇ ଆବାର '/' ଡିରେକ୍ଟୋରି ହେଲେ ଓଠେ ସଖନ ସ୍ଲ୍ୟାକଓୟାର ସିସ୍ଟେମେ ବୁଟ କରା ହୁଏ, ଏହି ଗୋଟା ବ୍ୟାପାରଟା ଆପନି ଭାଲୋ କରେ ବୁଝାତେ ପାରବେନ ମାଟନ୍ତ ନିଯେ ଆମାଦେର ଆଲୋଚନାଟା ହେଲେ ଗେଲେଇ । ଏଥିନ ଏକଟୁ ଦେଖେ ରାଖୁନ । ଯାରା ଉଇନ୍ଡୋଜ ସିସ୍ଟେମେର ସଙ୍ଗେ ପରିଚିତ ତାରା ଏଥାନେ '/mnt/windows' ଡିରେକ୍ଟୋରିଆର ଭିତର ସାବଡ଼ିରେକ୍ଟ୍ରିଗୁଲୋକେଓ ଚିନିତେ ପାରବେନ । '/mnt/windows/c' ଡିରେକ୍ଟୋରିତେ ମାଟନ୍ତ ହୁଏ '/dev/hda1' ପାର୍ଟିଶନଟା, ଛନ୍ଦର ଦିନେର ତାଲିକାଟା ଥେକେ ମିଲିଯେ ନିନ । '/mnt/windows/d' ଡିରେକ୍ଟୋରିତେ ମାଟନ୍ତ ହୁଏ '/dev/hda5', ଆର '/mnt/arkive' ଡିରେକ୍ଟୋରିତେ ମାଟନ୍ତ ହୁଏ '/dev/hdb5' । ଏକଟୁ ବାଦେଇ ଆମରା ଏହି ମାଟନ୍ତ ପ୍ରସଙ୍ଗେ ଆସଛି ।

ଅର୍ଥାତ୍, ସୁଜେର ଗୋଟା ଶୁଣିନାମ୍ବ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ସଂଗଠନଟାର ଏକଟା ନିଜସ୍ତ ଚରିତ୍ର ଆହେ । ସେହି ଚରିତ୍ରା ଏବାର ଆମରା ବୋବାର ଚେଷ୍ଟା କରିବ, ଆମରା ଶୁଣୁ କରିବ କରିବ, ଆଗେଇ ବୋବାର ବଲେଛି, କିମ୍ପାଟାରେର ତଥ୍ୟକେ ବୋବାର ଏବଂ ନାଡ଼ାଚାଡ଼ାର ଏକଟା ଏକକ । ଏକଟା ବ୍ଲକ ମାନେ 1024 ବାଇଟ । ଏକବାର ହିଶେବ କରେ ନି ଏକଟୁ ଆଗେର ତାଲିକାର ଥେକେ, ଶୁଣୁ ଖେଳାଲ ରାଖବେନ ଯେ, ଏକ୍ୟଟେନ୍ଡେଡ ପାର୍ଟିଶନଟା ଏକ ବା ଏକାଧିକ ଲଜିକାଲ ପାର୍ଟିଶନେ ଭାଙ୍ଗ ହେଲେ, ଏକ୍ୟଟେନ୍ଡେଡ ପାର୍ଟିଶନେର ମାପଟା ଅନ୍ୟଗୁଲୋର ମଧ୍ୟେଇ ରହେଛେ, ମୋଟ ଯୋଗ କରେ ଦିଲେ, ଏକ୍ୟଟେନ୍ଡେଡ ପାର୍ଟିଶନେର ମାପଟା କିନ୍ତୁ ଦୁବାର କରେ ଚଲେ ଆମେ । ଆର ଇଉନିଟ ବଲେ ଯେଟା ଉପ୍ଲେଖ କରା ହେଲେଛେ ସେଟା ହଲ ଏକଟା ସିଲିନ୍ଡରେର ମୋଟ ବାଇଟ ଧାରଣ କରାର ସାମର୍ଥ୍ୟ । ଏହି ସାମର୍ଥ୍ୟଟା ଦିଯେ ମୋଟ ହାର୍ଡଡିକ୍ରେଇବି ବାଇଟସାଇଜକେ ଭାଗ କରେ ଦେଖୁନ, ପାବେନ ଚାର ହାଜାର ଆଟଶୋ ସନ୍ତର —

যেটা হল এই হার্ডডিস্কের সিলিন্ডারের সংখ্যা। হার্ডডিস্কের প্রতিটি পার্টিশনকেই দেখুন, একদিকে দেওয়া হয়েছে সিলিন্ডারের নিরিখে, কত নম্বর সিলিন্ডার থেকে শুরু, কত নম্বর সিলিন্ডারে শেষ। আর প্রতিটি পার্টিশনের তথ্য ধারণ করার সামর্থ্যটা দেওয়া আছে ব্লকের হিশেবে। এই ব্লকের ভিত্তিতেই তৈরি হয় গু-লিনাক্স ফাইল সিস্টেমের সংগঠন। এই ব্লককে আবার ভাগ করা হয় চারটে আলাদা আলাদা রকমে।

এক, বুট ব্লক। বুট ব্লক বলতে বোঝায় যেখানে একটা ছেট বুট প্রোগ্রাম থাকবে এবং পার্টিশন টেবিলটা লেখা থাকবে। দুই, সুপারব্লক। সুপারব্লকে থাকে ফাইলসিস্টেমটার বিষয়ে সামগ্রিক তথ্য। এখানে একটা ফাইল লেখার জন্যে ব্যবহার করা হতে পারে। আর রাখা হয় সেইসব ডেটা বা তথ্য ব্লকের তালিকা যারা ফাইল বানাতে পারে, তথ্য লিখতে পারে। তিনি, আইনোড ব্লক। আইনোড ব্লকের এলাকায় থাকে ফাইলসিস্টেমের প্রতিটি ফাইলের জন্যে একটা তালিকা বা টেবিল। সেখানে ফাইলের এবং ডিরেক্টরির প্রতিটি তথ্য লেখা থাকে, শুধু ফাইল বা ডিরেক্টরির নামটা বাদ দিয়ে। চার, ডেটা ব্লক। ডেটা বা তথ্য ব্লকে থাকে যাবতীয় ফাইল। সে ফাইল অপারেটিং সিস্টেমের বানানোই হোক, বা কোনো প্রোগ্রামের, বা কোনো ইউজারের। সে ফাইল রেগুলার ডেটা ফাইলই হোক, বা প্রোগ্রাম ফাইল। সমস্ত ধরনের ফাইলেরই বাসস্থান এই ডেটা ব্লক। এখানে উভিতে আমরা আইনোড-ব্লক আর ডেটা-ব্লককে

#### ফাইলসিস্টেমের সংগঠনে বিভিন্ন ধরনের ব্লক



ভেঙে দেখিয়েছি এটা বোঝাতে যে এরা অনিদিষ্ট দৈর্ঘ্যের হতে পারে, এবং স্বাভাবিকভাবেই আমরা আশা করতে পারি যে বুট-ব্লক বা সুপার-ব্লকের চেয়ে পরিমাণে এরা অনেক বেশি হবে।

#### ১১.১।। বুট-ব্লক এবং সুপার-ব্লক

একটা পার্টিশনের ফাইলসিস্টেমের একদম গোড়াতেই থাকে বুট-ব্লক। এর পরেই আসে সুপার-ব্লক। পাঁচ নম্বর দিনে বুট প্রসেসের আলোচনায়, এবং পরেও আমরা যে এমবিআর বা মাস্টার-বুট-রেকর্ডের কথা এনেছি, এই বুট-ব্লকই তার বাসস্থান। বুট ব্লকে লেখা থাকে একটা পার্টিশন টেবিল, এবং বুটিং প্রোগ্রামের হালহালিশ। সেই বিষয়গুলো তো মোটামুটি আমাদের পরিচিত, বুট ইনিট কারনেলের সূত্রে। ইচ্ছে হলো একবার পাঁচ নম্বর দিনের আলোচনাটা একটু উন্টে আসতে পারেন। একটা সিস্টেম যখন বুট করে, সিস্টেমের বায়োস রম চিপে লেখা আদেশ মোতাবেক বায়োস প্রথমেই জরিপ করে নেয় প্রথম হার্ডডিস্কের অবস্থাটা, এবং বুট-ব্লকে লেখা গোটাটা সিস্টেমের মেমরিতে তুলে নেয়। তারপর নিয়ন্ত্রণ ছেড়ে দেয় বুটস্ট্র্যাপিং প্রোগ্রামের হাতে, আমরা যেটা লিলো দিয়ে দেখিয়েছি, এছাড়া গ্রাব হয়, অন্য থার্ডপার্টি সফটওয়ারও হয়। লিলো বা অন্য সেই বুটস্ট্র্যাপিং প্রোগ্রাম এবার কারনেল লোড করা শুরু করে, মনে করার চেষ্টা করলে, ‘/boot’ ডিরেক্টরি থেকে ‘/boot/vmlinuz’। মনে করতে পারছে, যার কঠিন্যের শুনেছিলেন আপনি ক্যাট করে। কাজে যতই দড় হোক, গলা হিশেবে অত্যন্ত থার্ড ক্লাস, না-বলে উপায় নেই। একটা কথা — এই বুটলোডারটা থাকে কিন্তু রুট ফাইল সিস্টেমের গোড়ায়। অন্য ফাইলসিস্টেমগুলোর বেলায় এই বুট-ব্লকটা থাকে শূন্য। যেমন, আমাদের এই সিস্টেমে এমবিআর লেখা হয়েছে প্রথম হার্ডডিস্কের প্রথম পার্টিশনের গোড়ায়, আমরা এখন জানি, তার নাম, ‘/dev/hda1’, অন্য পার্টিশন গুলোর বুট-ব্লক আছে শূন্য। এই কথাটা আমরা পাঁচ নম্বর দিনের আলোচনায় বলে আসতে পারিনি। এর মধ্যেই আমরা একটা গু-লিনাক্স সিস্টেমকে অনেকটাই বুঝতে পারছি, দেখেছো?

বুট-ব্লকের পরে এবং আইনোড ব্লকের আগে, একটা পার্টিশনের একটা ফাইলসিস্টেমে আসে সুপারব্লক। গু-লিনাক্স অপারেটিং সিস্টেমের পার্টিশন পিছু হিশেব-নিকেশের খাতা বলতে পারেন। পার্টিশনটার তথ্যধারণের সামর্থ্য কতটা, তার কতটা ব্যবহৃত হয়েছে, কতটা জায়গা এখনো ব্যবহারযোগ্য আছে, কতগুলো আইনোড-ব্লক এবং ডেটা-ব্লক আছে যাতে এখনো ফাইল বানানো যায় — এই সমস্ত লিখে রাখার খাতা হল সুপারব্লক। এখানে যদি লেখায় ভুল হয় গোটা অপারেটিং সিস্টেমটাই ভুলভাল চলবে, মানে চলবেই না। যে যে বিষয়গুলো লিপিবদ্ধ থাকে সুপারব্লকে তার মধ্যে আছে — এক, এই পার্টিশনের ফাইলসিস্টেমের সাইজ। দুই, ফাইলসিস্টেমে মোট লজিকাল ব্লক কতটা আছে। এই লজিকাল ব্লকের ব্যাপারটা, আগেও এসেছে, আমরা এর পরেই আইনোড এবং ডেটা-ব্লকের আলোচনায় বুঝতে

ପାରବ । ତିନ, ଶେସ କବେ ଫାଇଲଟା ବଦଲାନୋ ବା ଆପଡେଟ କରା ହେଲେଛି । ଚାର, ଏହି ପାର୍ଟିଶନେ ମୋଟ କତଙ୍ଗଲୋ ଡେଟା-ରକ ଏଥିନୋ ଫଁକା ଆଛେ, ଏବଂ ଏଥୁନି ତଥ୍ୟ ଲେଖା ଯାଯ ଏମନ ଡେଟା-ରକରେ ଏକଟା ଆଂଶିକ ତାଲିକା । ପାଞ୍ଚ, ଏହି ପାର୍ଟିଶନେ ମୋଟ କତଙ୍ଗଲୋ ଆଇନୋଡ ଏଥିନୋ ଫଁକା ଆଛେ, ଏବଂ ଏଥୁନି ବ୍ୟବହାର କରା ଯାଯ ଏମନ ଆଇନୋଡ-ରକରେ ଏକଟା ଆଂଶିକ ତାଲିକା । ଛୟ, ଏହି ପାର୍ଟିଶନେର ଫାଇଲ ସିସ୍ଟେମଟା କୀ ଅବସ୍ଥା ଆଛେ ସେଇ ସଂକ୍ରାନ୍ତ ତଥ୍ୟ, ମାନେ ସବ ଠିକଠାକ ଆଛେ, ନା କିଛୁ ଜାଯଗା ସେଇ ଆଛେ ।

ଏକଟା ପାର୍ଟିଶନେର ଏକଟା ଫାଇଲସିସ୍ଟେମକେ ମୋଟ ଏକକବନ୍ଦ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀନ କରାର ସମୟ କାରନେଲ ଏହି ସୁପାରରକରେ ତଥ୍ୟଟାକେ ସିସ୍ଟେମେର ମେମରିତେ ତୁଲେ ନେଯ । ଏବଂ ସଥିନି କୋନୋ ନତୁନ ଆଇନୋଡ-ରକ ବ୍ୟବହାର କରା ହୟ, ବା କୋନୋ ବ୍ୟବହତ ଆଇନୋଡ ଫଁକା ହୟ, ସେଇ ଆଯବ୍ୟରେ ହିଶେବ୍ଟା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତୁଲେ ଦେଓୟା ହୟ ଏହି ମେମରିତେ ତୁଲେ ନେଓୟା ସୁପାରରକରେ ଅୟାକାଉନ୍ଟସ-ୱ । ଠିକ ଡେଟା-ରକରେ ବେଳାତେଓ ତାଇ । ନତୁନ କୋନୋ ଡେଟା-ରକ ଯେହି ଲେଖା ହୟ, ବା ପୁରୋନୋ କୋନୋ ଡେଟା-ରକ ଫଁକା ହୟ, ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେଟାକେଓ କାରନେଲ ଲିଖେ ଫେଲେ ମେମରିତେ ତୋଳା ସୁପାରରକରେ କପିତେ । ମାରୋ ମାରୋ, କିଛୁ ସମୟ ଅନ୍ତର ଅନ୍ତର, କାରନେଲ ତାର ମେମରିତେ ତୁଲେ ରାଖା ସୁପାରରକରେ ପ୍ରତିଲିପିଟାଯ ନତୁନ ନତୁନ ଯା ହିଶେବେ ଯୋଗ ହେଲେ ସେଟାକେ ଲିଖେ ଫେଲା ହୟ ପାର୍ଟିଶନେର ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ସୁପାରରକ । ଏର ନାମ ସିଂକ କରା (sync) ... ଖେଜୁରଗାହେ ... । ଠିକ ସିଂକ କରାର ଆଗେର ମୁହଁର୍ତ୍ତାଯ ଭାବୁନ, ମୂଳ ପାର୍ଟିଶନେର ସୁପାରରକଟା କିନ୍ତୁ ମେମରିତେ ସୁପାରରକରେ କପିର ଚେଯେ ପୁରୋନୋ । କିନ୍ତୁ ମେମରିର ସୁପାରରକଟା ସବସମ୍ଭାଵିତ ନତୁନ । ସିସ୍ଟେମେ ଶେସବାର ଏହି ସିଂକ କରାଟା ସଟେ ସଥିନ ଶାଟିଡାଉନ ସଟେ, ମେମରିର ଜ୍ୟାନ୍ତ ସୁପାରରକଟାକେ ପାର୍ଟିଶନେର ସୁପାରରକ ଲିଖେ କାରନେଲ ବୈରିଯେ ଆସେ । ଆପନାର ବାଡିର ଲୋକଙ୍କ ଶାନ୍ତି ପାଇଁ, ଯାକ, ଆଜକେର ମତ ମେଶିନ ଅଫ ହେଲେ । ସୁପାରରକେ ଯଦି କୋନୋ ଗୋଲଯୋଗ ଥାକେ, ସିସ୍ଟେମ ତାହଲେ ବୁଟ କରତେ ପାରେନା, ସେଇଜନ୍ୟେ ଶୁ-ଲିନାକ୍ସେ ଡିକ୍ଷେର ବିଭିନ୍ନ ଜାଯଗାଯ ଏକାଧିକ ସୁପାରରକ ଲେଖା ଥାକେ । ଯଦି ଏକଟା ସୁପାରରକ ସେଇ ପାଇଁ ଯାଇ, ସିସ୍ଟେମକେ ଆଦେଶ ଦେଓୟା ଯାଯ ଅନ୍ୟ ସୁପାରରକ ବ୍ୟବହାର କରାର । ଶୁ-ଲିନାକ୍ସେର ପୂର୍ବପୂର୍ବ ଇଉନିକ୍ସେ ଏହି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଛିଲନା ।

## ୧୧.୨ । ଆଇନୋଡ-ରକ

ସୁପାରରକରେ ପରେଇ ଆସେ ଆଇନୋଡ-ରକ । ଏକଟା ପାର୍ଟିଶନେର ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ପ୍ରତିଟି ଫାଇଲେର ଜନ୍ୟେ ଏକଟା କରେ ଆଇନୋଡ ରାଖା ଥାକେ ଏହି ଆଇନୋଡ-ରକ ଏଲାକାଯ । ଏହି ଆଇନୋଡ-ରକ ଏଲାକାଟା କୋନୋ ବ୍ୟବହାରକାରୀର ଢୋକାର ଜନ୍ୟେ ନୟ, ଶୁଧୁ କାରନେଲେର ଜନ୍ୟେ ସଂରକ୍ଷିତ । ଆଇନୋଡ-ରକ ଏଲାକାଯ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ଯାବତୀଯ ଫାଇଲେର ଆଇନୋଡଙ୍ଗଲୋ ଥାକେ ପରପର, ପରମ୍ପର-ସନ୍ତ୍ରିତ ବା କନ୍ଟିଗ୍ୟାସ ରକମେ । ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ଫାଇଲେର ଏହି ଆଇନୋଡେ ସେଇ ଫାଇଲ ସମ୍ପର୍କେ ଏହି ଚରାଚରେ ଯା ଯା ଜାନାର ଥାକତେ ପାରେ ତାର ମୋଟାମୁଟି ସବହି ଲେଖା ଥାକେ । ଶୁଧୁ ଏକଟା ଜିନିଯିହି ଥାକେନା ଏହି ଆଇନୋଡେ, ସେଟା ହଳ ଫାଇଲେର ନାମ । ଆର, ବ୍ୟବହାରକାରୀରେ ପ୍ରତି ଶୁ-ଲିନାକ୍ସେର ଅପରିସୀମ ଯତ୍ନ ଥେକେ ଆରୋ ଦୁ-ଏକଟା ଜିନିଯ ଇଚ୍ଛେ କରେଇ ବାଦ ଦେଓୟା ହୟ, ଯେମନ ଆପନି କୋନୋ ବେଆଇନି କାଜେର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟେ ଫାଇଲଟା ଲିଖିଛେ କିମ୍ବା ସେଟା ଅନୁଲିଖିତ ଥାକେ, ଶୁ-ଲିନାକ୍ସ ସିସ୍ଟେମ ଖୁବ ନିରାପଦ — ଆଗେଇ ବଲେଛିନା ।

ପ୍ରତିଟି ଫାଇଲେର ଏହି ଆଇନୋଡ ଦୈର୍ଘ୍ୟ ଏକଶୋ ଆଠାଶ ବାଇଟ୍‌ରେ ଏକଟା ତାଲିକା । ଏର ମଧ୍ୟେ ଯା ଲେଖା ଥାକେ ସେଣ୍ଟଲୋ ହଲ — ଏକ, ଫାଇଲେର ରକମ, ମାନେ, ସେଟା ରେଣ୍ଟଲାର ଫାଇଲ ନା ଡିରେକ୍ଟରି ଫାଇଲ ନା ଡିଭାଇସ ଫାଇଲ ଇତ୍ୟାଦି । ଦୁଇ, କଟା ଲିଂକ ଆଛେ ଫାଇଲଟାର — ମନେ କରତେ ପାରନ୍ତେ ତୋ ‘`ls -a1`’ ମେରେ ପାଓୟା ଦୀର୍ଘ ତାଲିକାର ଥେକେ — ପରପର ଏଥି ମନେ କରେ ଯାନ । ତିନ, ଇଉଜାରେର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଚିତିର ସଂଖ୍ୟା ବା ଇଉଆଇଡି (UID) । ଚାର, ଇଉଜାରେର ଗ୍ରହପେ ପରିଚିତିବାଚକ ସଂଖ୍ୟା ବା ଜିଇଉଆଇଡି (GUID) । ପାଞ୍ଚ, ଫାଇଲେର ବିଭିନ୍ନ ଧରନେର ଅନୁମତିର ଓହି ତିନ ତିରିଖିଥେ ନଟା ରକମ । ଛୟ, ଫାଇଲେ ଧୃତ ମୋଟ ବାଇଟ୍‌ରେ ସଂଖ୍ୟା । ସାତ, ଫାଇଲେ ଧୃତ ତଥ୍ୟ ଶେସ କତ ତାରିଖ କୋନ ସମୟେ ବଦଲାନୋ ହେଲେଛି । ଆଟ, ଶେସ କତ ତାରିଖ କୋନ ସମୟେ ଫାଇଲଟା ଖୋଲା ହେଲେଛି । ନୟ, ଶେସ କତ ତାରିଖ କୋନ ସମୟେ ଆଇନୋଡଟା ବଦଲାନୋ ହେଲେଛି । ଦଶ, ଫାଇଲେର ପନେରୋଟା ପନେନ୍ଟାରେର ଏକଟା ତାଲିକା । ଏହି ପନେନ୍ଟାରଙ୍ଗଲୋ ଫାଇଲେର କତକଙ୍ଗଲୋ ଚିହ୍ନକ, ଫାଇଲଟାଯ ଯାରା ପୌଛେ ଦେୟ, ଏଦେର ନିୟେ ଆଲୋଚନା ଆସାର କୋନୋ ସଞ୍ଚାବନା ନେଇ ଆମାଦେର ଏହି ଜିଏଲଟି ଇଶ୍କୁଳ ପାଠମାଲାୟ, ଯଦି ନା ଅନେକଟା ଅବି ଆମରା ସି ଏବଂ ଶୁ-ଲିନାକ୍ସ କାରନେଲେର ସିସ୍ଟେମ କଳ ନିୟେ ଆଲୋଚନାୟ ଆସି, ଯାର ସଞ୍ଚାବନା ଅତ୍ୟନ୍ତ କମ, ଏଟା ଆଟ ନସର ଦିନ ଚଲଛେ, ଶୁଣ୍ୟ ଥେକେ ସାତ । ଗୋଟାଟା ଦଶଟା ଆଲୋଚନାୟ ଶେସ କରାର ପ୍ଲାନ ଆଛେ । ଏର ପରେ ଆପନି ନିଜେଇ ଏଗୋତେ ପାରବେନ, ଯଦି ଚାନ ।

ଆଞ୍ଜୋବରେର ଶେଷ ଥେକେ ସେଇ ବୋକାର ମତ ଲିଖେ ଯାଚିଛି। ଦୁ ମାସେର ଉପର ହୟେ ଗେଲା। ଆଜ ତିରିଶେ ଡିସେମ୍ବର, ଏହି ପ୍ରଚନ୍ଦ ଠାଣ୍ଡା, କାଳ ଛବି ଦିଯେଛିଲ, ଏକଟା ଗାବଦୁ ଲାଲଗାଲ ବାଚା ବରଫେର ଉପର ଦିଯେ ହାଁଟିଛେ ଦାଜିଲିଙ୍ଗେ। ସେଟା ଦେଖେଓ ଶୀତ କରାଇଲା। ଏହି ଯେ ଲିଖିଛି, ଏହି ସକାଳ ଦଶଟାତେଓ ଆଙ୍ଗୁଲେ ସନ୍ଧାନ କରାଇଁ, କିବୋର୍ଡ ଥେକେ ଆଙ୍ଗୁଲ ସରେ ଯାଚିଛୁ, ଟାଇପେର ସ୍ପିଡ କମେ ଗେଛେ ଅନେକ। ମାବେ ମାରେଇ ଗରମ ଚାଯେର କାପେ ଆଙ୍ଗୁଲ ସବେ ସ୍ଵାଭାବିକ କରତେ ହଚେଛି। ଏହି ଭାରଖୟାନକେ ବରେ ଲେଖାର ପ୍ରୋଜେକ୍ଟେ ଗତକାଳ ଆମାର କୋଟା ଛିଲ ସାରାଦିନେ ପୌନେ ଚାର ଲିଟାର ଚା, ଏବଂ ଗୋଟା ପାଁଚିଶେକ ସିଗାରେଟ୍। ଏଦିକେ ପା-ଭାଙ୍ଗାର ଛୁଟିଟା ନାକି ଉଇଦାଉଟ ପେ ହଚେଇଁ, ଲେଖାର ଜନ୍ୟେ ଆମାର ଏତ କାମାଇ ହୟାଇଛି। ବହିମେଳା ଅପରେର ଲେଖା ଦିତେ ହବେ ଶନିବାର, ଆର ଏତୋ ପାରା ଯାଇନା, ତାର ଉପରେ ପରେନ୍ଟର। ଓସବ ନିଜେ ପଢୁନ। ଦରକାର ହଲେ ଜିଏଲଟିର ସିଡି ନିଯେ ଯାନ, କତ ପଡ଼ିବେନ ପଢୁନ, ପଡ଼େ ଯାନ, ଆପନାରା ଅନେକେଇ ଯେ ସ୍ପିଡେ ପଢ଼େନ, ଦୁ-ଏକ ଦଶକେ ଶେଷ ହବାର ସନ୍ତାବନା ନେଇ।

ସିସ୍ଟେମ ଆଇନୋଡ଼କେ ଚେନେ ବୋବେ ବ୍ୟବହାର କରେ ଆଇନୋଡ ନୟର ଦିଯେ। ଏହି ଆଇନୋଡ ନୟରଟା ଏକଟା ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ପ୍ରତିଟି ଫାଇଲେର ନିଜସ ଏବଂ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର। ଏହି ନୟରଟା ଆସଲେ ଆଇନୋଡ-ରକେର ସମଗ୍ରେ ଓହି ବିଶେଷ ଆଇନୋଡ଼ଟାର ଅବସ୍ଥାନେର ସ୍ଵଚ୍ଛ ବା ଇନ୍ଡେକ୍ସ୍। ଆଇନୋଡ କଥାଟା ଯେଥାନେ ଥେକେ ଏସେହେ — ଇନ୍ଡେକ୍ସ ନୋଡ। ତାହିଁ ଏହି ନୟରଟା ଥେକେ ନିଛକ ଯୋଗ ବିଯୋଗ କରେ ଏକଟା ଆଇନୋଡ଼କେ ପେଯେ ଯାଇ ସିସ୍ଟେମ। ଆଇନୋଡ ନୟର କୀ ଭାବେ ପେତେ ହୟ, ମନେ ଆହେ, ‘1s’-ଏର ସଙ୍ଗେ ‘-i’ ଅପଶାନ ହିଶେବେ ଦିଯେ। ଆପନି ଏଥିନେ ସିସ୍ଟେମେ ନିଜେ ଘୋରାଫେରା କରାର ଜନ୍ୟେ ଯଥେଷ୍ଟ ଜାନେନ, ସବକିଛୁ ନେନ୍ଦେ ଚେନ୍ଦେ ଦେଖିତେ ଥାକୁନ, ଆର ଯେଥାନେଇ କୋନୋ କିଛୁ ବୁଝାତେ ପାରନେନ ନା, ସିସ୍ଟେମ ଡକୁମେଟେଶନ ପଢୁନ। ତାତେଓ ଅନେକଟାଇ ବୁଝାତେ ପାରବେନ ନା, ଏହି ଏକଟା ଫାଁକ, ଓହି ଏକଟା ଅମ୍ପଟା, କିଛୁଟା ଆନ୍ଦାଜ, ଏହିରକମ। ତାରପର ଏକସମୟ ଦେଖିବେନ, ହଠାତ କବେ ଶୁ-ଲିନାଙ୍କ ସିସ୍ଟେମ ତାର ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀନ ପ୍ରକ୍ରିୟା ନିଯେ ଆପନାର ସାମନେ ହାଜିର ହତେ ଶୁରୁ କରେଛେ। ଆମି ଏହି ଗୋଟା ପାଠମାଲାଟାଯ ସେ ଚେଟାଟା କରାଇଛି। ଏହି ସିସ୍ଟେମ ବହୁ ମାନ୍ୟରେ ବହୁ ଚେଷ୍ଟାଯ ଏକଟୁ ଏକଟୁ କରେ ତୈରି ହରେଛେ, ଯା ଯା ବାନିଯେଛେ ତାରା ତାର ଗୋଟାଟାର ପିଛନେ ଏକଟା ଜ୍ୟାନ୍ତ ଚିନ୍ତାପ୍ରକ୍ରିୟା ଛିଲ, ସିସ୍ଟେମକେ ବୋବା ମାନେ ବାନିଯେଛେ ଯାରା ତାଦେର ଚିନ୍ତାର ଧରନଟାକେ ବୋବା। ଆମି ଚାହିଁ ଆମି ଯେଭାବେ ସେଇ ପ୍ରକ୍ରିୟାଟାକେ ବୋବାର ଚେଷ୍ଟା କରେଛି ତାର କିଛୁ ପ୍ରମ୍ପଟ, କିଛୁ କିଡ଼, କିଛୁ ସୂତ୍ର ଆପନାଦେର ସାମନେ ଧରେ ନିତେ — ଯାତେ ଆପନାରା ପିଛନେର ଜ୍ୟାନ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟାଟାକେ ଚିନତେ ଶୁରୁ କରତେ ପାରେନ। ଆଗେଇ ତୋ ବଲେଛି, ଏଟା ଶୁ-ଲିନାଙ୍କର ଟେକ୍ସ୍ଟ ନୟ, ଶୁ-ଲିନାଙ୍କ ଭାବା ଅଭ୍ୟାସ କରାର ପ୍ର୍ୟାକଟିଶ। ଯୁକ୍ତି-ତକ୍କୋ-ଗପୋର ପରାମରଣ ଆଜ କତଥିଲେ ବହୁରୂ ବହୁରୂ ପାରେନ ତାରା ଆମାଦେର। ତଥିନେ ଦେଶଭାଗେର ବ୍ୟଥା ଛିଲ, ଏଥିନ ତୋ ଆର ଦେଶଭାଗର ହୟନା, ଗୋଟା ଦେଶଟାଇ ବିଦେଶ ହୟେ ଯାଇ ଚୋଥେର ସାମନେ।

ଏଥାନେ ଏକଟା ଜିନିଯ ଖେଲାଲ କରନ, ଆଇନୋଡ଼େ କିନ୍ତୁ ଫାଇଲେର ନାମର ଥାକେନା ଆବାର ଆଇନୋଡ଼େର ନୟରାର ଥାକେନା। ଏହି ଦୁଟୋଇ ରାଖି ଥାକେ ଡିରେକ୍ଟରି ଫାଇଲେ। ମନେ ଆହେ? ସେ ଫାଇଲ କେଉଁଠି ଦେଖିତେ ପାଇନା, ଡିରେକ୍ଟରିର ମଧ୍ୟେ କୀ ଆହେ ସେଟୁକୁ ଅବିହି ଦେଖିତେ ପାଯ। ଫାଇଲ ପିଛୁ ଓହି ପନେରୋଟା ପରେନ୍ଟାର ଛାଡ଼ା ଆର ଏକଟା ଫାଇଲ ସମ୍ପର୍କେ ଆର ସବକିଛୁଟ ଜାନତେ ପାରା ଯାଇ ‘1s’ କମାନ୍ଦେର ସଙ୍ଗେ ବିଭିନ୍ନ ଅପଶାନେ। ନିଜେ ଖୁଁଜେ ଦେଖୁନ। ଏହି ‘1s’ କମାନ୍ଦ୍ଟା ଆମରା ସଥିନ ଚାଲାଇଁ ସେ ଆସଲେ ଓହି ଡିରେକ୍ଟରି ଫାଇଲ ପଡ଼େଇ ଆମାଦେର ସାମନେ ଖୁଁଟିନାଟିଗୁଲୋ ଫୁଟିଯେ ତୁଳଛେ, ସିସ୍ଟେମ ତୋ ପଡ଼ତେଇ ପାରେ ଡିରେକ୍ଟରି ଫାଇଲ, ଆଗେଇ ବଲେଛି। ସଖନଇ ଆମରା ଏକଟା ଫାଇଲ ଖୁଲି, ଠିକ ଓହି ସୁପାର-ରାକେ ଯେମନ, ସିସ୍ଟେମ ହାର୍ଡିକ୍ଷ ଥେକେ ଏର ଆଇନୋଡ଼ଟାକେ ତୁଲେ ନେଯ ମେମରିତେ ରାଖି ଆଇନୋଡ ଟେବିଲେ। କାରନେଲ ଗୋଟା ସମୟଟାଇ କାଜ କରେ ମେମରିତେ ରାଖି ଓହି ଆଇନୋଡ଼େର କପି ବା ପ୍ରତିଲିପି ନିଯେ। ଏହି ପ୍ରତିଲିପିଟାକେ ଡାକା ହୟ ‘ଆଇନୋଡ ବାଫାର’ ବଲେ। ବାଫାର ନିଯେ ଆମାଦେର ଆଲୋଚନା ମନେ କରନ, ଏହି ଆଇନୋଡ କପିଟାଓ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ଏକଟା ବାଫାର। ଯାକେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଅନ୍ତର ମିଲିଯେ ନେନ୍ଦ୍ରୀ ହୟ ଡିକ୍ଷେ ଥାକା ମୂଳ ଆଇନୋଡ଼େର ସଙ୍ଗେ ଏବଂ ନତନ ଗଜିଯେ ଓଠ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟାକୁ ଲିଖେ ଫେଲା ହୟ ମୂଳ ଆଇନୋଡ଼େ। ଆବାର ସେଇ ‘ସିଂକ’। ଏବାର ତାବୁନ, ହଠାତ କରେ ଯଦି କାରେନ୍ଟ ଅଫ କରେ ଦେଓଯା ହୟ, ସିସ୍ଟେମେର କାହେ ଗୋଟାଟା ତୋ ଗୋଲମେଲେ ହୟେ ଯାବେ, ତାର ମେମରିର କପି ଆଇନୋଡ ଆର ମୂଳ ଆଇନୋଡ଼େର ମଧ୍ୟେ ଏକଟା ଫାରାକ ରଯେ ଯେତେ ପାରେ। ଏହି ରକମ ସବ କେରୋସିନ ପରିସ୍ଥିତିତେ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ଚେକ କରାର ଏକଟା ବ୍ୟବହାର ଥାକେ, ସିସ୍ଟେମ ନିଜେଇ ସେଟା କରେ ନେଯ, ଆଲାଦା କରେଓ କରା ଯାଇ। କମାନ୍ଦ୍ଟା ହଲ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ-ଚେକ ‘fsck’। ପ୍ରତ୍ୟେକ ଆଲାଦା ଆଲାଦା ଧରନେର ଫାଇଲସିସ୍ଟେମେର ଜନ୍ୟେ ଏର ଆଲାଦା ଆଲାଦା ପ୍ରକାରକୁ କାଜ କରେ, ‘fsck.ext2’, ‘fsck.reiserfs’, ‘fsck.vfat’ ଇତ୍ୟାଦି। ...ଖେଜୁରଗାହେ...। ଶୁଧୁ ଏକଟା ଜିନିଯ ଭୟାନକଭାବେ ମନେ କରିଯେ ଦିଇ — ଏକଟା ପାର୍ଟିଶନେ ମାଟୁନ୍ଟ କରା ଅବସ୍ଥାଯ କଦାଚ ତାତେ ‘fsck’ ଚାଲାତେ ନେଇ, କଦାଚ ନୟ, ଗୋଟା ହାର୍ଡିକ୍ଷଟାଇ ଭୋଗେ ଚଲେ ଯେତେ ପାରେ। ଏଥିନେ ଆପନି ମାଟୁନ୍ଟ ଆର

ମାଉନ୍ଟେର କନଫିଗ୍ଯୁରେଶନ ଫାଇଲ ‘/etc/fstab’ ଜାନେନ ନା, ତାଇ ମ୍ୟାନ ବା ଇନଫୋ ବା ହାଉଁ ପଡ଼େ ଜାନୁନ, କିନ୍ତୁ ସିସ୍ଟେମ ଠିକମତ ବୁଝେ ଓଠାର ଆଗେ ‘fsck’ ପ୍ରୋଗ କରତେ ଯାବେନ ନା, କିଛୁତେଇ ନା । ଆମାଦେର ଜିଏଲଟିର ଦେବାଶିସେର ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷେ ଆନ୍ତ ଆନ୍ତ ପାର୍ଟିଶନ ବ୍ୟାଡ-ସେଟ୍ର ବଲେ ଘୋଷିତ ହେଁ ଗେଛିଲ ।

### ୧୧.୩ ।। ଡେଟା-ବ୍ଲକ

ଆମରା ଏର ଆଗେ ସଖନ ପାର୍ଟିଶନ ସିଲିଭାର ଟ୍ୟାକ ସେଟ୍ର ଏଲବିଏ ଏଇସବେର ଆଲୋଚନାର ସୂତ୍ରେ ‘ଲଜିକାଲ-ବ୍ଲକ’ କଥାଟା ଉପ୍ଲେଖ କରେଛି । ତଥନ ତାର ସଂଜ୍ଞାଟା ଆମରା ଜାନତାମ ନା, ଜାନା ସନ୍ତ୍ଵନ୍ତ ଛିଲନା । ଏଥନ ସେଟା ଆମରା ବୁବାବ । ଲଜିକାଲ-ବ୍ଲକ ବା ଯୌଭିକ ବ୍ଲକ ବଲେ ଏକଟା ବ୍ଲକକେ ଆଲାଦା କରା ହୁଏ ବ୍ଲକର ଭୌତ ଧାରଣା ବା ଫିଜିକାଲ-ବ୍ଲକ ଥେକେ । ସଚରାଚର କୋନୋ ସିସ୍ଟେମେ ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷ କଟ୍ରୋଲାର ଫାଇଲ ପଡ଼ା ବା ଲେଖାର ସମୟ ତଥ୍ୟ ନାଡ଼ାଚାଡ଼ା କରେ ପାଂଚଶୋବାରୋ ବାଇଟେର ଏକ ଏକଟା ଏକକେ । ଆହୁ ଓ ଡିଭାଇସ କଟ୍ରୋଲାର ବ୍ୟାପାରଟା, ଯଦି ଭୁଲେ ଗିଯେ ଥାକେନ, ମନେ ପଡ଼ିଯେ ନିନ ଦୁଇ ନସ୍ତର ଦିନ ଥେକେ । ଏହି ପାଂଚଶୋ ବାରୋ ବାଇଟେର ପ୍ୟାକେଟେକେ ସଚରାଚର ଡାକା ହୁଏ ଫିଜିକାଲ ବ୍ଲକ ବଲେ । କିନ୍ତୁ କାରନେଲ ତାର ତଥ୍ୟ ଲେଖା ବା ପଡ଼ାର କାଜେ ଏହି ଏକକ ବ୍ୟବହାର କରେନା । ସେଇ ବ୍ଲକକେ ଡାକା ହୁଏ ଲଜିକାଲ ବା ଯୌଭିକ ବ୍ଲକ ବଲେ । ଆମାଦେର ସିସ୍ଟେମେର କାଜେର ମାନ ଅନେକଟାଇ ନିର୍ଭର କରେ ଏହି ଲଜିକାଲ-ବ୍ଲକର ଆଯତନେର ଉପର, କଟ୍ଟା ଦ୍ରତ୍ତ ବା ଶ୍ଵରଭାବେ ଗୋଟା କାଜଟା ସାମଲାବେ ସିସ୍ଟେମ । ଏହି ବ୍ଲକ ସାଇଜ ବାଡ଼ାନୋ ବା କମାନୋର ଅନ୍ୟ ଏକଟା ସମସ୍ୟାର କଥା ଆମରା ଉପ୍ଲେଖ କରେ ଏସେଛି ଏକଟୁ ଆଗେଇ, ପାର୍ଟିଶନେର ଆଲୋଚନାଯ । ମନେ କରତେ ପାରଛେ ? ଏଖୁନି ସେଟା ଆବାର ଆସବେ ।

ଆମରା ଆଗେଇ ବଲେଛି, ଦୁଇ ନସ୍ତର ଦିନେ, ପରେଓ ଏସେହେ, ଆମାଦେର କ୍ୟାରେକଟାର ଡିଭାଇସଗୁଲୋ, ଯେମନ କନ୍ସୋଲ ବା ପ୍ରିନ୍ଟାର, ଏରା ତଥ୍ୟ ନାଡ଼ାଚାଡ଼ା କରେ ଚିହ୍ନ ବାହି ଚିହ୍ନ, ମନେ କ୍ୟାରେକଟାରେ ଏକକେ । କିନ୍ତୁ ସିସ୍ଟେମ ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷେର ମତ ବ୍ଲକ ଡିଭାଇସଗୁଲୋର ସଙ୍ଗେ ତଥ୍ୟ ନାଡ଼ାଚାଡ଼ା କରେ ଖାବଲାଯ । ଏକ ଖାବଲା, ଆର ଏକ ଖାବଲା, ଏଇରକମ । ଏହି ଖାବଲାଗୁଲୋହି ହଲ ବ୍ଲକ । ଏହି ଲଜିକାଲ ବ୍ଲକ ସାଇଜ ସିସ୍ଟେମ ଥେକେ ସିସ୍ଟେମେ ବେଦଲାଯ । ୧୦୨୪ ବାଇଟ ଥେକେ ୮୧୯୨ ବାଇଟ ବା ହୟତୋ ତାରା ବେଶି । ଆମରା ଆଗେଇ ବଲେଛି, ଶୁ-ଲିନାଙ୍କେ ଲଜିକାଲ-ବ୍ଲକ ହଲ ୧୦୨୪ ବାଇଟ । ଏକଟୁ ଆଗେ ଦେଓଯା ୧୦.୩ ନସ୍ତର ସେକଶନେ ‘fdisk -l’ କମାନ୍ଡର ଥେକେ ପାଓଯା ତାଲିକାର ସଙ୍ଗେ ଏର ଠିକ ପରେଇ ଦେଓଯା ଛବିଟାର ପାର୍ଟିଶନ ସାଇଜଗୁଲୋ ମେଲାନ — ପ୍ରତ୍ୟେକଟାର ବ୍ଲକ ସଂଖ୍ୟାକେ ୧୦୨୪ ଦିଯେ ଗୁଣ କରନ, ଏତେ ଆପନି ମୋଟ ବାଇଟ ସାଇଜ ପେଲେନ ପାର୍ଟିଶନଟାର, ଏକେ ୧୦୨୪ ଦିଯେ ଭାଗ କରଲେ କେବି, ତାକେ ୧୦୨୪ ଦିଯେ ଭାଗ କରଲେ ଏମବି, ତାକେ ୧୦୨୪ ଦିଯେ ଭାଗ କରଲେ ଜିବି । ପ୍ରତ୍ୟେକଟା ପାର୍ଟିଶନକେଇ ମେଲାନ, ମିଳିଛେ ? ଏବାର ଭାବୁନ, ଏକବାର ଏକଟା ଲେଖା ବା ପଡ଼ାର କାଜେ ଏକଟା ବ୍ଲକ ବ୍ୟବହାର କରା ମାନେ, ଆପନି ହୟତ ପାଂଚ ବାଇଟ ମାତ୍ର ତଥ୍ୟ ଲିଖିଲେନ, ତାର ଜନ୍ୟେ ଖରଚ ହେଁ ଗେଲ ଏକଟା ଗୋଟା ବ୍ଲକ ମାନେ ୧୦୨୪ ବାଇଟ । ଏହି ଦୂର୍ମଳ୍ୟେର ବାଜାରେ ଏକ ହାଜାର ଉନିଶ ପିସ ବାଇଟ ସିମ୍ପଲି ନେଇ ହେଁ ଗେଲ । କିନ୍ତୁ ଆହେ ଦୁଃଖ ଆହେ ମୃତ୍ୟୁ ବିରହଦହନ ଲାଗେ, ତବୁ ଓ ଶାନ୍ତି ତବୁ ଆନନ୍ଦ ତବୁ ଅନନ୍ତ ଜାଗେ । ଏକଟା ସୁସଂଗ୍ରହିତ ସିସ୍ଟେମ, କୋଥାଓ କୋନୋ ଘାପଲା ନେଇ, ନିଟ କାଜ କରେ ଯାଚେ — ସେ ଯେ କୀ ଅପାର ଶାନ୍ତି, ମୁହଁମୁହଁ ହ୍ୟାଂ ନେଇ, ଏକଟା ଫାଇଲ ବନ୍ଧ କରତେ ଗିଯେ କ୍ୟାନାନ୍ତିକ୍ଷ ଚାଲିଯେ ଦେଓଯା ନେଇ, ଇତ୍ୟାଦି ଏବଂ ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହି ଡେଟା-ବ୍ଲକରା ଶୁରୁ ହୁଏ ଆଇନୋଡ-ବ୍ଲକରେ ପରେ । ଛବିଟା ଦେଖୁନ । ପ୍ରଥମେ ବୁଟ, ତାରପର ସୁପାର, ତାରପର ଆଇନୋଡ, ତାରପର ଡେଟା । ଏକଦମ ଏକ ନସ୍ତର ଦିନେର ସେଇ ଆଲୋଚନା ମନେ କରନ, ହାର୍ଡିଡିକ୍ଷେର ପ୍ରତିଟା ଫାଇଲେର ପ୍ରତିଟା ତଥ୍ୟେର ଏକଟା ନିଜେର ଠିକାନା ଆହେ — ସେଇ ଠିକାନାଟା ହଲ ମୋଟ ଡେଟା-ବ୍ଲକରେ ସମଗ୍ରେ ଏକଟା ବିଶେଷ ଡେଟା-ବ୍ଲକରେ ନିଜସ୍ତ ଅବଶ୍ୟନ ସୂଚକ ନସ୍ତର ଥେକେ । ମାନେ ଅମୁକ ପାର୍ଟିଶନେର ଅମୁକ ନସ୍ତର ଡେଟା-ବ୍ଲକ ଏହି ଠିକାନା ଦିଯେ ଆମରା ବ୍ଲକଟାକେ ଚିନି । ଯେ ବ୍ଲକଗୁଲୋଯ ତଥ୍ୟ ଆହେ, ତଥ୍ୟ ଲେଖା ହେଁ ଗେଛେ, ତାଦେର ଡାକା ହୁଏ ଡିରେଷ୍ଟ ବ୍ଲକ ବଲେ । ମନେ ହଚ୍ଛେନା, ହଠାତ୍ ଏର ନାମ ଡିରେଷ୍ଟ କେନ ? ଏର ମାନେ କୀ ? କୋନ ବ୍ଲକଗୁଲୋ ଡିରେଷ୍ଟ ନଯ ? ଠିକ ଏଟାର କଥାଇ ବଲାଇଲାମ । ଆପନି ଏଥନ ସିସ୍ଟେମ ଯାରା ବାନିଯେଛେ ତାଦେର ଚିତ୍ରାର ଗତିଟା ବୋଝାର ଚେଷ୍ଟା କରନେନ । ଆମି ତପନ ବିଶ୍ୱାସ ବଲେ ଏକଟା ଛେଲେକେ ଜାନତାମ, ସେ ସାପ ଆର ଭୂତେ ଭରା ଅନ୍ଧକାର ମରଜିନ ଆର ମାଠ ଦିଯେ ହାଁଟି ଆର ଦିକଚକ୍ରବାଲ ଦୂରେର ଛୋଟ ଛୋଟ ଆଲୋକିତ ଜାନଲାର ଚୌଖୁପି ଦେଖେ ଭାବତ, ଓର ମଧ୍ୟେ ଲୋକଗୁଲୋ କୀ ଭାବେ ? ଚେନା ମାନେ ତୋ ଚିନ୍ତାକେ ଚେନା ।

ଠିକାନା ତୋ ହଲ, ପରପର ସଂଖ୍ୟା ଦିଯେ ବ୍ଲକଦେର ସୂଚିତ କରା, କିନ୍ତୁ, ହାରଗିସ ଏକଟା ଫାଇଲ ପାଓଯା ଯାଇନା, ଆରୋ ସେଇ ଫାଇଲ ଯଦି ତୁଲେ ନା-ରେଖେ ଦିଯେ ବ୍ୟବହାର କରା ହୁଏ, ଯାତେ ପରପର ସନ୍ନିହିତ ବା କଟିଗୁଯାସ ରକମେ ବ୍ଲକଗୁଚ୍ଛ ତଥ୍ୟ ତୋଳା ଥାକେ । ଧରନ ଏକଟା ଫାଇଲ ବାଡ଼ିଛେ, ଆପନି ବାଡ଼ାଚେନ, ଫାଇଲଟାର ଠିକ ଶେଷ ବ୍ଲକଟାର ପରେର ବ୍ଲକଟା ଫାଁକା ନେଇ, ତଥନ କାରନେଲ କୀ କରବେ ? ତାର କୋନୋ ଦୋଷ ନେଇ, ସେ ଗୋଟା ଡିକ୍ ଜୁଡ଼େ ଛଡ଼ାନୋ ବ୍ଲକଦେର ଥେକେ ଯେଇ କୋନୋ ଫାଁକା ବ୍ଲକ

ପାଯ ସେଖାନେଇ ଲିଖିତେ ଥାକେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ହୃଦୟ-ଦାୟମ ଛିଟିଯେ ଥାକା ବୁକ୍ କେ ବିଶ୍ଵମୟ ଛଡ଼ିଯେ ଯାଓଯା ଆପନାର ଫାଇଲକେ ପଡ଼ା ବା ଲେଖାଟା କ୍ରମଶିଲ୍ପ କାହେ ଆରୋ ଆରୋ ସମୟସାଧ୍ୟ ହେଁ ଓଠେ, ରିଡ-ରାଇଟ ମାନେ ଲେଖା-ପଡ଼ାର ଗତି କମେ ଯାଯ । ଏହି ନାମ ଡିକ୍ଷ ଫ୍ର୍ୟାଗମେଣ୍ଟେଶନ । ଆବାର ଦେଖୁନ, ଏହି ଫ୍ର୍ୟାଗମେଣ୍ଟେଶନ ଆହେ ବଲେଇ ଇଚ୍ଛେମତ ଫାଇଲ ବାଡ଼ାନୋ ବା କମାନୋ ଯାଯ । ଏବାର ଆପନି ହୟତ ପ୍ରବଳ ଆବେଗେ ଆପନାର କବିତାର ଆରୋ ଏକଟା ଲାଇନ ଭାବଲେନ, ସିସ୍ଟେମ ଆପନାକେ ଜାନାଲୋ, ଥିବା — ପରମ୍ପରସମ୍ମିହିତବ୍ଲକାଭାବେର ଅନିବାର୍ୟ କାରଣବଶତ, ଆଜ କାବ୍ୟଲେଖା ବନ୍ଦ ଆହେ ।

ତାର ମାନେ, ସବସମୟଇ ଏହି ହିଶେବଟା ରେଖେ ଚଲିତେ ହେବ, କୋନ କୋନ ବୁକ୍ ଡିରେଷ୍ଟ ବୁକ୍ । ତାଦେର ଠିକାନାଗୁଲୋ ତୁଲେ ରାଖେ ଆଇନୋଡ । କିନ୍ତୁ ତାଦେର ସବାର ଠିକାନା ଆଇନୋଡ ତୁଲେ ରାଖିତେ ପାରେନା, ମାତ୍ର ବାରୋଟା ଅନ୍ତିମ ପାରେ — ସେଇ ହୃଦୟଭାବ । ଏବଂ ଏହିଜନ୍ୟେ ଥାକେ କିଛି ଇନଡିରେଷ୍ଟ ବୁକ୍ । ଏଦେର ନିଜେଦେର କୋନୋ ତଥ୍ୟ ଥାକେନା । ଶୁଦ୍ଧ ଥାକେ ସେଇସବ ଡିରେଷ୍ଟ ବୁକ୍ରେର ଠିକାନା ଯାଦେର ଆର ଆଇନୋଡେ ରାଖା ଯାଯନି, ମାନେ ଆଇନୋଡେର ବାରୋଟାର ପର ତେରୋ ନମ୍ବର ବୁକ୍ ଥିଲେ ।

ଦାୟିନ ଏକଟା ମଜାର କଥା ବଲେ ନିଇ । ଠିକ ଏର ଆଗେର ଲାଇନେ ‘ବାରୋଟାର’ ଶବ୍ଦଟା  
ଛିଲ ଏହି ଜିଏଲଟି ଇଶ୍କୁଳ ପାଠମାଳା ସିରିଜେର ଏକଳାଖତମ ଶବ୍ଦ । ଏଟା କି ବିଧିର  
ବିଧାନ ? ଏକ ଲାଖ ଶବ୍ଦେ ଆପନାଦେର ଶୁ-ଲିନାଙ୍କ ଶେଖାର ବାରୋଟା ବାଜିଯେ ଦିଲାମ ?

ଆଇନୋଡେଇ ଲେଖା ଥାକେ ଏହି ଇନଡିରେଷ୍ଟ ବୁକ୍ରେର ଠିକାନା । ଏବାର ଆପନି ବୁଝାତେ ପେରେଛେ ‘ଡିରେଷ୍ଟ’ ଶବ୍ଦଟାର ମାନେ କୀ ?

ଏହି ସେକଶନଟା ଏଖାନେଇ ଶେଯ କରା ଯାକ, ଘର୍ଭିତେ ସକଳ ବାରୋଟା ଆଠାଶ ବାଜେ, ଲାଖଶବ୍ଦ ହେଁ କେବଳ, ପରେର ଦିନଇ କରା ଯାବେ ସେଇ ଶୁ-ଲିନାଙ୍କ ଫାଇଲସିସ୍ଟେମ ହାଯେରାର୍କି । ସେଟା ପାଯ ସାଦା-ଚାମଦ୍ରା ମାର୍କିନୀଦେର ଗୁଲିତେ ମୃତୁମାନ ଶୀ-ଏନଦେର ସ୍ଥଳେର କାନାଡାର ମତ ନା ହେଁ ଯାଯ, ଶେଯ ଡିସେମ୍ବରେର ବରଫ ଜମା ପାଉଡାର ନଦୀ ପୋରିଯେ ଯେଥାନେ ତାରା ପୌଛିତେ ଚେରେଛିଲ, କୋମୋଦିନଇ ପାରେନି, ହୋକ ରେଡ ଇଭିଯାନ, ଏକ ଏକଟା ମାନ୍ୟ ଆର କତ ଗୁଲି ନିତେ ପାରେ, ଏକ ଏକଟା ଉପଜାତି, ଏକ ଏକଟା ସଭ୍ୟତା ? ଦୁଦିନ ବାଦେଇ ନବବର୍ଷ, ଏଥନ ତୋ କଲକାତାତେବେଳେ ମାର୍କିନ ନବବର୍ଷ ହୁଏ, ପୃଥିବୀ ଜୁଡ଼େ ଏକଟାଇ ନବବର୍ଷ, ଆମେରିକାର ନବବର୍ଷ । କୋନୋ ଏଲିଯେନ ଆକ୍ରମନ ଆସିବାକୁ ହେବାନି, ଇଭିପେନ୍ଦ୍ରେଲ ଡେ ସିନ୍ମୋର ମତ, ଏମନିତେହି ଆମେରିକାର ଇଭିପେନ୍ଦ୍ରେଲ ଡେ ଗୋଟା ପୃଥିବୀର ଇଭିପେନ୍ଦ୍ରେଲ ଡେ କରେ ଦେଉୟାର ବିଲ ପୁଲମ୍ୟାନେର ସେଇ ସ୍ଵପ୍ନ ସତ୍ୟ ହେଁ ଗେଛେ । କଲକାତାତେବେଳେ ହୁଏ ମାର୍କିନ ନବବର୍ଷ । ମାର୍କିନ ନବବର୍ଷ ମାନେଇ ଗୋଟା ଗୋଟା ଜାତିର ସଭ୍ୟତାର ହିତିହାସେର ଅବଶେଷହିନ ଅବଲୋପେର ସେଲିବ୍ରେଶନ । ଜାଗୋ, କେ କୋଥାଯ ଆହେ, ଜାଗୋ, ତିନ ନମ୍ବର ବିଶେଷ ଶୁଯୋରେ କୁକୁରେର ଏବଂ ଆଗଲୋର ବାଚାରା, ମାର୍କିନ ନବବର୍ଷର ଲେଫ୍ଟୋନ୍ଡାର ବିତରଣ ହେବ, ଜାଗୋ, ଜେଗେ ଥାକେ । ପରେର ସେକଶନରେ ଲେଖାଟାଓ ଧରା ଯାବେ ନତୁନ ବଞ୍ଚରେ ଆପନାରା ଜେଗେ ଏବଂ ଚେଗେ ଯାଓଯାର ପରେଇ ।

glt-mad@ilug-cal.org



ସଂକଳନ ଓ ରଚନା : ମଧ୍ୟମଗ୍ରାମ ଜିଏଲଟି-ର (glt-mad@ilug-cal.org) ତରଫେ : ତ୍ରିଦିବ ସେନଗୁପ୍ତ